

HALDEN
KOMMUNE

Årsmelding 2017

Rådmannens kommentarer	3
Samfunn og utvikling	5
Visjon og verdier	22
Styringssystemer	24
Organisasjon	26
Personal og HMS	28
Rammeområdene - sammendrag	38
Driftsregnskap	40
Balanse	44
Investering	50
Finans	52
Sentraladministrasjon og fellesfunksjoner	55
NAV	60
Undervisning og oppvekst	71
Kultur	77
Helse og omsorg	84
Teknisk	89

Rådmannens kommentarer

Gjennom en sterk skattevekst, lavt rentenivå og samlet mindreforbruk i driftsavdelingene nådde Halden kommune det økonomiske målet også for 2017 med god margin. Et foreløpig mindreforbruk på 73,8 mkr etter inndekninger og nødvendige avsetninger, er et resultat vi skal være stolte av at vi har oppnådd. Omstilling av kommunal drift er krevende. Særlig krevende er det når omstillingen foregår i en tid hvor omfanget og krav til tjenestene øker. Gjennom 2017 har vi arbeidet mot å skape en fortsatt robust driftsbalanse. Likevel, vi står kanskje nå foran de mest krevende årene. Med klare signaler om lavere overføringer fra staten med krav om effektivisering og digitalisering av tjenestene, må alle ansatte i kommunen fortsatt vise det pågangsmotet og den ståpåviljen de har vist de siste årene.

I løpet av 2017 har Halden kommune etter rådmannens mening gjort noen viktige retningsvalg og prioriteringer når det gjelder samfunnsutvikling generelt, og sentrumsutvikling spesielt.

Det er vedtatt at det skal bygges en arena på Os-tomta, og planene for bygging av en 1-10 skole på samme område er vedtatt i økonomiplanen. Østfoldmuseene flytter inn i Fayegården, og det er ny kommunal aktivitet i St. Josef-bygget. Sent i desember 2017 anskaffet også Halden kommunale pensjonskasse et strategisk viktig bygg i Os alle 3, og fra tidligere har kommunen sikret seg Halden bad i samme område. Det er mye aktivitet og mange prosjekter som skal gjennomføres i dette området i årene som kommer. For å samle trådene fra de ulike aktørene, og for å sikre at arbeidet blir en serie av planlagte tiltak som samlet gir området ett viktig løft, har vi fra 2018 opprettet en egen prosjektlederstilling

organisert under avdeling for samfunnsutvikling.

Innenfor helt nødvendig stramme rammer vektlegger vi forutsigbarhet og forsvarlighet i tjenestene til innbyggerne våre. Vår viktigste oppgave som kommune er nettopp å gi innbyggerne og brukerne våre de tjenestene de har krav på. Gjennom brukerundersøkelser vi har hatt, registrerer vi at kommunens innbyggere i all hovedsak er fornøyd med det tilbudet kommuner gir.

I vårt videre arbeidet med kostnadskontroll er det svært viktig at vi følger nøye med på hvordan tjenestene utvikler seg, og at vi klarer å ta ut effekter av effektiviseringer og digitalisering av tjenestene.

Digitalisering av oppgaver og tjenester er helt nødvendig for å møte de utfordringene vi vet kommer. Med bakgrunn i dette har vi nå startet arbeidet med en digitaliseringsstrategi. Forventninger fra innbyggerne øker i takt med borgernes digitale modenhet, og vi må jobbe for å kunne tilby innbyggerne ett digitalt førstevalg

I 2017 satte Halden kommune Virtuell korttidsavdeling i drift. Her er det designet opp en helt ny tjeneste hvor kommunikasjon mellom pasient og legevakt, og mellom legevakt og hjemmesykepleien er digitalisert.

Smart City, eller smarte byer, er et begrep som brukes over hele verden og som forklarer hvordan byer og bygder skal utvikles til å bli bærekraftige og moderne samfunn der både økonomiske, sosiale og miljømessige verdier gjennomsyrrer alt vi gjør og skaper. Vi har i løpet av 2017 startet opp slike prosjekter i samarbeid med miljøet på Remmen.

Vi er opptatt av en god samhandling med lokale virksomheter, bedrifter og næringsliv. Rådmannen har stor tro på at vi i fellesskap kan inspirere hverandre, og gjennom å dele kunnskap bidra til

innovasjon og utvikling av det gode lokalsamfunnet i Halden.

Roar Vevelstad
rådmann

Samfunn og utvikling

Hovedmålene i kommuneplanens samfunnsdel utledes av kommunens roller som samfunnsaktør, tjenesteleverandør, arbeidsgiver og tilrettelegger for et godt lokaldemokrati. Kommuneplanens samfunnsdel skal være styrende for kommunens samfunnsplanlegging og legger føringer for kommuneplanens arealdel. Kommunens planstrategi er et viktig utviklings- og styringsverktøy som skal sikre en samlet prioritering av plandokumenter.

Målene som settes i samfunnsplanen konkretiseres gjennom økonomiplaner og årsbudsjett.

Kommunen som samfunnsaktør

Halden som regionsenter

I Østfold er det fire definerte regioner; Nedre Glommaregionen, Mosseregionen, Indre Østfold og Haldenregionen. Haldenregionen består av Halden og Aremark kommuner. Halden by er regionsenter for regionen. I mange sammenhenger oppleves Østfold i dag som en arbeids- og opplevelsesregion. Rådmannen ser at dette forsterkes og i 2017 har den regionale arbeidspendlingen økt i Halden. Haldenregionen har et underskudd på om lag 1200 arbeidsplasser.

For Halden som region og lokalsamfunn er det viktig at det finnes et bredt tilbud til kommunens innbyggere, både innenfor handel, service, kultur og arbeidsmarked. Selv om Østfold er lite, og fylket nærmest kan sees på som en arbeidsmarkedsregion, er det viktig for Haldenregionen at det finnes et mangfold innen regionen. Næringsvirksomhet innenfor kommunen genererer aktivitet. I dette bildet blir også næringsvirksomhet i sentrumsområdet viktig, da dette vil generere aktivitet i sentrum, noe som er et uttrykt mål.

I forbindelse med fylkesplanarbeidet opptrer Aremark og Halden som en region. Regionrådet ble etablert desember 2017 og har deltatt i fylkets planarbeid for rullering av fylkesplanen.

Samarbeid med andre kommuner

Halden kommune samarbeider med en eller flere kommuner om utførelse av oppgaver, f.eks. fellestjenester, kontorstøtte, tekniske forhold eller utadrettede oppgaver. Kommunen er medlem i tre interkommunale selskaper (IKS).

Helse og omsorg

- Legevaktordning der kommunen samarbeider med Aremark kommune
- Samhandlingsreformen – der Halden og Aremark kommuner samarbeider bl.a. gjennom Helsehuset Halden - Aremark
- Krisesenter for Halden og Aremark kommuner

Undervisning og oppvekst

- Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) som betjener Halden og Aremark kommuner
- Gjennomføring av faget utdanningsvalg
- hospitering i videregående skole i samarbeid med Aremark kommune

Teknisk

- En generell bistandsavtale med alle kommuner som er tilknyttet Alarmsentralen Brann Øst
- En overgripende nordisk bistandsavtale muliggjør samarbeidsavtaler innenfor brann

og redning med Strømstad, Dals Ed og Tanum kommuner.

- Haldenvassdragets Kanalselskap
- Driftsassistansen Østfold IKS (VA-systemene) (se også under Interkommunale selskaper)
- Interkommunalt utvalg mot akutt forurensning

Interkommunale selskaper (IKS), kommuneloven §27

- Interkommunalt Arkivselskap Østfold (IKAØ IKS)
- Driftsassistansen Østfold IKS (VA-systemene)
- Østfold kommunerevisjon IKS

Annet

- Veterinæravtalen for Halden og Aremark kommuner
- Sporadisk samarbeid med andre kommuner og Østfold fylkeskommune når det gjelder rammeavtaler.

- Tjenesteavtaler med Aremark kommune

Eierinteresser

Halden kommune er den største arbeidsgiveren i kommunen og leverer et vidt spekter av tjenester til kommunens innbyggere. Dette skjer i hovedsak gjennom kommunens organisasjon, men også i samarbeid med andre kommuner, staten og fylkeskommunen. Kommunen kjøper også tjenester fra private aktører.

Halden kommune har eierinteresser i ulike selskaper som ikke fremkommer i kommunens regnskap på annen måte enn som en noteopplysning. Dette er både aksjeselskap, pensjon- og livselskap, borettslag og andre selskapsformer. Tabellen under viser i hvilke selskaper Halden kommune har eierinteresser i.

Eiermeldingen ble fremlagt for behandling i kommunestyret våren 2015, med senere revideringer. Hensikten med eiermeldingen er å etablere et overordnet, tverrpolitisk styringsdokument som Halden kommune har eierinteresser i. Eiermeldingen skal være et fundament for en aktiv og prinsipiell utøvelse av eierskapet.

Selskapets navn	Org-nummer	Inngående balanse 01.01.2017	Utgående balanse 31.12.2017	Endring i 2017	Antall aksjer/andeler	Eierandel %	Markedsverdi
Egenkapitaltilførsel HKP 93/96-98/02	979 846 940	44 451 154	44 451 154	-			
Egenkapitalinnskudd KLP	938 708 606	7 152 673	8 071 117	918 444		0,17	
Aksjer i Halden Arbeid og Vekst AS	917 715 378	2 000 000	2 200 000	200 000	2 000	100,00	
Aksjer drift av arbeidssamvirke	917 715 378	200 000	-	-200 000		100,00	
Aksjer i Østfold Energi AS	879 904 412	5 000 000	5 000 000	-	5 000	7,14	
Aksjer Storgata 7 Halden AS	987 584 947	12 407 930	12 407 930	-	10 000	100,00	
Aksjer Inspiria Eiendom AS	988 839 590	-	-	-	137	0,64	
Aksjer Haldenvassdragets kanalsels.	912 266 168	15 252	27 252	12 000	27 626	15,48	
Haldenvassdragets kanalselskap AS	912 266 168	12 000	-	-12 000			
Halden Byutvikling AS	980 687 791	-	693 000	693 000	1 500	100,00	
Aksjer Smart Innovation Østfold AS	986 258 191	64 812	72 364	7 552	40	3,16	
Aksjer Alarmsentral Brann Øst AS	979 435 495	42 476	45 098	2 622	609	0,92	
Aksjer Halden Utvikling	996 681 254	4 000 000	4 000 000	-	4 000	20,00	
Aksjer Drivhuset AS (Ny Vekst)	998 251 346	56 328	155 318	98 990	10	33,33	
Andeler Det Norske Blåseensemble	985 278 016	300 000	-	-300 000		33,33	
Andel Rådyrfaret Borettslag	986 002 251	100	100	-	1		
Andel Kwartetten Borettslag	986 383 328	100	100	-	1		
Andeler Biblioteksentralen SA	910 568 183	3 000	3 000	-	23	0,01	
Andeler i HABO	935 892 910	20 000	20 000	-	200	0,5	
Andelsbrev Berg Boligbyggelag	-	20	20	-	20		
Andeler Kleiva Borettslag	943 479 291	1 200	1 200	-	12		
Andeler Ostunet Borettslag	997 599 772	160 000	160 000	-	32		
Totalt		75 887 045	77 307 653	1 420 608			

Næringsutvikling

Næringsutvikling vil være svært viktig de kommende årene. Halden har lange tradisjoner som industriby, og ca. 20% av arbeidsplassene i Halden er innen industrien. På landsbasis er tallet ca. 10%. På grunn av bl.a. økt automatisering, markeder i tilbakegang og lavere oljepriser, har de seneste årene flere små og mellomstore industribedrifter lagt ned eller flyttet fra Halden.

I 2017 har Halden kommune jobbet videre med å tilrettelegge for nye arbeidsplasser basert på eksisterende miljøer og har jobbet videre i forbindelse med de tre satsingsområdene i nærings- og utviklingsanalyse for perioden 2016 – 2022. Satsingsområdene er;

- 1) Energi- og digital innovasjon
- 2) Arrangementsbyen
- 3) Nyetablering og knoppskyting i eksisterende virksomheter

Halden Næringsråd og Strategisk Næringsplan

Halden Næringsråd er en paraplyorganisasjon for alle bransjeorganisasjonene i Halden, kommunens administrasjon og representanter fra politisk posisjon og opposisjon. Halden Næringsråd utarbeider Strategisk Næringsplan (SNP) hvor alle medlemsorganisasjoner, inkl. Halden kommune, utarbeider hovedmål og tiltak for sin organisasjon i planperioden. SNP for 2015 – 2020 ble vedtatt i juni 2015. Halden kommune har fortsatt med et nært samarbeid med Halden næringsråd i 2017.

Halden kommunes hovedmål i SNP er: «... å bidra til å styrke eksisterende næringsliv, utvikle arbeidsplasser og bidra til nyetablering. Arbeidsplasser og bosetting i kommunen er grunnlaget for økonomisk aktivitet og utvikling.»

Tiltakene for å oppnå hovedmålet er:

- Være et godt og tydelig vertskap for næringslivet

- Være en etableringsvennlig kommune
- Videreføre støtte til NCE og være en spennende og krevende bidragsyter
- Halden kommune skal være den mest innovative kommunen i Norge

Etablering av ny næring i Halden

Halden skal være en etableringsvennlig kommune. Ordfører, rådmann og administrasjon har gjennom året vært i dialog med mange potensielle etablerere. Kommunen har ikke noe næringsfond, men oppretter kontakt med aktuelle nettverk som Smart Innovation Norway, Drivhuset, Innovasjon Norge og Næringshagen Østfold. Nettverkene kan bidra med kontorplasser, søknad til det offentlige virkemiddelapparatet, nettverksbygging, kurs osv.

Halden kommune inngikk i 2017 et samarbeid med Blender Collective for å bidra til flere arbeidsplasser innen kreative næringer i Halden. Blender Collective har etablert seg i Tollboden med et coworking-miljø der medlemmene har kontorer i åpent landskap på heltid eller deltid.

Kunnskap i sentrum

Kunnskap i sentrum ble startet i 2016 for å sikre at barn og unge blir en del av arbeidslivet og at de får en best mulig vei til arbeidslivet, først og fremst med fokus på overgangene mellom barnehage til barneskole, barneskole til ungdomsskole, ungdomsskole til videregående skole, videregående skole til høyere utdanning, høyere utdanning til arbeidslivet.

Kunnskap i sentrum ble i 2017 arrangert i et samarbeid med Halden næringsråd og var et

arrangement som var skreddersydd for å koble næringslivet i Halden med fremtidens arbeidstakere. Bedriftene som deltok ble synlig for svært mange som var på vei ut i arbeidslivet.

Dette var en arena for å vise fram alt hva næringslivet i Halden har å by på, samtidig som byens utdanningsmuligheter ble vist fram. Ved å koble bedrifter og skoleelever fikk bedriftene gode muligheter til å skape økt forståelse for hvilke muligheter som finnes innen dagens arbeidsmarked.

Haldenkanalen

Haldenvassdragets Kanalselskap eier og drifter sluser, kaianlegg og installasjoner langs kanalen. Kanalselskapet har fått betydelige midler til opprusting av anleggene fra Riksantikvarens bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner. Denne ordningen løp til og med 2017. Halden kommunes tilskudd og kjøp av tjenester fra Kanalselskapet var 509 487 kr. i 2017.

Regionalpark Haldenkanalen arbeider med merkevarebygging, utvikling av opplevelsesnæring, primærnæring og stedsutvikling i området Haldenkanalen. Halden kommunes bidrag er 350 000 kr. årlig.

Halden Turist

Halden Turist er en medlemsorganisasjon for besøksnæringen, dvs. næringer innen overnatting, opplevelser, restaurant og transport. Halden kommune er en betydelig bidragsyter til Halden Turist sin drift med 673 786 kr. i 2017. Halden Turist bistår på sin side med markedsføring, materiell, innsalg av aktiviteter og arrangement i Halden.

Norwegian Center of Expertise (NCE)

Halden kommune har siden 2007 vært med i NCE-satsningen. Kommunen har forpliktelser i form av økonomisk tilskudd frem til og med 2017. I 2017 bidro kommunen med 1 mill. kr.

NCE-klyngen består av mer enn 70 forskningsmiljøer og bedrifter. Miljøet som er samlet i klyngen er offensive i forhold til utvikling av fremtidige bærekraftige løsninger knyttet primært til områdene energi og IT. NCE har en globalt ompennende virksomhet, og dette bidrar til å befeste miljøet i Halden som et av de ledende i verdenssammenheng innenfor sine nisje-områder.

Kommunen har gjennom året deltatt på ulike workshops og konferanser i regi av NCE.

Samferdsel

Tilrettelegging for en effektiv trafikk-avvikling i en kommune, og spesielt gjennom sentrum, er viktig. Mange kommuner i Østfold har problemer med dette i dag, og har valgt å løse dette gjennom utbygging finansiert av bompenger og statlige tilskudd.

Halden kommune holder fortsatt på at det ikke skal innføres bompengefinansiering på utbyggingsprosjekter.

Halden kommune arbeider aktivt for å få «sin» plass i forhold til de samferdselsinvesteringene som skal komme i fylket. Rådmannen ser at Halden sakker akterut i forhold til de andre regionene i fylket. Dette er svært uheldig for næringslivet i Halden og vil på sikt bli et hinder.

Det har ikke vært noen større kommunale samferdselsanlegg i 2017. De tiltakene som har vært igangsatt relaterer seg i stor grad til vann og avløpsprosjekter. Damhauggata,

Os Alle og Kirkebakken er de største prosjektene som er igangsatt.

Kollektivtilbudet har vært stabilt gjennom 2017. Jernbaneverket har ikke startet utredningsarbeidet av endelig trasevalg for InterCity-banen. Det er ikke avsatt midler i nasjonalbudsjettet for slik arbeid i 2018, slik at den lovte oppstarten av kommunedelplan for jernbane er satt ut i tid. Trasevalget vil være viktig ved vurderingen av mulig arealutnyttelse av sentrale områder i sentrum som nå er båndlagt i forslaget til sentrumsplan. Rådmannen og ordfører arbeider med BaneNOR for å se på andre løsninger for å starte opp planarbeidet. Spesielt rettet mot områdene i sentrum.

Høgskolen i Østfold (HiØ)

Halden kommune har fulgt opp invitasjoner fra HiØ med bl.a. stand under studiestart og stand på karrieredagene. Halden kommune har hatt ulike studentprosjekter og ansatt studenter i MasterTrainee-stillinger, i tillegg til samarbeid om flere forskningsprosjekter. Kommunen ønsker å bidra til å styrke HiØ og å integrere studentene i Haldensamfunnet.

Kompetanse og arbeidskraft

Haldensamfunnet har over tid hatt lave resultater på utdanningsnivå sammenliknet med andre kommuner/samfunn, dette til tross for store kompetansebedrifter som Høgskolen i Østfold (HiØ), Halden kommune, IFE, Nexans, NCE-klyngen, med flere. Denne utviklingen har fortsatt i 2017.

Arbeidsledigheten i Halden har gjennom 2017 holdt seg under gjennomsnittet for Østfold. Dette er positivt da Halden på grunn av sin næringssammensetning har vært utsatt for svingninger i markedet. Sysselsettingsgraden i Halden og Østfold går stadig nedover. Til tross for en årlig netto tilflytting, er det stadig færre i arbeidsfør alder som står i arbeid.

Dialogen som kommunen har med bedrifter har fortsatt gjennom 2017 og signalene som går på rekruttering av arbeidskraft er de samme som tidligere. Det er en stadig avskalling av arbeidsplasser med lave krav til formell kompetanse, handelsnæring, industri og bank/finans. Samtidig er det et økende behov for å rekruttere høyere kompetanse og da spesielt realfagskompetanse.

Det er ofte svært tidkrevende og kostbart å rekruttere denne arbeidskraften, ofte må man rekruttere utenfor eget fylke, og det er desto viktigere at den man ansetter ikke slutter etter kort tid så bedriften må starte rekrutteringen på nytt. Halden kommune har initiert Nettverk for kompetansetilflyttere for å imøtekomme dette. Nettverket er todelt:

1. Bedriftsnettverk for bedrifter som rekrutterer høy formell kompetanse
2. Nettverk for kompetansetilflytterne selv

I løpet av 2017 har nettverket blitt løftet opp fra å være et Haldenprosjekt, til å bli et prosjekt i Næringsriket Østfold ledet av Halden kommune, avdeling for samfunnsutvikling.

Ønsket resultat

- Hjelp næringslivet i Østfold med å tiltrekke seg arbeidstakere med spesialisert kompetanse.
- Synliggjøre fagmiljøer og fritidsmuligheter
- Bidra til å integrere personer med spesialisert kompetanse så de blir boende i Østfold i minimum 10 år.

En god kommune som tilrettelegger og utvikler infrastruktur innenfor områder som bolig og næring, kulturtilbud, barnehage- og skoletilbud, er viktig for at bedrifter i Halden skal kunne være attraktive og utvikle seg.

Høgskolen i Østfolds (HiØ) tilstedeværelse i Halden er viktig. Skolen har gjennom 2017 utviklet sitt samarbeid med lokalsamfunnet og spesielt kompetansemiljøet som har etablert seg ved HiØ. IFE har fortsatt sitt akademi og har hatt aktivitet gjennom 2017. Samarbeid med kompetanse fra arbeidslivet og offentlige institusjoner er med på å bringe utviklingen videre. Studentene får økt arbeidslivskompetanse og arbeidslivet får ny kunnskap, dette ser en spesielt på aktiviteten gjennom Drivhuset. Drivhuset er et samarbeid mellom det offentlige, høgskolen og kompetansemiljøer på å drive næringsutvikling blant studenter. De formelle samarbeidsmøtene mellom Halden videregående skole, Halden kommune og HiØ i forhold til utdanningstilbudet har fortsatt gjennom 2017.

Ungt Entreprenørskap

Halden kommune ønsker å inkludere barn og unge i næringsutviklingen, først og fremst gjennom systematisk arbeid med Ungt Entreprenørskap i alle barne- og ungdomsskolene, men også med å tilrettelegge for samarbeid mellom skoler og næringslivet (som f.eks. via Ungt Entreprenørskap, Kunnskap i Sentrum, Drivhuset, prosjektoppgaver, bachelor- og masteroppgaver ved HiØ). I 2016 ble det vedtatt at «Halden kommune inngår et forpliktende samarbeid med Ungt Entreprenørskap.» Dette ble fulgt opp i 2017.

Nettverk for kompetansetilflytting

Halden kommune gjennomførte i 2016 dybdeintervju med ledelsen i de største bedriftene i Halden. Det var spesielt en felles utfordring som alle bedriftslederne nevnte:

Bedriftens utvikling er avhengig av å rekruttere personer med høy formell kompetanse og spesialisering innenfor flere fagfelt, og denne kompetansen er vanskelig å rekruttere lokalt og regionalt. Dette

behovet vil øke fremover. I tillegg er det helt nye og endrede behov/krav for å beholde arbeidstakere med denne kompetansen.

Det er ofte svært tidkrevende og kostbart å rekruttere denne arbeidskraften, og det er desto viktigere at den man ansetter ikke slutter etter kort tid så bedriften må starte rekrutteringen på nytt. Bedriften må selv ta ansvar for å tilrettelegge for nyansatte, og mange har programmer for «onboarding». Imidlertid ser det ut til å være lite samarbeid bedriftene imellom for å synliggjøre fagmiljøer i regionen og fritidstilbud.

Halden kommune startet på bakgrunn av dette behovet Nettverk for kompetansetilflytting. I løpet av 2017 har nettverket blitt løftet opp fra å være et Haldenprosjekt, til å bli et prosjekt i Næringsriket Østfold ledet av Halden kommune, avdeling for samfunnsutvikling.

Ønsket resultat:

- Hjelp næringslivet i Østfold med å tiltrekke seg arbeidstakere med spesialisert kompetanse.

- Synliggjøre fagmiljøer og fritidsmuligheter, og bidra til å integrere personer med spesialisert kompetanse så de blir boende i Østfold i minimum 10 år.

Bedriftene som blir med i nettverket vil lære av hverandre. Det vil bli en arena for kunnskapsdeling, i tillegg til at de bedriftene som har kommet lengst og har ekstra kapasitet vil ha mulighet til å tilby tjenester til de andre bedriftene i nettverket. Det vil være spesialiserte tjenester som flere av bedriftene ikke vil ha mulighet til å tilby på egenhånd.

Nettverket skal skape et miljø i Østfold som skal tiltrekke personer med svært spesialisert kunnskap som bedriftene i Østfold har behov for. Nettverket er et samarbeid mellom kommunene og de

bedrifter som har behov for å rekruttere personer med spesialisert kunnskap som ikke bor i Østfold.

Det jobbes også med et nettverk for kompetansetilflytterne selv med fokus på sosiale aktiviteter, norsk kurs osv.

Nettverk for arrangører og besøksnæring

Avdeling for samfunnsutvikling arrangerer månedlige frokostmøter for arrangører og næringsliv for å informere om kommende arrangement og tilrettelegge for næringsutvikling i forbindelse med arrangementene.

Ordførers frokostmøter

Ordfører har regelmessige åpne frokostmøter for næringsliv og andre interesserte. Frokostmøtene er faglig og sosial møteplass hvor det knyttes kontakter på tvers av bransjer. Avdeling for samfunnsutvikling bistår med organisering og er tilstede for å innhente informasjon og koble personer sammen.

Befolkning og levekår

Det har vært en jevn økning av antall innbyggere i Halden, men befolkningsveksten har de siste årene gått litt ned og er litt lavere enn landsgjennomsnittet. Av de 247 nye innbyggere i 2017 er 70 personer innvandrere eller flyktninger, 39 i fødselsoverskudd, og resten av økningen er innflytting til kommunen. (ssb.no)

Antall eldre over 80 år gikk litt ned fra 2014 til 2016, nå ser vi en svak økning både i Halden og i landet for øvrig. Prognosene viser at antall eldre over 80 år vil øke i årene fremover, og demensproblematikken som følger av dette, vil gi kommunen utfordringer i et lengre perspektiv. (ssb.no)

I 2017 var antallet barn som vokser opp i lavinntektsfamilier i Halden høyere enn de foregående år. Vi har sett en økning de siste årene som er bekymringsfull. Det er en høyere andel enn i landet for øvrig, men

lavere enn flere av de kommuner som er i kommunegruppe 13. (i KOSTRA definert som sammenlignbare kommuner til Halden). Arbeid og utdanning har stor betydning for helse og levekår. I Halden er andelen arbeidsledige på samme nivå som resten av landet. Antall personer med uførepensjon og arbeidsavklaringspenger er derimot høyere enn landsgjennomsnittet. Utdanningsnivået er lavere i Halden og resultatene fra nasjonale prøver i skolen ligger lavere enn landsgjennomsnittet. Eksamensresultater for 10.klasse i matematikk har bedret seg de siste årene og har ligget på landsgjennomsnittet. Vi ser også at frafall i videregående skole har minsket med ca 1% hvert år de siste årene. Halden er ikke signifikant forskjellig fra gjennomsnitt for landet lengre i denne målingen. (fhi.no)

Andelen ungdomsskoleelever som oppgir at de minst én gang siste 12 måneder har drukket så mye at de har følt seg tydelig beruset, er ikke entydig forskjellig fra landet. Andelen ungdomsskoleelever som oppgir at de minst én gang siste 12 måneder har brukt cannabis, er ikke entydig forskjellig fra landsnivået. (Ungdataundersøkelsen.)

Folkehelse

Etter at Folkehelseloven trådte i kraft 01.01.2012, med formål om at kommunene skal bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse og utjevner sosiale forskjeller, har folkehelseperspektivet fått økt oppmerksomhet, både i planverk generelt men også som element i beslutningsgrunnlag. Dette sikres gjennom en intern samhandlingsarena for alt planarbeid i kommunen, og i kommunes folkehelsegruppe.

Halden kommune har valgt folkehelse som et av satsingsområdene i de siste økonomiplanene.

Dokumentet «Oversikt over helse- og helsetilstanden i befolkningen og påvirkningsfaktorer på denne» rulleres

hvert år og er et av grunnlagsdokumentene for kommunens planlegging.

Gjennom ulike tilskuddsordninger og prioritering av satsinger internt har det også i 2017 blitt videreført aktivitet og startet nye tiltak, med formål å fremme folkehelse og sikre sosial deltakelse. Som eksempler nevnes blant annet stavgangsgrupper på festningen i regi av kommunens fysioterapeuter, bowlskafeér, aktiv på dagtid, og frisklivssentral, tiltak rettet mot flyktninger i regi av prosjekt «introduksjon frivillig», og det er inngått et eget samarbeidsprosjekt med Halden videregående skole for å forebygge frafall.

Halden kommune deltar i nettverksarbeid for trygge lokalsamfunn. Flere aktiviteter er igangsatt i forbindelse med denne satsingen: Forebygge fall hos eldre, oppgradering av miljøstasjoner og nye nedgravde søppelløsninger på damhaugen for å forebygge brann, flere barnehager arbeider for å bli godkjent som trafikksikker barnehage, og det er utarbeidet trafikksikkerhetsplan.

Arbeidet for at skoler og barnehager i Halden skal bli godkjent som helsefremmende virksomheter er en strategisk satsing på bakgrunn av frafall i videregående skoler. Resultater faglig har også sammenheng med riktig kosthold, nok søvn, psykisk helse og fysisk aktivitet. Dette har vært en stor satsing for folkehelsearbeidet også i 2017 og er et ledd i arbeidet med utjevning av sosiale ulikheter i helse.

Digitalisering og innovasjon

I tråd med nasjonale føringer jobber Halden kommune for å tilby innbyggerne et digitalt førstevalg. Forventinger fra innbyggerne øker i takt med borgernes digitale modenhet. Arbeidet med en digitaliseringsstrategi ble startet opp mot slutten av 2017, og skal ferdigstilles i 2018. For å sikre en bred involvering ble det opprettet grupper innenfor kommunalområdene. Det ble blant annet

gjennomført en kartlegging av IKT-kompetanse og den digitale modenheten blant kommunens ansatte. Digitalisering av oppgaver og tjenester er helt nødvendig for å møte de utfordringer vi vet kommer i nær framtid.

I 2017 satte Halden kommune Virtuell korttidsavdeling i drift. Her er det designet opp en helt ny tjeneste hvor kommunikasjon mellom pasient og legevakt, og mellom legevakt og hjemmesykepleien er digitalisert.

Smart City, eller smarte byer, er et begrep som brukes over hele verden og som forklarer hvordan byer og bygder skal utvikles til å bli bærekraftige og moderne samfunn der både økonomiske, sosiale og miljømessige verdier gjennomsyres alt vi gjør og skaper.

I 2017 inngikk Halden kommune en Smart city-avtale med Smart Innovation Norway om gjennomføring av prosjekter. Mot slutten av 2017 startet vi opp et mobilitetsprosjekt som skal bidra til å løse utfordringen med transporten mellom Halden stasjon og Høgskolen på Remmen. Foreløpig i liten skala, men skal bidra til en sømløs reise hvor studenter kan benytte el-bil eller el-sykkel til og fra skolen. I tillegg ble det etablert en teststrekning på Remmen med adaptive gateløys som styres via radar. I november 2017 fikk Halden, som første by i Norge en forholdsvis bred dekning av det nye NB-IoT nettverket. Dette nettet skal bidra til å sikre nett-tilgang for en rekke nye sensorer, og gjennom å være først i Norge vil vi kunne bli en svært attraktiv testarena for sensorutviklere.

Klima og miljø

Overordnede nasjonale mål

Siden Klimakonvensjonen ble vedtatt under FNs konferanse om miljø og utvikling i Rio i 1992 har det vært bred enighet på Stortinget om at Norge må ta sitt ansvar i forhold til det å begrense den globale oppvarmingen. Etter hvert som årene har gått har kravene til tiltak øket. I Parisavtalen, som trådte i kraft i november 2016, er målsettingen å begrense den globale oppvarming til to grader. Videre er det mål om at verden skal bli klimanøytral i løpet av siste halvdel av dette århundret. Dette innebærer at man ikke kan slippe ut mer klimagass enn det man greier å fjerne eller fange.

For å få oppfylle internasjonale og nasjonale mål er det helt nødvendig at alle bidrar.

Departement, direktorat, fylkesmanns embete tilpasser lovverk og utarbeider retningslinjer/ veiledere for kommunene.

Fylkeskommune og kommunene tilpasser egen virksomhet gjennom det å etterspørre miljøvennlige løsninger, og legge til rette slik at innbyggerne kan gjøre miljøvennlige valg.

Jobben lokalt i kommunene blir altså ikke primært å sette egne, hårete mål, men å finne gode tiltak, lokalt i kommunene, gjerne i samarbeid med nabokommuner.

Krav om tiltak vil komme, og det er som regel en stor fordel å være tidlig ute med å legge om kursen. Erfaringsmessig er raske omveltninger mer merkbare enn godt opplyste endringer over tid.

Vinterstemning i november (foto: H.N. Østvik)

Innkjøp

Kommunens innkjøpsveileder åpner for at det kan stilles miljøkrav ved innkjøp.

«Det bør foretrekkes miljøvennlige produkter. Halden kommune skal derfor under planleggingen av den enkelte anskaffelse ta hensyn til livssyklus kostnader og miljømessige konsekvenser av anskaffelsen. Presisering av at det skal, så langt det er mulig, stilles konkrete miljøkrav til produktet eller ytelsen. Det er tillatt å etterspørre miljøsertifiserte produkter, så som produkter merket med Svanen eller andre slike miljøkvaliteter.»

Selv om kravene i retningslinjene er vagt formulert er det, med dagens regelverk, mulig å stille miljøkrav ved offentlige innkjøp i Halden. For emballasje og gjenvinning har imidlertid kommunen forpliktet seg til å stille krav, gjennom sitt medlemskap i ordningen *Grønt punkt*.

Kommunale bygg

Da kommunen skulle i gang med to store byggeprosjekter ble det besluttet at det skulle stilles miljøkrav til byggene. Sommeren 2017 var det anleggsstart for barneskolen på Risum, Kongeveien skole (6.600m²) og nytt demenssenter på

Bergheim (10.800 m²). Byggene oppføres i massive tre- elementer og det legges opp til bruk av vannbåret oppvarming, med bergvarme fra dype borehull. Byggene skal ferdigstilles høsten 2018 (Risum, kongeveien skole) og våren 2019 (Bergheim).

I 2015 startet kommunen bygging av nytt renseanlegg på Refne. 2 år senere, i april 2017, var anlegget ferdig og ble satt i full drift. De nye renseprosessene reduserer utslippene til fjorden og etterbruken av slammet i biogassanlegget vil gjøre anlegget selvforsynt med energi, og gi ca. 5000 tonn jordforbedringsmiddel til jordbruket i kommunen.

Renseanlegget har et energiforbruk på ca. 1.100 MWh/år. Strømforbruket dekkes vha gass-generatorer som går på biogass fra anlegget. Gassgeneratorene har en utnyttelsesgrad til strøm på ca. 35% (utgjør ca. 1.400 MWh/år). I tillegg tas det ut varme (ca. 1.850 MWh/år) – dette gjør at det samlede uttaket av energi fra gassen blir opp mot 80% og at renseanlegget er nærmest selvforsynt med energi.

Kommunens renseanlegg på Refne

Vannmassene som kommer inn til anlegget skal normalt holde 10-12 grader, noe som gjør at slam behandlingen potensielt kan gi et betydelig overskudd av varme. I prosjekteringen er det lagt til rette for å sette ned varmevekslere i vannmassen som strømmer gjennom anlegget. Det jobbes nå med å fullføre nødvendig utredning avinfrastruktur for fjernvarme inn mot

sentrum, der varmen fra rensesanlegget skal erstatte oljekjeler i kommunale bygg eksempelvis rådhus, kino og bibliotek.

Energiforbruk og klimagasser

Halden kommune har gjennom samarbeidsprosjektet *Klima Østfold* startet arbeidet med rulleringen av kommunedelplanen for klima og energi. Det legges opp til en felles planprosess med lokal forankring ute i hver enkelt kommune. Foreløpig fremdriftsplan legger opp til en ferdigstilling av plan sommeren 2019.

Kommunens stadig aldrende bygningsmasse gir stort potensiale for energibesparende tiltak. Den økonomiske situasjonen til kommunen har imidlertid gjort at sterkt påkrevde enøktiltak er utsatt. For å etterkomme lovfestede krav har kommunen gjennomført energimerking av de kommunale byggene i 2017. Kartleggingen er et godt grunnlag for det videre arbeidet med rehabilitering av kommunens bygningsmasse.

I «*Forskrift om forbud mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygninger*» har Stortinget vedtatt å innføre et forbud mot bruk av mineralolje til oppvarming av hus. Forbudet trår i kraft i 2020 og har unntak for *større fjernvarmeanlegg (>1 MW), fritidsboliger som ikke er tilkoblet strømmettet og driftsbygninger i landbruket*. Kommune har satt av 6 millioner til utfasing av 14 fyrkjeler i kommunale bygg, og tar sikte på å være ferdig med arbeidet innen 2020.

Ytre miljø

Forsøpling kan være så mangt. Halden kommune fjernet i 2017 den svenske fiskebåten Wirgo (avbildet) fra naturreservatet, innerst i Iddefjorden. Båten lå på grunt vann, så redningsoperasjonen ble komplisert og involverte alt fra trekkvogn på land, lekter og slepebåt. Motor og ballast måtte fjernes før båten kunne trekkes ut på dypere vann og slepes inn til havna på

Mølen. Skroget ble senere levert til opphugging og forbrenning.

Fjerning av båtvrak fra Iddefjorden (foto: O.W. Krogh)

Tiden da kommune la store mengder rest- og husholdningsavfall på deponi er forbi. I dag er det avfallsreduksjon, gjenbruk og gjenvinning som gjelder. Restavfallsmengden i kommunen var i 2017 på 5098 tonn. Restavfall ble kjørt til forbrenning og mengden var på samme nivå som i 2016.

For å øke sorteringsgraden på det innsamlede avfallet i Halden har kommunen i 2017 inngått avtale om levering av restavfall til Romerike Avfallsforedling IKS (ROAF).

Behandlingen i ettersorteringsanlegget på ROAF vil øke gjenvinningsgraden i Halden fra 42,9% til 56,1%, og bidra til at kommunen oppfyller EUs rammedirektiv for avfall og nasjonale mål om 50% gjenvinning innen 2020.

Høsten 2017 gikk Halden kommunen med i et samarbeid med Fredrikstad, Sarpsborg, Movar og IØR om etablering av ettersorterings-anlegg på Frevar sitt anlegg i Fredrikstad. Fremdriftsplan for anlegget legger opp til driftsstart 2021.

Matsvinnet i Norge ligger i snitt på ca. 46 kg mat pr. innbygger i året. For Halden utgjør kasting av fult brukbar mat ca. 1380 tonn pr år. Dette er en betydelig mengde som kommunen ønsker å gjøre noe med. Det er derfor innledet et samarbeid med fremtiden i våre hender, der målet er å få redusert matavfallet i kommunen.

Luftkvalitet

Sommeren 2017 fikk Halden kommune pålegg fra Miljødirektoratet om å gjenoppta luftkvalitetsmålingene i sentrum. Pålegget var basert på tidligere sensormålinger på tre lokaliteter i sentrum.

Målestasjonens plassering, i Strandparken på Vaterland, ble godkjent av Norsk institutt for luftforskning (NILU). Målingene startet i desember 2017 og skal pågå ut 2018. Målestasjonen måler PM 1, 2,5 og 10, og sender måleresultater digitalt inn til NILU. Måledataene er tilgjengelig på kommunens hjemmeside.

Målestasjon for svevestøv (foto: M. Ringdal)

Grunner til at luftkvaliteten i sentrum på enkelte dager kan oppleves som dårlig er biltrafikk, vedfyring, topografi og lokalklima.

Høsten 2017 utarbeidet kommunen en feieplan i samarbeid med Statens vegvesen. Ved overskridelser av fastsatte grenseverdier for svevestøv er det beskrevet tiltak for å forbedre luftkvaliteten. Eksempler på tiltak er ekstra feiing og salting m/magnesiumklorid på utsatte veistrekninger og overgang til bruk av strøsand uten innblanding av finstoff.

Friluftsliv

I 2017 måtte vi igjen stole på skianlegget til Tistedal friluftslag for å få muligheter til å gå på ski. En tørr forsommer og en litt våtere høst gjorde at året, sett under et, ble et normal år både med tanke på temperatur og nedbør.

Halden kommune har i 2017 jobbet med kartlegging av turområdene i kommunen. Arbeidet har pågått i en to-års periode, og i 2017 ble det avholdt møter med lag og foreninger for å få innspill til kartleggingen. Kartet er nå ferdig og sendes ut på en forenklet høring, før det legges ut på kommunens hjemmeside.

Det har vært flere omfattende stiprosjekter i kommunen i 2017. Lag og foreninger har gjort en stor dugnadsjobb med vedlikehold og merking av turstier i Halden skogene. Naturvernforbundet har stått for rydding og merking av stier i Ulveholtskogen. De merkede turstiene ble åpnet av fungerende varaordfører Elin Lexander, som var glad for å ha bidratt til fredningen kommuneskogen. På eiendommen er det fire hytter som er åpne for allmenheten. Etter at merkingen av stiene er fullført er det nå lett å finne veien frem til hyttene. To av hyttene er låst, men nøkkel kan lånes ved henvendelse til Plan og miljø i Storgt. 7.

Gimle idrettsforening har gjort en stor jobb med oppgradering av turstiene i skogsområdene rundt Venåshytta. Turstiene ble offisielt åpnet på den årlige *Venåsdagen*, i midten av september.

Halden videregående skole v/avdelingen på Tosterødberget har etablert 700meter turvei rundt jordene til skolen. Turveien er et fint nærmiljøanlegg, som egner seg godt for de som ikke klarer å gå de lange turene i skog og mark, eller som kun ønsker en liten luftetur etter middagen.

Turveiskilt på Ulveholtet (foto: naturvernforbundet)

Løypegruppa til Tistedalen Friluftslag (TFL) har rustet opp stien fra Ertehytta til Budalsvika, en strekning på ca. 24km. Det er et stort arbeid som er gjort og det har gått med ca. 600 dugnadstimer til prosjektet. Haldens innbyggere har fått et flott tilbud, med muligheter for vandring i skog og langs sjøer, og med muligheter for overnatting i Budalsvika.

Samme dag som åpningen på Ulveholtet var det offisiell åpning av steinhuggermonumentet der emne til monolitten ble tatt ut for 90 år siden. Åpningen ble gjort av ordfører Thor Edquist. Det er ca. 1 km å gå fra parkeringen og ned til monumentet - et fint turmål.

Vann og avløp

Vann

Antall løpemeter vannledningsnett i Halden kommune øker stadig. I tillegg til at vi utvider vårt eget nett, overtar vi vannledningsnett på private utbyggingsområder. I forbindelse med separering av avløpsnett skifter vi også ut vannledningene. I løpet av 2017 er det

skiftet vannledninger i flere områder rundt i kommunen. De største anleggene har vært gjennomført i områdene: Holvannet (ny råvannskilde), Oskleiva, Fjellstua, Damhaugen, Hoffgårdløkka, Svalsrød, Os Hageby, Knardal, Glenne, Brattås-Tistedal, Ringleddningen vann (Vadet-Asak skole) og Forstrømsvei. Fordelt på nye ledninger og utskifting av eksisterende ledninger, er det lagt ca. 11000 meter vannledning i 2017.

Vannmålere

Det har de siste årene vært stort fokus på å sette ned vannmålere på våre hovedledninger (vann). Vi i dag har totalt 56 stk. Målerne overvåkes slik at vi til enhver tid kan kontrollere vannmengden som går gjennom disse. Vi har i 2017 jobbet med å få lagt disse målerne inn i vårt elektroniske kontrollsystem. Vi kan nå overvåke vårt vannforbruk både fra driftssentralen på Sommerro, samt at våre driftsoperatører har oversikt på sine elektroniske nettbrett. En lekkasje på nettet kan således raskt lokaliseres. Målerne er også til hjelp for å kunne ha en stabil vannproduksjon på Lille Erte vannbehandlingsanlegg.

Normal produksjon har i 2017 vært mellom 12000-14000 m³. Dette er ca 130-135% av det vi beregner å være et idealforbruk i Halden

Nytt reservevannmagasin.

Vi har nå fått Holvannet som ny reservevannkilde. Dette ble etablert i 2016. Vi har i 2017 ferdigstilt nytt pumpehus ved Holvannet. Dette anlegget er nå satt i drift. Vi har da mulighet til å pumpe vann fra Holvannet til Lille Erte (i tillegg til Femsjøen). Dette er med på å sikre vår vannforsyning i tråd med pålegg fra Mattilsynet.

Arbeidet med Ringleddningen fortsetter. Planen for de neste årene er å knytte sammen hovedvannledningen ved Stangskovene til ledningen ved Rokkeveien. Når dette er fullført er

Ringledningen i drift fra Stangskovene til riksvei 21 ved Lundestad. Vi har da en veldig god vannforsyning til industrifeltet på Sørлие, samt viktige bedrifter som Nexans og Kabi. Arbeidene med Ringledningen vil deretter fortsette mot Halden fengsel. Arbeidene ved Stangskovene ble startet i 2016. Ledningen ble lagt frem til Asak skole i løpet av 2017. Neste etappe blir fra Asak skole-Asakveien (Bratner), for deretter videre via Tosterød-Stenrød og frem til Rokkeveien. Etappen fra Asak skole-Asakveien (Bratner) vil bli gjennomført i 2018.

Videre sikring av vannforsyning: Etter påtrykk fra Mattilsynet må vi sikre vår vannforsyning bedre enn i dag. Vi har krav på oss til å levere godkjent drikkevann til enhver tid. Det vil si at om Lille Erte vannbehandlingsanlegg skulle bli satt ut av drift, må vi ha et annet fullgodt alternativ. Vi jobber nå med kartlegging av flere løsninger på dette. Disse arbeidene er godt i gang, og vi regner med å ha forslag til løsning på plass medio 2018, slik at anleggsstart kan forventes i slutten av 2018, eller tidlig 2019.

Det har i 2017 vært 28 vannlekkasjer. De siste årene har antall vannlekkasjer vært stabilt på rundt 30-35 stk, så vi er fornøyd med utviklingen. Da vi har mange omkjøringsmuligheter på vannet, er det få som blir uten vann over et lengre tidsrom. For å sikre vannkvaliteten tar vi vannprøver på nettet hele året.

Avløp

Det har som tidligere år blitt investert betydelige beløp på avløpsnett. Det jobbes kontinuerlig med å sende ut pålegg til abonnenter som skal separere sitt private stikkledningsnett. I 2017 er det blitt utbetalt ca. 1 mill. kr. i tilskudd til private stikkledninger som har en tilknytningskostnad til kommunale ledninger på over kr. 100 000,-. De siste store områdene med trykkavløp som har vært under planlegging er: Vestre Berg og

Øvre Rokke. Her er anleggsarbeidene i full gang, og forventes ferdig i løpet av 2018 eller tidlig 2019. Fordelt på nye ledninger og utskifting (separering) av eksisterende ledninger, er det lagt ca. 5200 meter spillvannledninger i 2017.

Oppgraderingen av Remmen renseanlegg ble ferdigstilt i 2017. Det er investert ca. 250 mill. i et renseanlegg som tilfredsstillende fremtidig befolkningsøkning og miljøkrav. Det har i starten på 2018 pågått igangkjøring av anlegget. Anlegget fremstår nå som et topp moderne avløpsrenseanlegg som håndterer miljøkrav på en tilfredsstillende måte. Det jobbes nå med å opprette et fettmottak på anlegget. Det er forventet at dette er ferdigstilt i løpet av 2018.

Fjernvarme

I forbindelse med utbyggingen av det nye renseanlegget er det lagt opp til mulighet for uttak av varme til et fjernvarmeanlegg. Vi ser nå på mulighetene til å levere miljøvennlig varme til vår egen bygningsmasse i sentrum.

Det er stor aktivitet på separering av avløpsnett. De største anleggene hvor det har pågått separering: Oskleiva, Fjellstua, Damhaugen, Hoffgårløkka, Svalsrød, Os Hageby, Knardal, Glenne, og Forstrømsvei. I forhold til avløp er det også knyttet utfordringer til håndteringen av overvann. Det siste overvann- prosjektet ble gjennomført i Eskeviken, der ble det åpnet en bekkelukking. Neste prosjekt for overvann er Knardal-området. Det planlegges nå en ny overvannsledning fra Knardal til Indre Havn. Forventet oppstart tidlig 2018. Fordelt på nye ledninger og utskifting (separering) av eksisterende ledninger, er det lagt ca. 3800 meter overvannledninger i 2017.

Pumpestasjoner

Vi har i dag 72 avløpspumpestasjoner. Alle disse er dataovervåket slik at

uregelmessigheter i driften oppdages umiddelbart.

Utviklingen med trykkavløp har medført at mange hytter har koblet seg til det kommunale avløpsnett. Dette har medført at vi har fått et driftsproblem på Bakke renseanlegg. Anlegget er overbelastet og byr på store driftsproblem. Det var planlagt en utredning av mulighetene på Bakke tidlig 2017. Dette er noe forsinket, men vi har nå (januar 2018) gjennomført en kartlegging av mulighetene. Det er 3 alternativer: Alt. 1. Bygge ut og oppgradere Bakke renseanlegg, Alt. 2: Bytte ut dagens renseanlegg med pumpestasjon, og legge sjøledning frem til nærmeste landbaserte avløpsanlegg, Alt. 3: Bytte ut dagens renseanlegg med pumpestasjon, og legge sjøledning til Remmen renseanlegg. Vi regner med å ha landet en løsning på dette tidlig i 2018. Forventet byggestart på valgt løsning høst 2018.

Vi har fremdeles områder hvor vi må gjennomføre regelmessige spylinger av avløpsnett. Vi forsøker å prioritere disse områdene når vi separerer avløpsnett. Vi fikk ny slamsuger levert mai 2017. Denne er nå i full drift, og er et nødvendig verktøy for å opprettholde tilfredsstillende drift på vårt avløpssystem.

Investeringer

I investeringsbudsjett 2017 var det avsatt 265,7 mill. kr. til selvkostinvesteringer hvorav blant annet 50 mill. var avsatt til fornying av ledningsnett i henhold til hovedplan 2017. Ca. 81 mill. kr. var avsatt til ferdigstilling av avløpsrenseanlegg på Remmen. Regnskapet for 2017 viser at det er brukt ca. 60 mill. kr. til dette prosjektet og det resterende er overført til 2018 og vil brukes til noen siste avsluttende arbeid. Til separering og oppgradering av ledningsnett viser regnskapet for 2017 et forbruk på ca. 139,7 mill. kr.

Prosjektoversikt VA-2017.

P6237, Ringledning vann:

- Fortsettelse av ny ringledning: I 2017 ble anleggsarbeidene ferdigstilt frem til Asak skole. Vi er nå i full gang med prosjektering av strekket fra Asak skole-Rokkeveien (ved Brekkerød). Regner med å komme i gang med anleggsarbeid på strekningen fra Asak skole- Asakveien (ved Bratner) nå i vinter. Arbeidene har vært utført i egenregi.

P6244, Glenne:

- Separering / omlegging av vann- og avløp. 1. etappe er ferdigstilt og utført av Leif Grimrud AS. 2. etappe blir ferdigstilt mai 2018. Denne er utført av Park & Anlegg AS. Etappe 3 har vært ute på anbud i februar, og entreprenør velges ultimo februar 2018. Etappe 4 er under prosjektering, og forventes anleggsstart sommer 2018.

P6248M, Vannmålere:

- Vi har nå satt ned 56 stk. vannmålere. Det jobbes nå med å koble disse elektronisk til vår driftsovervåking.

P6252, Knardal:

- Prosjektering av overvannsledning fra Knardal til havnebassenget ble ferdig i 2017. Anbudsdokumenter er under utarbeidelse, og det er forventet anleggsstart vår 2018.

P6271, Holvannet- Ny råvannskilde:

- Arbeidene er nå ferdigstilt. Ny pumpestasjon (for å pumpe vann fra Holvannet-Lille Erte) ble satt i drift desember 2017. Landarbeidene har vært utført i egenregi. Sjøarbeid har vært utført av Kystmiljø As.

- P6292, Vannledning Brattås:
- Det ble i 2016 prosjektert ny overføringsledning (for vann) fra Mattis i Tistedal – Måstad / Brattås. Dette er med på å sikre vannforsyningen til Øberg / Idd området. Arbeidene utføres i egenregi.
- P6273, Oskleiva/Damhaugen:
- Separering / omlegging av vann- og avløp. Prosjektering og anleggsarbeidene ble ferdigstilt i 2017. Det gjenstår nå kun vei-arbeider med oppbygging av fortau, gatebelegg etc. Disse arbeidene starter vår 2018, og ferdigstilles september 2018. Arbeidene utføres av Leif Grimsrud As.
- P6274, Remmen renseanlegg:
- Renseanlegget er nå ferdigstilt og i full drift. Det planlegges i 2018 å etablere et fettmottak.
- P6284, Os Hageby:
- Separering / omlegging av vann- og avløp. Anlegget hadde oppstart i 2017. VA arbeider ble ferdigstilt januar 2018. Vei arbeidene er forventet ferdigstilt medio 2018. Arbeidene utføres av Are Anlegg As.
- P6279, Grønnerød / Tolvhaugen:
- Separering / omlegging av vann- og avløp. VA arbeidene ble ferdigstilt i 2017. Gjenstår kun opprydding vår 2018. Arbeidene utføres av Park & Anlegg As
- P6351, Holmseløkka:
- Separering / omlegging av vann- og avløp. Arbeidene startet opp januar 2018. Forventet ferdig medio 2018. Arbeidene utføres av Leif Grimsrud As.
- P6313, Peder Ankers Gate:
- Separering / omlegging av vann- og avløp. Prosjektet er stort, og omfatter hele området fra Peder Ankers Gate – Glenne området. Prosjektering har pågått i 2017. Anbudskonkurranse er avsluttet i januar 2018. Forventet anleggsstart februar 2018. Park & Anlegg As er valgt som entreprenør.
- P6296, Forstrømsvei:
- Separering / omlegging av vann- og avløp, kombinert med noe vei-arbeider. VA arbeidene ble ferdigstilt i 2017. Gjenstår noe opprydding / vei-arbeider. Forventet ferdigstillelse medio 2018. Både prosjektering og anleggsutførelse er utført i egenregi.
- P6234, Dyrendalsveien:
- Separering / omlegging av vann- og avløp. Arbeidene berører Dyrendalsveien (RV22) fra Alfheimveien –rundkjøring Brødløs. Det vil i anleggstiden måtte bli omfattende omkjøring av trafikk. Anleggsstart januar 2018, med ferdigstillelse september 2018. Det er forventet del-overtakelse av anlegget, med åpning av Dyrendalsveien til påske 2018. Arbeidene utføres av Entex As.
- 6215, Vekter- Pil og Bue veien:
- Omlegging av vann- og avløp. Området har vært separert i over 40 år, men det har vært store driftsproblemer, på grunn av dårlig fall, og dårlig kvalitet på rør-ledningene. Prosjektet blir tatt som et driftsprosjekt. Både prosjektering og

anleggsutførelse blir utført i egenregi.

ferdigstillelse medio 2018. Arbeidene utføres av Lindhaugen As.

, Vannledning Harekas:

- Omlegging av vannledning i Harekasveien. Vi har gjennom flere år hatt store utfordringer med gjentatte brudd på vannledningen gjennom Harekas. Utfordringen er bevegelse i grunnen, som medfører brudd på ledningen. Det anbefales å skifte ut dagens vannledning med ny ledning i PE-materiale. Arbeidene er nå ferdig prosjektert, og forventet anleggsstart er mars 2018. Prosjektering og anleggsutførelse utføres i egenregi.

P6280, Hoffgårdløkka / Svalsrød:

- Separering / omlegging av vann- og avløp. Arbeidene startet opp høst 2017. Forventet

P6274, Refneveien / Tyska:

- Forsterking av vannforsyning til Remmen renseanlegg, samt nytt avløp over Tyska Holenderen. Det er nødvendig å forsterke / sikre vannforsyning til renseanlegget på Remmen. Vi er i dag veldig sårbare ved et evt. Vannledningsbrudd. Prosjektering pågår. Forventet klart til anbudsutlysning mars 2018. Arbeidene forventet ferdigstilt i løpet av 2018.

P6286, Festningsgata:

- Separering / omlegging av vann- og avløp. Prosjektering pågår. Forventet klart til anbudsutlysning mars 2018. Forventet ferdigstillelse i løpet av 2018.

Visjon og verdier

Visjon – fra kommuneplanens samfunnsdel

«Halden kommune skal målrettet arbeide for å styrke den positive utviklingen Haldensamfunnet er inne i, slik at Halden blir det beste sted å være for de som bor her, næringslivet, institusjoner og de som ønsker å flytte hit for å bosette seg eller etablere næringsaktivitet.»

Verdier

Verdigrunnlaget skal gjenspeile organisasjonskulturen og skal være en veileder i daglige valg, beslutninger og prioriteringer. Verdiene skal gjenspeiles i samhandlingen mellom ledere og ansatte, ansatte imellom, mellom ansatte og kommunens brukere og innbyggere og mellom administrasjon og politikere.

Kommunens verdigrunnlag bygger på fire grunnverdier.

TILLIT
ÅPENHET
RESPEKT
REDELIGHET

Kommunen forvalter store verdier på fellesskapets vegne og er derfor helt avhengige av tillit. **Tillit** bygges gjennom samhandling preget av åpenhet og respekt. Tillit må også opparbeides gjennom saksbehandling som ivaretar rettsikkerhet og likebehandling.

Åpenhet skal prege all kommunikasjon i kommunen. Åpenhet er en nødvendig forutsetning for å skape tillit og respekt mellom de ulike partene.

Respekt skal vises uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsnivå, religion og sosial status. Alle skal oppleve at de blir verdsatt, sett og hørt. Respekt er en nødvendig forutsetning for tillit.

Redelighet må utvises i ord og handlinger. Redelighet er en nødvendig forutsetning for å kunne oppnå tillit og respekt.

Etikk

Etiske retningslinjer

Halden kommune har utarbeidet etiske retningslinjer som skal gi medarbeiderne nødvendig veiledning til å praktisere det felles verdigrunnlaget i organisasjonen. De nye retningslinjene består av en etikkplakat og en veileder.

Korrupsjonsforebygging

Halden kommune er medlem i Transparency International Norge (TI). TI er en global sivilsamfunnsorganisasjon med mer enn 100 avdelinger over hele verden. Den norske avdelingen ble grunnlagt i 1999 og holder til i Oslo. Nettverket samarbeider med myndigheter, næringsliv og sivilsamfunn om å utvikle og iverksette effektive tiltak for å bekjempe korrupsjon. TI har de siste årene fått et stort antall norske kommuner som medlemmer og har derfor etablert et nettverkssamarbeid med KS om antikorrupsjon.

Etikk og prioriteringer

Ansatte møter daglig utfordringer i forhold til etikk i sitt arbeid. Nasjonale saker har de siste årene vist at varsling kan være avgjørende for å få frem kritikkverdige forhold som innebærer risiko for korrupsjon. Halden kommune innførte i 2012 ekstern varsling der ansatte kan varsle om kritikkverdige forhold til et eksternt varslingsmottak. Dette kan være forhold som er i strid med lov eller etiske normer

eller forhold som korrupsjon eller andre kriminelle handlinger. Det er også etablert ekstern varsling for innbyggerne. Rådmannen er opptatt av å gi tilstrekkelig beskyttelse til de som står frem og varsler om avvik fra etiske normer og/ eller lovverket. Kommunens svært stramme

økonomi, med betydelige bemanningsreduksjoner og kutt, medfører behov for prioriteringer. Innen helse og omsorg har det over tid vært jobbet med å styrke etisk kompetanse/etisk refleksjon. Dette skal på sikt implementeres i hele organisasjonen.

Styringsssystemer

Helhetlig styring

Styringsssystemer sikrer at kommunen kan etterprøve utført arbeid og bidrar til å synliggjøre hvor det er behov for endringer. Halden kommune ønsker å være en effektiv og utviklingsorientert organisasjon og utarbeidet derfor i 2013 en strategi for innføring av helhetlig styring. Arbeidet ble videreført også i 2017. Helhetlig styring er viktig for å:

- Øke bevisstheten i forhold til hvilke resultater som skulle oppnås
- Skape et grunnlag for vurdering og utvikling av tjenestene
- Skape forutsigbarhet for brukere/innbyggere
- Skape et godt grunnlag for beslutninger – både administrative og politiske
- Øke tilfredsheten blant ansatte

Rådmannen har også i 2017 prioritert utvikling av årshjulet gjennom implementering av flere aktiviteter innenfor ulike områder.

Måleindikatorene for 2017 er fulgt opp gjennom tertialrapporteringen, og nye måleindikatorer er innarbeidet i budsjett 2018.

Rådmannen har fortsatt et særskilt fokus på internkontroll, avvikshåndtering og risikovurdering. Kommunen benytter et elektronisk verktøy som skal bidra til å sikre struktur i arbeidet med internkontroll og risikovurdering og lette avvikshåndteringen.

Vedtaksoppfølging har hatt høy prioritet også i 2017.

Overordnet arbeidsgiverstrategi ble slutført i juni 2015. Arbeidet med revisjon av etiske retningslinjer ble slutført i mai 2016. De

vedtatte etiske retningslinjene gjelder for ansatte og består av en etikkplakat og en veileder.

I vår helhetlige styringsmodell avklarer rådmannen innholdet i rapporteringen til kommunestyret. Dette bidrar til å skape forutsigbarhet i rådmannens rapportering og muliggjør en bedre styring ved at hver enkelt leder på de ulike tjenestestedene har oversikt over hva som skal inngå i tertialrapportering.

Lederutviklingsprogrammet har vært en god og viktig arena for å øke kompetansen blant kommunens ledere. I 2017 er det gjennomført opplæring i utvalgte temaer knyttet til personalledelse, HMS og internkontroll samt en gjennomgang av offentlighetsloven.

Kommunestyret vedtok i 2015 et nytt politisk delegeringsreglement som også delegerer fullmakter til rådmannen.

Internkontroll

Kommuneloven inneholder formelle krav til internkontroll. Det ligger derfor i rådmannens oppgave å sørge for at regelverket overholdes og at kommunen har en betryggende kontroll innenfor de ulike områdene som økonomi- og personalforvaltning, anskaffelser, IKT-styring og informasjonssikkerhet, saksbehandling og myndighetsutøvelse samt tjenesteproduksjon.

Et godt internkontrollsystem skal oppleves som tilgjengelig og enkelt å bruke. Dette er viktig for å sikre kvaliteten i tjenestene. Internkontrollsystemet skal bidra til at hele organisasjonen har fokus på kontinuerlig kvalitetsforbedring gjennom dokumentasjon, systemer og

avvikshåndtering. Våren 2015 intensiverte kommunen internkontrollarbeidet. Det ble nedsatt en arbeidsgruppe med mandat til å utarbeide en hensiktsmessig og intuitiv måte å organisere rutinene på, samt iverksette informasjon og opplæring etter rådmannens prioriterte liste. At innføring av dette systemet mottas positivt ute i organisasjonene underbygger rådmannens tro på at internkontroll som arbeidsmetode vil medføre kontinuerlig kvalitetsforbedring og læring i alle ledd i organisasjonen. Kommunen benytter kvalitetssystemet Risk Manager. Risk Manager benyttes av flere andre kommuner og er godt tilpasset kommunens behov. Systemet er bygget opp av moduler og Halden Kommune har kjøpt følgende moduler: dokumentstyring, risikovurdering, avvik, fall bruker/pasient, analyse og rapportering. Systemet er enkelt å bruke, avvik kan meldes både fra pc og håndholdte enheter, samt at analysemodulen visualiserer data på en

enkel og oversiktlig måte. Rådmannen har store forventninger til systemet og kontrollen det gir.

Alle kommunens enheter tok systemet i bruk i løpet av vårhalvåret 2016.

Elektronisk avviksmelding og risikovurdering ble iverksatt våren 2017. Avviksrapporter framlegges i medbestemmelsesmøter med hovedtillitsvalgte på sektornivå og i arbeidsmiljøutvalg.

Årshjul

Bildet under viser Halden kommunes overordnede årshjul for 2017. Årshjulet viser oppgaver som har stor betydning for rådmannens overordnede arbeid. Årshjulet bidrar til en transparent organisasjon i forhold til rådmann/folkevalgte i og med at de folkevalgte har kjennskap til når ulike aktiviteter gjennomføres.

Organisasjon

Kommunestyret

Kommunestyret er Haldens øverste politiske organ og ledes i perioden 2015-2019 av ordfører Thor Edquist. Kommunestyret har etter valget i 2015 39 representanter fordelt på 9 ulike partier.

Kommunestyret har myndighet til å fatte vedtak i alle saker, men har i en rekke saker delegert beslutningsmyndigheten til underliggende organ.

Virksomheten

Virksomhetens øverste leder er rådmann Roar Vevelstad. Rådmannen har en egen stab som inneholder funksjonene:

Personal- og organisasjon
Økonomi
Kommunikasjon og service
Samfunnsutvikling
Juridisk
IT
Post/arkiv
Rådmannen er også ansvarlig for den kommunale delen av NAV.

Halden kommunes organisasjon er bygd opp med kommunalavdelinger og har i 2017 hatt følgende kommunalavdelinger:

Teknisk
Undervisning, oppvekst, kultur og idrett
Helse og omsorg

Nedbemanning

Det har også i 2017 vært bemanningsreduksjoner både i undervisning og oppvekst og i helse og omsorg.

Organisasjonsutvikling

Ledelsesutvikling har hatt stort fokus innenfor organisasjonsutviklingen også i 2017. Ledelsesutviklingsprogrammet ble iverksatt iht. planen for helhetlig styring høsten 2013.

Den strategiske toppledelsen står fortsatt overfor store muligheter og krevende oppgaver når det gjelder:

Omfattende økonomisk omstilling og driftstilpassing for å skape positiv driftsbalanse og økonomisk handlingsrom som muliggjøre nye satsinger

Videreutvikling av strategisk lederskap med fokus på klare mål, gode planprosesser, helhetlig styring og forpliktende resultatdialog

Organisasjons- og kulturbygging

Videreutvikling av en framtidsrettet arbeidsgiverstrategi som gir langsiktig rekruttering og kompetansebygging, godt omdømme og økt attraktivitet

Å bidra til tydelige roller og godt samspill mellom politisk og administrativ ledelse som sikrer de folkevalgte et godt beslutningsgrunnlag og lederne et eget handlingsrom

For å møte ledelsesutfordringene har ledelsesutviklingsprogrammet omfattet flg. temaer:

- Organisasjonsforståelse i et systemteoretisk perspektiv
- Samhandling og tydelighet på aksept av roller og oppgaver
- Ledelse av folkevalgt styrte organisasjoner
- Lederen som arbeidsgiver – arbeidsgiverrollen
- Identifisere, forstå og håndtere bevisste og ubevisste krefter

- Opplæring i konkret oppgaveløsning innenfor personal- og økonomiområdet og i bruk av elektroniske verktøy som kan effektivisere driften

Ledelsesutviklingen er videreført i 2017 gjennom fokus på offentleglova, midlertidige tilsetninger, lederansvar og dokumentasjon, oppfølging av sykemeldte, vold og trusler, avvikshåndtering, risikovurdering samt grunnkurs i HMS for nytilsatte ledere.

Strukturelle endringer

Rådmannens ledergruppe har i 2017 i tillegg til rådmannen bestått av de tre kommunalsjefene, personalsjef, leder økonomi, leder kommunikasjon og service og NAV-leder.

Rådmannen

Rådmannens stab besto i 2017 av politisk sekretariat, juridisk og leder av informasjonsvirksomheten.

Sentral/Felles

Sentralkjøkkenet ble i 2017 besluttet overført fra sentral/felles til helse og omsorg, Effektueringen skjer imidlertid ikke før i 2018.

Helse og omsorg

Det har i 2017 vært arbeidet med omorganisering av sykehjemsenheten, samlokaliserte boliger og basistjenester. Endringene får virkning fra hhv juni for sykehjemsenheten og basistjenester og for samlokaliserte boliger gjelder ny organisering fra 2018.

Undervisning & oppvekst og Kultur

Med unntak av at skole- og miljøsenderet er underlagt Risum ungdomsskole, har det ikke vært endringer i organisasjonsstrukturen innenfor kommunalavdelingen.

Personal og HMS

Arbeidsgiverstrategi

Overordnet arbeidsgiverstrategi ble vedtatt i kommunestyret 26.08.15.

Arbeidsgiverstrategien baseres på følgende fire overordnede perspektiver:

- Halden kommunes oppdrag/ utfordringer
- Den åpne organisasjonen
- Helhetlig og utfordrende lederskap
- Kompetente og myndiggjorte medarbeidere

HMS

Et godt og systematisk HMS -arbeid skal bidra til et arbeidsmiljø som er til alles beste. Det overordnede HMS- systemet skal bidra til at man har et verktøy for å forebygge og løse problemer som oppstår. Våre HMS- dokumenter er ikke statiske, men i stadig utvikling.

Fokus på nærvær, forebyggende arbeid og gode rutiner for oppfølging av de som blir syke har hatt sterkt fokus også i 2017. Rådmannen har dette høyt på dagordenen og IA-satsingen som ble startet i 2015 har fortsatt i 2017. IA-styringsgruppe hvor både arbeidsgiver og arbeidstaker er representert følger opp NED-satsingen og bidrar til å holde fokus på IA-arbeidet. Gruppen har også søkt og fått midler fra pensjonskassen til spennende prosjekter som kan bidra til økt nærvær.

Kommunen er med i et landsomfattende prosjekt i regi av KS og NAV, med fokus på fraværet i helse og i barnehager, prosjektet heter **NED med fraværet**. I 2017 har arbeidssteder i helse og barnehager jobbet med egne dialogduker hvor alle ansatte er delaktige i samtale rundt fraværarbeid og inkludering. IA-rådgiver og HMS-konsulenter har vært veiledere i prosessene.

I tillegg har endel arbeidssteder med høyt fravær over tid fått tett oppfølging både på individ og gruppenivå av NAV og kommunens HMS- rådgivere, i tillegg til at det gis lederstøtte slik at leder bedre kan følge opp videre.

Målsettingen for 2017 var et nærvær på 92 %, altså et sykefravær på 8 %. Det er laget differensierte mål i de ulike kommunalavdelingene. Vi har imidlertid stor variasjoner mellom de ulike kommunalavdelingene og gjennom året. Korttidsfraværet er en utfordring på noen arbeidssteder, men i hovedsak er det langtidsfraværet som er vår utfordring.

I 2017 var nærværet for hele året på 91,5 % en bedring med 0,4 % fra 2016. Det betyr at målet om 92 % nærvær er mulig å nå og arbeidet fortsetter for fullt i 2018.

Tiltak og aktiviteter som er iverksatt for å ivareta HMS-arbeidet i Halden kommune: Det jobbes stadig med å utvikle og implementere kommunens internkontrollsystem, Risk Manager. Særlig har det vært fokus på avviksmeldinger og å utvikle en god kultur for å melde fra om avvik, bruke avvikene til kvalitetsforbedringer og at alle som melder får tilbakemelding. Det gjennomføres også fortløpende kurs i risikovurderingsmodulen.

Elektronisk stoffkartotek er tilgjengelig for alle ansatte, og det har vært gjennomført opplæring med ledere som har ansvar for å registrere sine kjemikalier.

Sykefraværsoppfølging

I løpet av 2017 kom det digitale løsninger i NAV for sykemelding og oppfølgingsplan. Kommunen har tatt dette i bruk og selv om

det fortsatt er papirløsninger også, blir mer og mer av dette digitalt noe som letter arbeidet. Det blir lettere å ha kontakt mellom de ulike aktørene - sykemeldt, leder, sykemelder og NAV.

HMS-avdelingen har hatt kurs for alle ledere med oppfølgingsansvar med fokus på innholdet i dokumentasjonen.

Det er fokus på tidlig oppfølging og tilrettelegging, og flere er gradert sykemeldt. Tilrettelegging for sykemeldte oppleves som krevende for lederne fordi kommunen er i en vanskelig situasjon med overtallighet, nedbemanning og trange økonomiske rammer, men på tross av dette utvises det stor kreativitet og innsats for å inkludere.

Dialogmøter og oppfølgingsmøter gjennomføres og det er muligheter for å få bistand fra NAV arbeidslivssenter, bedriftshelsetjenesten og HMS-rådgivere i kommunen. En saksbehandler i NAV følger opp alle ansatte i kommunen og det letter kontakten med NAV og sikrer bedre oppfølging.

Personalavdelingen avholder møter med alle som har vært ute av arbeidet i to år for å avklare om de kan komme tilbake til arbeid eller ikke. Personal og organisasjon har dette som en måleindikator og rapporterer på dette hvert tertial.

I 2017 fortsatte arbeidet med å avklare saker hvor ansatte har vært ute av jobb i mer enn to år. Flere har et perifert forhold til kommunen etter at de har gått over på ulike trygdeordninger. Mange av disse har blitt tilskrevet og innkalt til møter, og dette avklaringsarbeidet vil fortsette i 2018.

Opplæring

I 2017 har det vært intern opplæring i ulike rutiner/reglementer som er revidert, Rutine

for personalsak med tiltak og reaksjoner, Rutine for varsling, Rutiner for vold og trusler.

HMS- pris

I desember ble HMS- prisen delt ut for 7. gang, denne gangen gikk prisen til Rådyrfaret samlokaliserte bolig. De har jobbet systematisk og godt med arbeidsmiljøet over mange år, med godt resultat på trivsel og høyt nærvær.

Tiltak og aktiviteter for å øke nærværet i Halden kommune

Tilretteleggingstilskudd

Avdelinger og enheter er flinke til å søke om tilretteleggingstilskudd via NAV. Tilskudd søkes både for å tilrettelegge for enkeltindivider og til grupper. En del av tilskuddet har også gått til Aktiv på Dagtid-kort som ansatte kan benytte for å forhindre sykemelding. Kommunen søker også om BHT-tilskudd som skal dekke utgifter til bedriftshelsetjeneste.

Bedriftshelsetjeneste

I 2017 har vi hatt et godt samarbeidet med Stamina Helse. De gir bistand innenfor sykefraværarbeid, krisehåndtering, arbeidshelse, psykososialt arbeidsmiljø, inneklima, rus/avhengighet og undervisning/kurs. Egen årsrapport behandles av HAMU hvert år.

BHT deltar på HAMU- møter og sektor AMU hvis ønskelig.

Alle ansatte har gjennom BHT tilbud om gratis behandling av fysioterapeut (3 konsultasjoner + 1 oppfølgingstime) og samtaletimer hos psykologspesialist. Tilbudet har vært godt mottatt.

Vi er godt fornøyd med kvaliteten på tjenestene de gir.

Sykefraværsutvikling Halden kommune 2013– 2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Halden kommune totalt	8,2 %	9,1 %	9,1 %	8,9 %	8,5 %
Sentral felles	8,3 %	9,5 %	6,3 %	6,6 %	7,0 %
NAV	7,9 %	8,2 %	10,7 %	8,1 %	6,6 %
Undervisning, oppvekst og kultur	7,8 %	8,2 %	8,1 %	8,1 %	7,5 %
Teknisk	5,5 %	5,2 %	4,6 %	5,6 %	5,5 %
Helse & omsorg	10,2 %	10,5 %	11,1 %	10,9 %	10,3 %

Medarbeidere

Antall og årsverk

Antall fast ansatte og årsverk var pr. 31.12.17:

Tabell 1

	Antall 2014	Årsverk 2014	Antall 2015	Årsverk 2015	Antall 2016	Årsverk 2016	Antall 2017	Årsverk 2017
Kvinner	1738	1343	1776	1321	1799	1315	1777	1335,7
Menn	452	405	478	404	479	401	494	413,5
Totalt	2190	1748	2254	1724	2278	1716	2271	1749,2

Utdanningsnivå

Tabellen nedenfor viser utdanningsnivået i Halden kommune pr. 31.12.17

Tabell 2

Utdanningsgruppe	Menn 2014	Kvinner 2014	Menn 2015	Kvinner 2015	Menn 2016	Kvinner 2016	Menn 2017	Kvinner 2017
Ufaglært	60	320	61	297	61	298	75	288
Faglært	136	612	156	653	148	675	152	651
Høyskole	54	301	57	307	61	315	55	310
Høyskole +	10	63	11	75	13	71	14	83
Lærere (inkl. adj., adj., lektorer)	83*	268*	90	285	96	310	95	280

Ledere og ansatte med personlig avlønning inngår ikke i oversikten.

Ledere: Tilsammen 90 ledere fordelt på rådmannens ledergruppe, enhetsledergruppen og avdelingsledergruppen (64 kvinner og 26

menn). I tillegg kommer assisterende rektorer, undervisningsinspektører, arbeidsledere og teamledere.

Ansatte med personlig avlønning: 113 ansatte (62 kvinner og 51 menn).

Andelen ufaglærte i kommunen i 2017 er 15,98 % mot 15,8 % i 2016.

Andelen ufaglærte kvinner er 12,7 % (13,1 % i 2016) i hovedsak pleiemedarbeidere i helse og omsorg. Andelen ufaglærte menn er 3,3 % (2,7 % i 2016).

Det arbeides kontinuerlig med å øke andelen faglærte ved tilsetninger og gjennom tilrettelegging for å ta fagbrev ved siden av arbeidet.

Det er utarbeidet et introduksjonsprogram for alle nyansatte i kommunen.

Alderssammensetning

Alderssammensetningen for fast ansatte i Halden kommune var som følger pr. 31.12.17:

Tabell 3

Aldersgruppe	Antall personer 2013	Antall personer 2014	Antall personer 2015	Antall personer 2016	Antall personer 2017
18-20	13	18	22	14	8
21-25	160	122	126	139	140
26-30	183	165	180	172	202
31-35	196	191	185	206	204
36-40	300	294	284	273	243
41-45	297	289	299	300	301
46-50	344	329	355	336	339
51-55	282	273	283	296	317
56-60	295	277	281	267	248
61-65	223	191	203	222	219
66-67	44	29	21	35	35
Over 67	24	12	15	18	15

Andelen ansatte 61-67 år er tilnærmet det samme i 2017 som i 2016. Antall ansatte over 67 år er noe lavere enn i 2016.

Det forventes likevel betydelig naturlig avgang de nærmeste årene, og rekruttering av tilstrekkelig og kompetent arbeidskraft er utfordrende og vil bli et viktig satsingsområde.

Pensjonsalder

Et av delmålene i IA-avtalen 2014-2018 er at yrkesaktivitet etter fylte 50 år forlenges med 12 måneder. Med dette menes en økning sammenliknet med 2009 i gjennomsnittlig periode med yrkesaktivitet (gjelder personer over 50 år). For den enkelte virksomhet henspiller dette delmålet først og fremst på at virksomheten skal legge til rette for at flere kan stå lenger i arbeid. Slike tiltak er ledd i en

livsfaseorientert personalpolitikk (jf. eget punkt i redegjørelsen for likestilling), og bør inngå i det systematiske HMS-arbeidet. Pensjoneringsalderen påvirkes både av avgang ved uførhet, og ved at den ansatte velger å gå av. Mulighetene i pensjonsordningen har påvirket tidspunktet for når ansatte starter uttak av alderspensjon.

Rekruttering

P.t. er det sykepleiere, vernepleiere og førskolelærere som representerer den største utfordringen når det gjelder rekruttering av fagpersonell til kommunen. Det er spesielt vanskelig å rekruttere sykepleiere i helgestillinger. Det er også vanskelig å rekruttere lærere med godkjent lærerutdanning i løpet av skoleåret. Antall søkere til enhetslederstillinger i helse og

omsorg og undervisning og oppvekst er begrenset.

Lærlinger

Halden kommune har i 2017 hatt lærlinger i følgende fag:

- Helsefagarbeider

Kommunen hadde høsten 2017 tilsammen 38 lærlinger. I tillegg kom en lærling finansiert gjennom NAV. Alle lærlingene som var oppe til fagprøven i løpet av 2017 bestod. Et fåtall sluttet før fagprøve. Utdanningsdirektoratet gjennomfører hvert andre år en lærlingeundersøkelse. Halden kommune kommer meget godt ut når det

Kommunens redegjørelse for likestilling

Halden kommune har også i 2017 vært bevisst på likestillingsaspektet ved rekruttering til stillinger. Kjønnfordelingen er i likhet med andre kommuner skjev innenfor de ulike sektorene. Ønsket og målsettingen er å forbedre dette gjennom bevisst holdning ved rekruttering.

Kommunen har i enkelte tilfeller oppfordret underrepresenterte grupper om å søke ved annonsering av ledige stillinger. Tilrettelegging av arbeidsplassen for medarbeidere med tilretteleggingsbehov har stort fokus i kommunen med målsetting om å holde flest mulig i arbeid.

- Barne- og ungdomsarbeider
- Institusjonskokk
- Byggdrifter
- Kontor og administrasjon
- IKT og servicefag
- Anleggsgartner
- Vei og anlegg

gjelder lærlingenes trivsel og opplæring. Det rekrutteres lærlinger i all hovedsak med bostedsadresse i kommunen. Halden kommune har skrevet under på en intensjonsavtale med Østfold fylkeskommune om å øke antall lærlinger fram mot 2020 fra 30 til 60.

Kjønnsbalanse

Rådmannens ledergruppe hadde ved utgangen av 2017 en kvinneandel på 63 %. Går en til ledernivået under (enhetsledere) var fordelingen 71 % kvinner (77 % i 2016). I avdelingsledersjiktet er kvinneandelen enda høyere.

Kommunen har ikke hatt behov for særskilte tiltak for å øke andelen kvinnelige søkere i helse og omsorg og undervisning og oppvekst. I teknisk er situasjonen fortsatt den motsatte selv om det er flere kvinnelige ansatte i teknisk nå enn tidligere.

Som for det offentlige generelt ser en at likestillingsspørsmålet er et resultat av kvinners og menns valg av tilknytning til arbeidslivet. En ser klare forskjeller i yrkesvalg (tabell 1 og 2)

Tabell 1

Pr. 01.12.17	Antall		Andel kvinner i %	Andel menn i %
	Kvinner	Menn		
Sektor				
I alt	1723*	486*	78	22
Sentraladm.	54	30	64	36
Underv. og oppvekst	540	132	80	20
Helse og omsorg	1080	187	85	15
Kultur	14	9	61	39
Teknisk	30	122	20	80
Ymse	4	3	57	43
Uppgitt	1	3	25	75

*Tabell 1 inneholder kun hovedstillinger. Ansatte som arbeider i flere stillinger er kun telt med der hvor de har hoveddelen av stillingen.

Likelønn

Likelønn ble vektlagt i lokale forhandlinger ved mellomoppgjøret i 2017.

Det legges stor vekt på lik behandling av kvinner og menn ved lokale lønnsforhandlinger. Kommunen er kommet langt i dette arbeidet. I 2017 ble sykepleiere høyt prioritert, mens både fagarbeidere, undervisningspersonell og høyskoleutdannede fikk tillegg i lokale lønnsforhandlinger i kap. 4.2.1.

Alle gruppene har høy kvinneandel. Det gjenstår imidlertid fortsatt enkelte likestillingsutfordringer knyttet til lønn i

forhandlingskapitlene 3.4.2 og 5.1 hvor det forhandles individuelt selv om det har vært arbeidet kontinuerlig med likelønnsutfordringer over lengre tid. Likelønn er et tema i lønnsamtaler.

Kjønnsfordelt lønnsstatistikk

Ser en på utviklingen av grunnlønn i Halden kommune, økte menn % - vis mer enn kvinner fra 2016 til 2017.

Utviklingen i grunnlønn i Halden kommune i perioden 2007-2017 (fast- og timelønne hoved- og bistillinger):

Tabell 2

Utvikling av grunnlønn			
	Begge kjønn	Kvinner	Menn
2007	25770	25275	27325
% vis økning	6	6,1	5
2008	26573	26026	28314
% vis økning	3,5	3,6	3,8
2009	28291	27769	29947
% vis økning	6,5	6,7	5,8
2010	29282	28756	31003
% vis økning	3,5	3,5	3,7
2011	31552	31085	33049
% vis økning	3.0	3.3	2.1
2012	33005	32552	34476
%-vis økning	4.6	4.7	4.3
2013	33668	33266	35018

%-vis økning	2.0	2.2	1.6
2014	35207	34890	36270
%-vis økning	4.6	4.9	3.6
2015	36139	35835	37115
%-vis økning	2.6	2.7	2.2
2016	37.338	37.006	38.387
%-vis økning	3.3 %	3.3 %	3.4 %
2017	38.450	38.062	39.682
%-vis økning	3.0	2.9	3.4

Endring i månedsfortjeneste 2016-2017(fast- og timelønne hoved- og bistillinger):

Tabell 3

Kjønn	Månedsfortjeneste 2017	Endring i månedsfortjeneste 2016-2017
Kvinner og menn	42.034	3.0 %
Kvinner	41.645	2.9 %
Menn	43.264	3.2 %

Tabellen nedenfor viser gjennomsnittlig fortjeneste pr. månedsverk og gjennomsnittlig grunnlønn pr. månedsverk for kvinner i prosent av menns lønn justert for ulike faktorer.

Tabell 4

Justert for	2015		2016		2017	
	Kvinnens månedsfortjeneste i % av menns	Kvinnens grunnlønn i % av menns	Kvinnens månedsfortjeneste i % av menns	Kvinnens grunnlønn i % av menns	Kvinnens månedsfortjeneste i % av menns	Kvinnens grunnlønn i % av menns
Alder	95.6	96.7	96.8	96.8	96.4	96.2
Ansattgruppene	97.7	99.9	98.2	99.7	98.3	99.3
Stillingskode	98.3	100.4	98.3	100.1	98.3	99.7
Utdanning	97.5	99.4	98.5	99.6	97.3	99.3
Ujustert	95.6	96.6	96.5	96.4	96.3	95.9

Tallene justert for ansattgruppe eller stillingskode kan brukes som mål på

kjønnsforskjell i lønn siden tallene i stor grad holder utenfor den delen av

lønnsforskjellen som skyldes ulike yrkesvalg.

Arbeidstid

Det har vært nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe som har utarbeidet en strategi og forslag til tiltak for heltidskultur i kommunen. Gruppen leverte sine anbefalinger i desember 2017. Anbefalingene legges til grunn i kommunens videre arbeid med å øke andelen heltidsstillinger så langt dette er hensiktsmessig og mulig.

Omfanget av uønsket deltid, sett både fra arbeidstakers og arbeidsgivers side, er størst innenfor kommunalavdeling helse og

omsorg. Det er tidligere utarbeidet retningslinjer for reduksjon av uønsket deltid som skal bidra til at dette arbeidet prioriteres og forseres. Det har imidlertid i liten grad vært mulig å øke stillingsstørrelse for deltidsansatte de senere år pga. nedbemanning og overtallighet.

Kjønnsdelt statistikk på heltids- og deltidsansatte

Tabell 5 og 6 viser hvordan den prosentvise andelen kvinner og menn har endret seg i ulike stillingsstørrelser i perioden 2015 - 2017. 41.3 % av ansatte er nå i 100 % stilling. Dette er en økning fra 2016 med 1.4 %.

Tabell 5

Stillingsprosent	Kjønn	2015		2016		2017	
		Antall ansatte	Prosent	Antall ansatte	Prosent	Antall ansatte	Prosent
0-24.9 %	Kvinner og menn	261	11.6	240	10.8	226	10.0
	Kvinner	227	12.8	211	12.1	192	10.9
	Menn	34	7.1	29	6.0	34	6.9
25-49.9 %	Kvinner og menn	179	8.0	166	7.4	167	7.4
	Kvinner	142	8.0	132	7.6	130	7.4
	Menn	37	7.7	34	7.1	37	7.5
50-74.9 %	Kvinner og menn	440	19.6	441	19.8	454	20.1
	Kvinner	383	21.7	375	21.5	383	21.8
	Menn	57	11.9	66	13.7	71	14.3
75-99.9 %	Kvinner og menn	460	20.5	493	22.1	476	21.1
	Kvinner	406	23	429	24.6	428	24.3
	Menn	54	11.3	64	13.3	48	9.7
100 %	Kvinner og menn	906	40.3	889	39.9	931	41.3

	Kvinner	610	34.5	600	34.3	625	35.6
	Menn	296	61.9	289	60.0	306	61.7

Tabellene 1 - 5 er hentet fra KS (PAI-registeret) pr.01.12.2017.

Heltid/deltid pr. 31.12.2017 for fast ansatte

Tabell 6

Stillingsprosent	Kjønn	2015		2016		2017	
		Antall ansatte	Prosent	Antall ansatte	Prosent	Antall ansatte	Prosent
Heltid	Kvinner og menn	906	40.3	889	39.9	931	41.3
	Kvinner	610	67.3	600	67.5	625	67.1
	Menn	296	32.7	289	32.5	306	32.9
Deltid	Kvinner og menn	1340	59.7	1340	60.1	1323	58.7
	Kvinner	1158	86.4	1147	85.6	1133	85.6
	Menn	182	13.6	193	14.4	190	14.4

Personalpolitiske satsinger

Kommunens seniorpolitikk ble vurdert av en partssammensatt arbeidsgruppe i 2013/2014. Arbeidet ble ferdigstilt våren 2014. Resultatet av arbeidet var dokumentet «Senior – en ressurs».

Det er p.t. ikke utarbeidet en egen livsfasepolitikk, men arbeidsgiver forsøker så langt mulig å tilrettelegge

ved spesielle behov som omsorgsoppgaver og tilretteleggingsbehov på grunn av helsemessige forhold. Livsfase- og seniorpolitikk omhandles i kommunens overordnede arbeidsgiverstrategi.

Ansatte og etnisitet

I 2012 ble det innført en forsøksordning som innebærer at ved utlysning av stillinger skal minimum én kvalifisert søker med minoritetsbakgrunn innkalles til intervju. Erfaringene med prøveordningene var positive, og ordningen ble innført som en fast ordning fra 2013.

Likestilling og antidiskriminering kan fokuseres ytterligere i planer, planprosesser

og utredninger og ivaretas bedre i kommunens saksbehandling.

Ansatte med tilretteleggingsbehov

Kommunen har omfattende tilrettelegging for sykemeldte og ansatte som står i fare for å bli sykemeldt. Erfaringene med tilrettelegging er ulike avhengig av omfang og type tilrettelegging på det enkelte arbeidssted. Det er viktig at tilrettelegging ikke blir permanente ordninger.

Reduksjoner i bemanningen medfører at tilretteleggingen blir mer krevende å få til både med hensyn til omfang og antall. Kommunen benytter hyppig tilretteleggingstilskudd fra NAV i oppfølgingsarbeidet i forbindelse med sykemeldte.

Enkelte ansatte er i arbeid som følge av ordningene med varig tilrettelagt arbeid (VTA) eller tidsubegrenset lønnstilskudd (TULT).

Kommunen har via NAV tatt imot personer på praksisplasser, IA-plasser og nyankomne flyktninger innenfor

introduksjonsprogrammet på
språkpraksisplasser.

Alle ansatte har gjennom BHT tilbud om behandling hos fysioterapeut og samtaler hos psykolog. Tilbudet har vært godt mottatt, og det har stort sett vært ventelister til begge tilbudene.

Kommunen har avtale med et treningssenter om tilbud for ansatte to økter pr. uke.

Gjennom medlemskap i prosjektet Aktiv på Dagtid som er et prosjekt mellom Østfold Idrettskrets og 16 kommuner i fylket, har sykemeldte, ansatte som går på arbeidsavklaringspenger/midlertidig uføretrygd i IA-bedriftene i kommunene adgang til prosjektets aktivitetstilbud. Bruken av tilbudet i Halden kommune var økende i 2016. Årsrapport for 2017 foreligger foreløpig ikke.

Rammeområdene - sammendrag

RESULTAT PER RAMMEOMRÅDE	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik 2017
Fellesområder (Fellesinntekter)	-1 454 337	-1 506 434	-1 562 233	-1 506 192	56 040
Sentraladministrasjon	89 804	88 810	109 131	115 586	6 455
Fellesfunksjoner	38 214	3887	3 837	-834	-4 671
NAV	51 744	57 295	47 693	57 349	9 656
Kommunalavdeling undervisning og oppvekst	597 031	611 351	613 567	617 670	4 103
Kultur og Idrett	41 220	41 374	43 076	41 882	-1 194
Kommunalavdeling helse og omsorg	569 991	583 927	601 360	603 236	1 876
Kommunalavdeling teknisk	66 438	66 300	69 644	71 302	1 659
VAR og Havn	-66	0	0	0	0

Sentraladministrasjon og fellesområder

Sentraladministrasjon hadde i 2017 et positivt resultat på om lag 6,5 mill. kr. Den viktigste årsaken til det er enkelte ubudsjetterte inntekter og høyere sykelønnsrefusjoner enn budsjettert. Merinntektene er knyttet til bl.a. refusjon fra staten, andre statlige overføringer, prosjekt-/fondsmidler og mva.

Fellesfunksjoner fikk et negativt avvik på 5,4 mill. kr i 2017. Dette hovedsakelig som følge av økte utgifter knyttet til AFP som er noe høyere enn budsjettert, samt avsetninger knyttet til årsoppgjørdisposisjoner.

NAV

NAV hadde et positivt resultat i 2017 på totalt 9,6 mill. kr. Dette skyldes mindreforbruk innenfor flere områder, men også økte inntekter gjennom de ulike tiltakene som er gjennomført. De budsjetterte tiltakene i 2017 har oppnådd full effekt.

Utdanning og oppvekst

Resultat for 2017 viser at kommunalavdelingen totalt hadde et

mindreforbruk på om lag 4,1 mill. kr. Noen enheter hadde gjennom året utfordringer med å tilpasse tjenestetilbudet i henhold til tildelt ramme. Avvikene ble dekket inn via ekstraordinære inntekter og mindreforbruk på andre enheter.

Kultur og idrett

Resultatet for 2017 viser et underskudd på om lag 1,2 mill. kr for kultur og idrett. Dette har to hovedårsaker. Brygga kultursal har hatt vesentlig mindre inntekter enn budsjettert, og samtidig høyere utgifter. I tillegg kommer en ikke budsjettert utgift på 875 000 kroner til ulike trossamfunn, som følge av en feil i beregningsgrunnlaget for tidligere års tilskudd. På den annen side er det et positivt avvik på lønn, som er knyttet til vakanser der rekrutteringsprosessen har tatt lengre tid enn forventet. Det negative avviket på andre utgifter skyldes i stor grad ikke budsjetterte spillemidler på 3,5 mill. kr., som må sees opp mot tilsvarende inntekter.

Helse og omsorg

Kommunalavdelingen rapporterer om et positivt resultat for 2017 på 1,9 mill. kr. Sektoren har en svært kompleks drift 24 timer i døgnet, 365 dager i året. Det har vært nødvendig med stram kontroll på

kostnadsnivå i alle enheter i hele 2017. Manglende effekt av tiltak knyttet til bolig for eldre utviklingshemmede dekkes delvis inn ved at styrkingen av nattjenesten og midler satt av til å styrke KAD plassene (Kommunale Akutte Døgnplasser) for å kunne håndtere pasienter med rus – og psykiatriutfordringer, ikke har blitt benyttet fullt ut.

Teknisk

Resultat på rammeområde Teknisk var i 2016 et mindreforbruk på ca. 1,6 mill. kr. Gjennom året har det blitt arbeidet aktivt for å få god kontroll på økonomien og det jobbes kontinuerlig for å redusere utgifter og øke inntekter. I hovedsak knyttes det positive avviket for 2017 seg til et bedre resultat enn budsjettert på næringsdelen av Rokke avfallsplass.

VAR og Havn

Selvkostområdet for vann endte totalt med et overskudd på ca. 1,17 mill. kr. Området opplever noe uforutsigbarhet med tanke på antall nye vannmålere og svingninger i inntekter som følge av dette. Samtidig har ikke fremdrift innenfor investeringer vært like stor som budsjettert, noe som har resultert i lavere kapitalkostnader enn budsjettert. Et lavt rentenivå er også en årsak til at området endte med et mindreforbruk i 2017. Området har fondsmidler som etter retningslinjene for beregning av selvkost er foreldet. Det vil si

at det er innkrevd for mye gebyrer over en 5 årsperiode som nå burde ha vært benyttet. Som følge av dette blir midlene tilbakeført til innbyggerne ved at avgiftene holdes uendret for 2018 og man planlegger bruk av fondsmidler for å håndtere pris- og lønnsvekst.

Selvkostområdet for avløp endte totalt med et merforbruk på 0,6 mill. kr. Dette er så å si helt i tråd med budsjettert planlagt bruk av fondsmidler for området. Aktivitetsnivået innenfor området har dog vært lavere enn antatt samt at rentenivået for 2017 har bidratt til lave kapitalkostnader. Dette har, på den andre siden, bidratt til at man har kunnet prioritere enkelte vedlikeholdsprosjekt.

Selvkostområdet for renovasjon endte totalt med et merforbruk på 0,8 mill. kr. Som på område for vann har renovasjonsordningen fondsmidler som etter retningslinjene for beregning av selvkost er foreldet. Det vil si at det er innkrevd for mye gebyrer over en 5 årsperiode som nå burde ha vært benyttet. I den anledning tilbakeføres midlene til innbyggerne ved at gebyrnivå for 2018 ikke økes i like stor grad som antatt lønns- og prisvekst.

Området havn endte totalt med et overskudd på ca. 0,69 mill. kr. fordelt på 3 områder; farled, kai og øvrig havn. Overskudd ble avsatt til fond i henhold til havne- og farvannsloven og vil bli benyttet til fremtidig havnevirksomhet.

Driftsregnskap

Tabellen under viser regnskap og budsjett for kommunens drift. Det foreløpige driftsregnskapet for 2017 er avlagt med ett mindreforbruk på om lag 73,8 mkr.

Driftsregnskap	Regnskap 2014	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Regnskap 2017	Avvik 2017
Brukerbetalinger	55 072 961	54 851 256	55 670 759	55 326 021	56 218 874	-892 853
Andre salgs- og leieinntekter	204 446 530	221 189 753	229 909 294	218 085 491	230 821 233	-12 735 742
Overføringer med krav til motytelse	168 088 345	166 051 688	271 402 289	240 487 901	276 950 517	-36 462 616
Rammetilskudd	823 330 178	830 619 344	846 004 339	895 261 856	888 206 687	7 055 169
Andre statlige overføringer	177 406 077	169 722 082	93 267 874	98 570 979	118 163 848	-19 592 869
Andre overføringer	355 500	47 500	3 423 736	-	35 500	-35 500
Skatt på inntekt og formue	578 673 677	622 874 161	694 774 191	685 051 163	718 818 724	-33 767 561
Eiendomsskatt	79 565 889	81 729 026	78 110 648	100 600 000	101 276 447	-676 447
Andre direkte og indirekte skatter	42 127	4 610	40 770	-	40 770	-40 770
Sum driftsinntekter	2 086 981 284	2 147 089 420	2 272 603 900	2 293 383 411	2 390 532 599	-97 149 188
Lønnsutgifter	990 915 371	1 012 223 667	1 044 937 745	1 080 064 705	1 088 901 883	-8 837 178
Sosiale utgifter	285 397 789	265 284 550	281 418 791	303 653 755	301 849 222	1 804 533
Kjøp av varer og tj som inngår i tj.produksjon	363 050 944	321 634 115	312 616 255	309 326 344	320 232 289	-10 905 945
Kjøp av tjenester som erstatter tj.produksjon	288 262 164	316 601 641	336 374 666	342 455 276	345 438 361	-2 983 085
Overføringer	166 617 788	150 423 591	158 894 093	138 195 382	150 803 081	-12 607 699
Avskrivninger	70 257 273	74 397 708	76 201 245	81 480 000	82 453 213	-973 213
Fordelte utgifter	-112 799 092	-72 879 321	-71 217 559	-67 251 648	-71 764 053	4 512 405
Sum driftsutgifter	2 051 702 237	2 067 685 952	2 139 225 236	2 187 923 814	2 217 913 997	-29 990 183
Brutto driftsresultat	35 279 047	79 403 468	133 378 664	105 459 597	172 618 602	-67 159 005
Renteinntekter og utbytte	17 951 018	16 245 745	6 726 893	8 533 000	12 437 683	-3 904 683
Gevinst på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	-	-	-	-	-	-
Mottatte avdrag på utlån	209 665	161 711	96 329	100 000	108 639	-8 639
Sum eksterne finansinntekter	18 160 683	16 407 456	6 823 222	8 633 000	12 546 322	-3 913 322
Finansutgifter	-	-	-	-	-	-
Renteutgifter og låneomkostninger	66 966 294	67 808 017	57 675 836	83 106 000	57 253 720	25 852 280
Tap på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	-	-	-	-	-	-
Avdrag på lån	54 527 907	53 776 077	57 000 000	62 341 019	62 378 918	-37 899
Utlån	-1 328	95 619	219 351	-	483 044	-483 044
Sum eksterne finansutgifter	121 492 874	121 679 713	114 895 186	145 447 019	120 115 682	25 331 337
Resultat eksterne finanstransaksjoner	-103 332 191	-105 272 257	-108 071 964	-136 814 019	-107 569 361	-29 244 658
Motpost avskrivninger	70 257 273	74 397 708	76 201 245	81 480 000	82 453 213	-973 213
Netto driftsresultat	2 204 129	48 528 919	101 507 945	50 125 578	147 502 454	-97 376 876
Bruk av tidligere års regnsk.m. mindreforbruk	-	3 283 997	16 177 624	-	53 499 128	-53 499 128
Bruk av disposisjonsfond	4 400 000	-	-	-	-	-
Bruk av bundne fond	23 389 066	33 541 300	36 311 433	10 788 267	54 832 739	-44 044 472
Sum bruk av avsetninger	27 789 066	36 825 297	52 489 057	10 788 267	108 331 867	-97 543 600
Overført til investeringsregnskapet	843 462	2 518 046	1 700 000	775 000	780 324	-5 324
Dekning av tidligere års regnsk.m. merforbruk	9 400 000	10 000 000	20 000 000	35 000 000	35 000 000	-
Avsatt til disposisjonsfond	-	7 941 655	19 907 624	24 533 000	77 999 128	-53 466 128
Avsatt til bundne fond	16 465 736	48 716 892	58 890 250	605 845	68 228 443	-67 622 598
Netto fondsføringer	26 709 198	69 176 592	100 497 874	60 913 845	182 007 895	-121 094 050
Regnskapsmessig mindreforbruk	3 283 997	16 177 624	53 499 128	-	73 826 426	-73 826 426

Bruttodriftsresultat

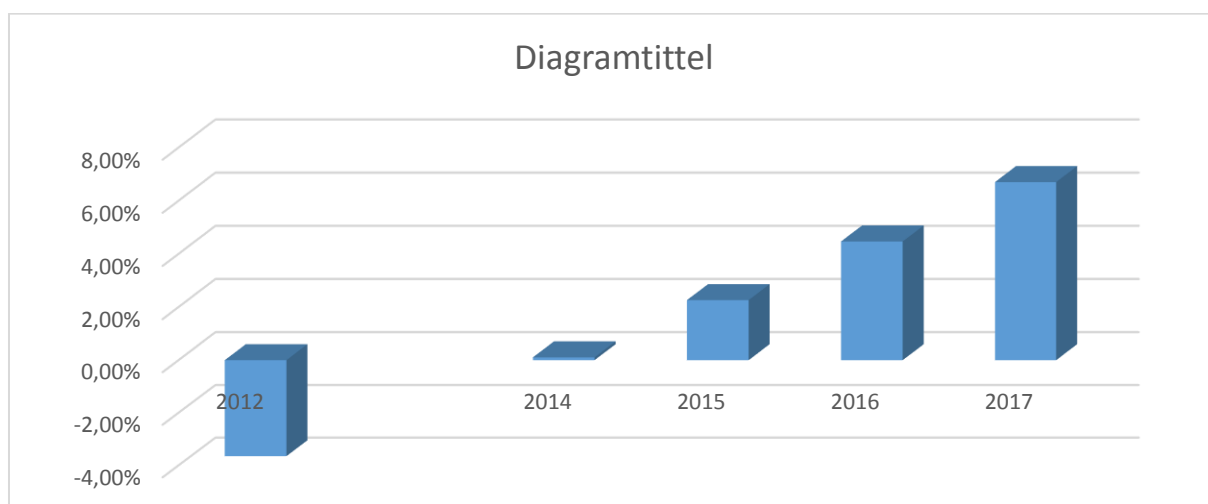
Brutto driftsresultat viser resultatet av driften før finanspostene. Brutto driftsresultat + motpost avskrivninger skal være like stort eller større enn finanspostene. Hvis ikke har ikke kommunen midler til å dekke sine finansforpliktelser. Brutto driftsresultat i 2017 ble 172,7 mkr. Brutto driftsresultat + motpost avskrivninger utgjør til sammen 255,2 mkr, mens finanspostene utgjør 107,6 mkr i 2017.

Netto driftsresultat

Netto driftsresultat viser hvor mye av driftsresultatet som kan disponeres til

avsetninger, og eller til inndekning av tidligere års underskudd. I tillegg kan et positivt netto driftsresultat være med på å finansiere investeringer. Derfor har man anbefalt at netto driftsresultat bør utgjøre om lag 1,75 % årlig for å sikre en forsvarlig formuesforvaltning. I dette ligger det altså at kommunene bør finansiere deler av sine investeringer med oppsparte driftsmidler.

Kommunens brutto- og netto driftsresultater viser en klar forbedring fra 2012 og frem til og med 2016. Særlig stor er forbedringen fra 2013 – 2014, hvor netto resultatgrad er forbedret med 3,44 prosentpoeng. Netto driftsresultat fra 2015 – 2016 er nær doblet

2 % netto driftsresultat for Halden kommune ville for 2017 utgjøre 41,7 mkr. I forhold til dette målet om finansiell balanse oppnår Halden kommune dette i 2017 med god margin hvor netto driftsresultat utgjør 6,17 % av driftsinntektene.

Regnskapsmessig resultat

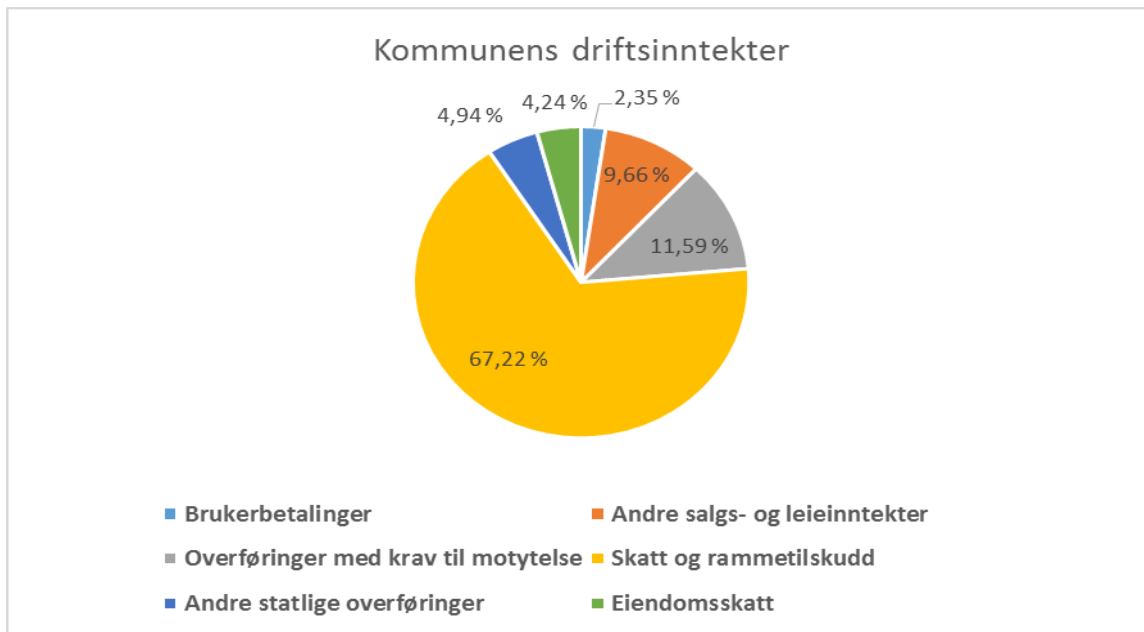
Driftsregnskapet for 2017 er foreløpig gjort opp med et regnskapsmessig mindreforbruk på om lag 73,8 mkr. Mindreforbruket utgjør 3,09 % av totale driftsinntekter. Netto er det avsatt 13,4 mkr av bundne fond, det er overført 0,8 mkr fra drift til investering, og det er inndekket 35,0 mkr av det akkumulerte underskuddet. (9,4 mkr ble

dekket inn i 2014, 10 mkr ble inndekket i 2015 og 20 mkr ble dekket inn i 2016).

Kommunens driftsinntekter

Skatt og rammetilskudd er kommunens største inntektskilde. Hele 67,2 % av kommunens virksomhet finansieres av skatt- og rammetilskudd. Dette er likevel en reduksjon sammenlignet med 2013 hvor den statlige finansieringen utgjorde 68,4 % av inntektene. Årsaken er at posten overføringer med krav til motytelse har økt. Skatt og rammetilskudd sin relative andel er forholdsvis lik fra år til år, mens andre statlige finansierings- og

refusjonsordninger har økt. (Blant annet refusjon for ressurskrevende brukere).

Andre statlige overføringer, som i all hovedsak vil være andre typer statstilskudd (herunder også tilskudd til ressurskrevende brukere) utgjør om lag 4,94 %, mens overføringer med krav til motytelse (Refusjonsordninger inkl. syke- og fødselsrefusjoner) utgjør også om lag 11,6 % av driftsinntektene i 2017.

Under posten andre salgs- og leieinntekter vil man typisk finne kommunale avgifter, plan- og byggesaksgebyrer, samt husleieinntekter. Posten utgjør om lag 9,6 % av kommunens inntekter, mens brukerbetalinger og eiendomsskatt kun utgjør hhv. 2,4 og 4,2 %.

Det er særlig posten overføringer med krav til motytelse som har økt de siste årene, og årsaken er hovedsakelig refusjon/tilskudd knyttet til ressurskrevende brukere. Man ser

I dette ligger en utvikling i lønnskostnad som gjenspeiles i økning i antall årsverk,

også en økning fra fjoråret på eiendomsskatt da kommunen krever inn 22 mkr mer til inndekking av kommunens underskudd.

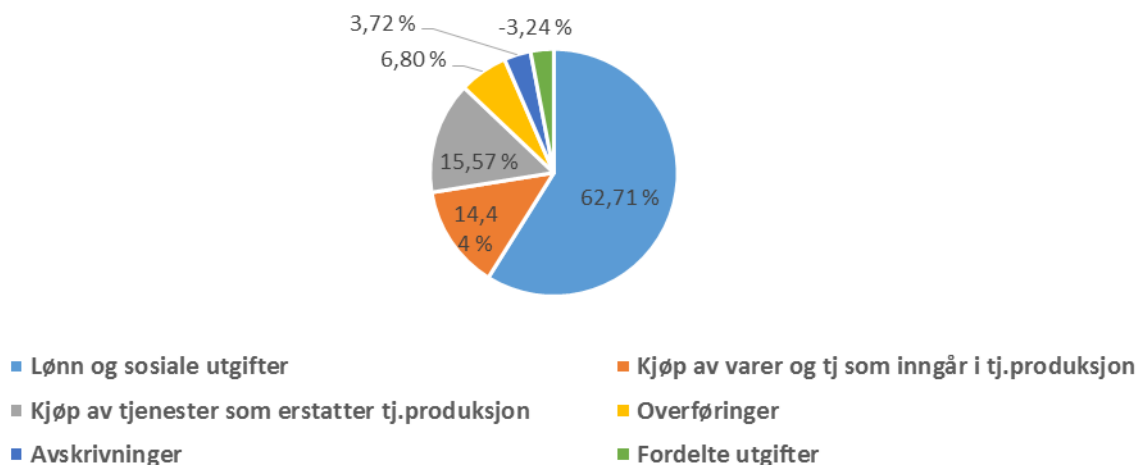
Samlet sett utgjør egenandeler, gebyrer og avgifter som kommunens innbyggere og næringsvirksomhet betaler om lag 16 % av kommunens totale inntekter.

Kommunens driftsutgifter

Lønn og sosiale utgifter (pensjon og arbeidsgiveravgift) utgjør den største posten av kommunens totale utgifter. I 2017 utgjør lønn og sosiale utgifter 62,7 % av kommunens totale driftsutgifter. I 2016 utgjorde tilsvarende post 62 %, noe som gir et omtrentlig samme forhold. I 2016 var totale lønnskostnader 1.326 mkr, mens det i 2017 var 1.391 mkr. En økning på 65 mkr.

samt en økning på 2,0% sammenlignet med 2016(ca 27 mkr), som hovedsakelig er lønnsoppgjør for 2017.

Kommunens driftsutgifter

Halden kommune brukte i 2017 om lag 14,4 % av totale utgifter til driftsmessige innsatsfaktorer. Det er omtrent som i 2016. Videre gikk om lag 15,57 % til kjøp av tjenester fra andre (tjenester som andre kommuner, fylkeskommunen og andre tjenesteleverandører utfører for kommunen). Omlag 6,8 % til overføringer til andre. (Tilskudd til private barnehager, sosialstønad ect.) Avskrivningene, som gir ett bilde av kapitalslitet på kommunens

anleggsmidler, utgjorde om lag 3,2 % i 2017.

Finansområdet

Netto finanskostnader er redusert med 0,5 mkr fra 2016 til 2017. I dette ligger en liten reduksjon i renteutgifter og låneomkostninger på om lag 0,4 mkr, en økning i avdrag på lån med 5,4mkr samt en økning i renteinntekter og utbytte på omlag 5,7 mkr.

Balanse

Kommunens balanse gir uttrykk for forestående forpliktelser. I tillegg fremkommer utviklingen av kommunens finansielle situasjon og forventet utvikling i årene fremover.

Det ligger svært mye nyttig styringsinformasjon i balansen, og utviklingen de siste årene gjenspeiler utviklingen i drifts- og investeringsregnskapene.

Balanse	Regnskap 2014	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017
Anleggsmidler	4 344 455 586	4 610 249 750	4 883 407 531	5 265 585 555
Faste eiendommer og anlegg	1 826 022 141	1 918 257 780	2 110 003 526	2 358 328 776
Utstyr, maskiner og transportmidler	80 113 010	79 667 271	93 124 534	129 853 023
Utlån	308 129 752	309 835 844	297 254 559	313 961 999
Konserninterne langsiktige fordringer	19 720	19 720	19 720	19 720
Aksjer og andeler	74 793 717	75 203 875	75 887 045	77 307 653
Pensjonsmidler	2 055 377 247	2 227 265 260	2 307 118 146	2 386 114 383
Omløpsmidler	265 419 708	399 228 803	444 830 707	735 583 697
Kortsiktige fordringer	103 645 955	72 342 997	81 836 363	81 860 134
Konserninterne kortsiktige fordringer	30 396 470	36 275 613	28 691 133	28 572 800
Premieavvik	359 375 793	392 623 491	447 651 535	452 791 843
Aksjer og andeler	-	-	-	-
Sertifikater	-	-	-	-
Obligasjoner	-	-	-	-
Derivater	363 922	-	-	-
Kasse, postgiro, bankinnskudd	-228 362 431	-102 013 298	-113 348 325	172 358 919
SUM EIENDELER	4 609 875 294	5 009 478 553	5 328 238 237	6 001 169 252
Egenkapital	-231 515 516	89 277 571	180 741 078	326 214 024
Disposisjonsfond	351 181	8 292 836	28 200 459	106 199 587
Bundne driftsfond	35 371 151	50 546 742	73 125 559	86 521 263
Ubundne investeringsfond	74 921 796	78 420 108	61 515 892	69 858 127
Bundne investeringsfond	42 002 870	58 492 916	52 895 263	35 962 910
Regnskapsmessig mindreforbruk	3 283 997	16 177 624	53 499 128	73 826 426
Regnskapsmessig merforbruk	-279 858 972	-269 858 972	-249 858 972	-214 858 972
Udisponert i inv.regnskap	77 265	77 265	77 265	77 265
Udekket i inv.regnskap	-6 338 672	-3 840 250	-10 063 712	-
Kapitalkonto	-86 989 668	165 305 765	185 686 659	182 963 881
Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK (drift)	20 223 411	20 223 411	20 223 411	20 223 411
Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK (inves)	-34 559 874	-34 559 874	-34 559 874	-34 559 874
Langsiktig gjeld	4 473 803 967	4 529 844 011	4 715 668 087	5 150 892 125
Pensjonsforpliktelser	2 536 253 000	2 460 220 104	2 529 254 094	2 637 492 965
Ihendehaverobligasjonslån	-	-	-	-
Sertifikatlån	-	-	-	-
Andre lån	1 937 550 966	2 069 623 907	2 186 413 993	2 513 399 160
Konsernintern langsiktig gjeld	-	-	-	-

Kortsiktig gjeld	367 586 844	390 356 971	431 829 072	524 063 103
Kassekredittlån	-	-	-	-
Annen kortsiktig gjeld	116 091 282	137 101 326	132 956 051	128 650 147
Derivater	-	-	-	-
Konsernintern kortsiktig gjeld	148 931 241	125 625 782	135 201 723	187 489 059
Premieavvik	102 564 322	127 629 863	163 671 298	207 923 897
SUM EGENKAPITAL OG GJELD	4 609 875 294	5 009 478 553	5 328 238 237	6 001 169 252
MEMORIAKONTI				
Memoriakonto	71 713 378	121 499 260	48 610 055	92 990 475
Herav:				
Ubrukte lånemidler	43 953 641	86 494 955	19 542 145	69 865 380
Ubrukte konserninterne lånemidler	-	-	-	-
Andre memoriakonti	27 759 737	35 004 304	29 067 911	23 125 095
Motkonto for memoriakontiene	-71 713 378	-121 499 260	-48 610 055	-92 990 475

Anleggsmidler

Alle anleggsmidler anses som eiendeler. Anleggsmidler er i prinsippet noe et selskap kan «selge» eller på annen måte avhende, og anses rent regnskapsmessig som en «sikkerhet» dersom det skulle bli dårlige tider. Likevel, vil det ikke i praksis alltid være slik at anleggsmidler enten kan selges eller kreves inn på annen måte.

Anleggsmidler består av faste eiendommer og anlegg (inkl. tomter, gater/veier ect.), maskiner, inventar, utstyr og annet teknisk materiale.

I tillegg finner vi her utlånte midler (som enten er skaffet til veie som følge av låneopptak (startlån) eller oppspart egenkapital), kommunens anskaffelse av aksjer og eierandeler, samt

pensjonsmidlene som pensjonskassene forvalter på vegne av kommunen. Totalt har anleggsmidlene økt med 382,2 mill. kr. fra 2016 til 2017. Av denne økningen står økningen av pensjonsmidlene for 79 mill. kr. og anleggsmidlene for 285,1 mill.kr. Posten for aksjer og andeler har økt med omlag 1,4 mill. kr. mens utlån har økt med ca. 16,7 mill. kr.

Pensjonsmidlene bør ikke sees isolert da de henger sammen med pensjonsforpliktelsen som bokføres som langsiktig gjeld. Pensjonsforpliktelsene har økt med 108,2 mill. kr. fra 2016 – 2017. Det betyr at underdekningen mellom pensjonsmidler og pensjonsforpliktelser er økt med 29,2 mill. kr., slik at reell underdekning ved utgangen av 2017 er 251,4 mill kr.

Endringer i anleggsmidler fra 2016 - 2017

Netto aktiverte anleggsmidler	285 050 739
Utlån	16 707 440
Aksjer og andeler	1 420 608
Økning i pensjonsmidler	78 996 237

Omløpsmidler

Omløpsmidler er bankinnskudd, kortsiktige fordringer og premieavvik. Regnskapsført verdi på kommunens omløpsmidler var 735,6 mill. kr. ved utgangen av 2017. Det er en økning på om lag 290,8 mill. kr. fra 2016.

Bokført positivt premieavvik har økt med 5,1 mill. kr., mens bankinnskuddet har økt med om lag 285,7 mill.kr. I den sammenhengen kan det også nevnes at ubrukte lånemidler har økt med om lag 50,3 mill. kr, samt at det seint på året er tatt opp langsiktig gjeld på 250 mill.kr. som

påvirker den fysiske saldoen ved utgangen av året.

I tillegg mottok Halden kommune om lag 3,1 mill. kr. i positivt premieavvik i 2017 (betalt premie til pensjonskassene utover

det som er bokført som kostnad), mot 47,2 mill. kr. i 2016.

Dette betyr at den likviditetsmessige situasjonen i Halden kommune er noe bedret når det korrigeres for overnevnte forhold.

Endringer i omløpsmidler fra 2016 - 2017	
Kortsiktige fordringer	-94 542
Premieavvik	5 140 308
Kasse, postgiro, bankinnskudd	290 752 990

Arbeidskapital og likviditet

Endring i arbeidskapitalen (i balansen) gir uttrykk for de endringer som er gjort i omløpsmidler og kortsiktig gjeld. Premieavviket er midler som er innbetalt til pensjonsselskapene, og som skal utgiftsføres i de påfølgende års regnskaper. Premieavvik oppstått før 2011 kostnadsføres med 1/15 del hvert år, premieavvik oppstått mellom 2011 og 2013 med 1/10 del hvert år, og premieavvik oppstått i 2014 med 1/7 del hvert år i de påfølgende 7 årene.

Amortiseringskostnaden (kostnadsføring av tidligere års positive premieavvik) er

fortsatt i opptrappingsfasen og vil medføre stadig økte kostnader i de kommende års driftsregnskaper. I tillegg til å være en utsatt «gjeldspost» i balansen er ordningen med premieavvik også en stor tilleggsbelastning på likviditeten.

Videre føres positive premieavvik som kortsiktig fordring, men siden kapitalen er bundet opp (kan ikke kreves tilbake for å frigjøre betalingsmidler) kan ikke premieavvik anses som likvide midler. Arbeidskapitalen skal gi et bilde av kommunens betalingsevne på sikt, men bør da korrigeres for premieavvik for å gi et bilde av den reelle betalingsevnen.

Arbeidskapital	2 017
Omløpsmidler	735 583 697
Kortsiktig gjeld	-524 063 103
Opprinnelig arbeidskapital	211 520 594
Netto premieavvik inkl. arbeidsgiveravgift	-244 867 946
Ubrukte lånemidler inkl. startlån	-50 323 235
Reell arbeidskapital	-83 670 587

Halden kommune har pr. utgangen av 2017 fortsatt ikke betalingsevne, og er således insolvent.

Kommunens likviditetsmessige situasjon er fortsatt bekymringsfull, men bedre enn for noen år siden

Netto premieavvik inkl. arbeidsgiveravgift har lagt beslag på 245 mill. kr. så langt. I tillegg har Halden kommune et akkumulerte underskudd i størrelsesorden 214,9 mill. kr., som også har lagt beslag på likviditeten.

Totalt sett betyr dette at Halden kommune vil ha likviditetsmessige utfordringer i minst like mange år som det tar å dekke inn det akkumulerte underskuddet.

Egenkapital

Egenkapitalen viser fondsbeholdninger, over/underskudd (akkumulert), prinsippendringer og hvor mye av eiendelene som er finansiert med egne midler.

Regnskapsmessig merforbruk

	Regnskap 2014	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017
Regnskapsmessig mindreforbruk	3 283 997	16 177 624	53 499 128	73 826 425
Regnskapsmessig merforbruk	-279 858 972	-262 301 976	-249 858 972	-214 858 972
Udisponert i inv.regnskap	77 265	77 265	77 265	77 265
Udekket i inv.regnskap	-6 338 672	-3 840 250	-10 063 712	0

Tabellen over viser at egenkapitalen belastes med til sammen 141 mill. kr. i netto akkumulert underskudd.

Statlig bestemte endringer av regnskapsprinsipper belaster egenkapitalen med 14 mill. kr.

	Regnskap 2014	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017
Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK Drift	20 223 411	20 223 411	20 223 411	20 223 411
Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK Invest	-34 559 874	-34 559 874	-34 559 874	-34 559 874

Det eneste som isolert sett er med på å begrense den negative egenkapitalen i Halden kommune er fondsbeholdningen.

Sum fondsbeholdning utgjør 298,5 mill. kr. ved utgangen av 2017.

	Regnskap 2014	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017
Disposisjonsfond	351 181	8 292 836	28 200 459	106 199 587
Bundne driftsfond	35 371 151	50 546 742	73 125 559	86 521 263
Ubundne investeringsfond	74 921 796	78 420 108	61 515 892	69 858 127
Bundne investeringsfond	42 002 870	58 492 916	52 895 263	35 962 910

Egenfinansieringen av kommunens eiendeler er positiv med 183 mill. kr. ved utgangen av 2017.

	Regnskap 2014	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017
Kapitalkonto	-86 989 668	165 305 765	185 686 659	182 963 881

Totalt har Halden kommune en positiv egenkapital på 326 mill. kr. ved utgangen av 2017. Dette er en forbedring fra 2016 på 145,5 mill. kr. Dette er hovedsakelig som følge av en økt fondsbeholdning, nedbetaling av tidligere års regnskapsmessig merforbruk samt årets regnskapsmessige mindreforbruk.

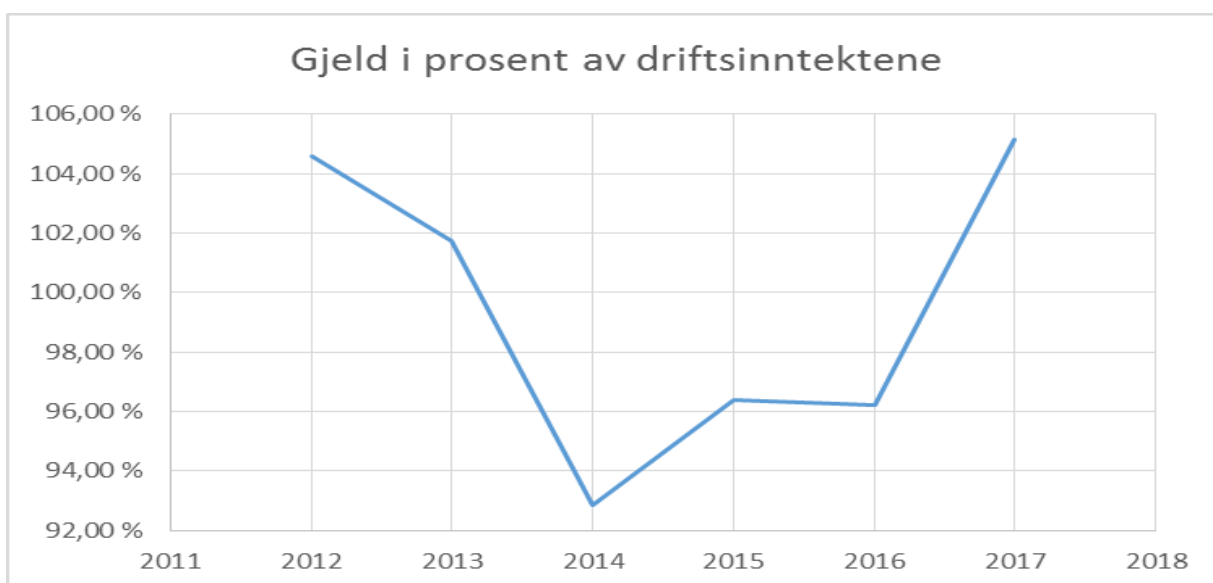
Det skal samtidig opplyses om at regnskapsført egenkapital ikke nødvendigvis gir ett riktig uttrykk for den reelle egenkapitalen i kommunen. Dette fordi det kan ligge skjulte reserver i verdien

av så vel aksjer og andeler, som bygninger og andre eiendommer (tomter blant annet).

Langsiktig gjeld

Langsiktig gjeld består av pensjonsforpliktelser og langsiktige lån tatt opp som finansiering av investeringer og videreformidlingslån(utlån).

Fra 2016 til 2017 har kommunens langsiktige gjeld økt med 435,2 mill. kr. Underliggende har pensjonsforpliknelsen økt med 108,2 mill. kr., mens langsiktige lån er økt med 327 mill. kr.

Som grafen over viser har Halden kommune økt gjeldsgraden fra 104,6 % i 2012 til 105,1 % i 2017. Dette er brutto gjeld inkludert startlån.

Pensjonsforpliktelsene har økt med 108,2 mill. kr. fra 2016 – 2017.

Pensjonsforpliktelsene må sees i sammenheng med pensjonsmidlene for å gi ett riktig bilde av den fremtidige belastningen denne posten vil gi i kommende års driftsregnskaper.

Pensjonsmidlene har fra 2016 – 2017 økt med 79 mill. kr., noe som betyr at nettoforpliktelsen (det antatte fremtidige behovet knyttet til pensjoner) har økt med

29,2 mill. kr. I teorien betyr dette isolert sett høyere netto pensjonskostnader i fremtiden (dog ikke medregnet amortiseringen av premieavvik).

Det er også verdt å nevne at kommunens valgte modell for beregning av minimumsavdrag gir en lavere belastning i

starten av perioden (innført i 2007), mot en høyere belastning mot slutten av perioden. Dermed vil gjeldsbelastningen i de kommende års driftsregnskaper bli høyere selv om lånegjelda ikke øker.

Kortsiktig gjeld

Kortsiktig gjeld viser hva som ligger av betalingsforpliktelser i relativt nærfremtid. Ved utgangen av 2016 var kortsiktig gjeld 431,8 mill. kr, og ved utgangen av 2017 var den 524,1 mill. kr. Altså en økning på om lag 92,3 mill. kr.

Under posten omløpsmidler i balansen er premieavviket en størrelse, som også figurerer under posten kortsiktig gjeld i balansen. Her er det derimot de negative premieavvikene som kommer til uttrykk. (Under omløpsmidlene er det de positive premieavvik som føres).

Ved negativt premieavvik har pensjonskassene beregnet en lavere premie enn de strengt tatt har hatt behov for. Dette føres da som en utgift umiddelbart (samme år som det har oppstått) og inntektsføres i driftsregnskapene de påfølgende årene.

Posten negativt premieavvik inkl. arbeidsgiveravgift har økt med 44,3 mill. kr, mens annen kortsiktig gjeld (blant annet leverandørgjeld) har blitt redusert med 4,3 mill. kr.

Driftsmessig vurdering av balansen

Til sist i dette kapitlet vil vi henlede oppmerksomheten mot de fremtidige

konsekvensene dagens balansetall vil gi i de kommende års regnskaper. Det vil være viktig informasjon å ta med seg i de kommende års budsjett og økonomiplaner.

Inndekning av akkumulert underskudd

Det skal i løpet av de neste årene dekkes inn til sammen 214,9 mill. kr. i driftsregnskapet. Halden kommune har inngått en forpliktende avtale med departementet om denne inndekningen. For årene 2014-2017 har kommunen inndekket 74,4 mill. kr.

Amortisering av netto premieavvik

Det skal i løpet av de neste 10 årene (gjennomsnitt) dekkes inn til sammen 245 mill. kr. gjennom amortiseringskostnader knyttet til tidligere års premieavvik.

Nedbetaling av langsiktig lånegjeld

Det skal i løpet av de neste 31,5 årene (vektet gjennomsnittlig nedbetalingstid) dekkes inn til sammen 2,51 mrd. kr. i form av nedbetaling av langsiktig gjeld. Det skal her også nevnes at ikke dette nødvendigvis må gjøres via driftsregnskapet. Kommunen kan betale ned lånegjeld også fra investeringsregnskapet (finansiert ved salg av anleggsmidler). Tilsvarende skal avdrag knyttet til videreformidlingslån belastes investeringsregnskapet (finansiert av innbetalte avdrag fra låntakerne). Likevel ligger det an til en betydelig økning av årlige avdrag ført i driftsregnskapet. Halden kommune vil på bakgrunn av dette være i behov for ytterligere omstilling i årene som kommer.

Investering

INVESTERINGSREGNSKAP	REGNSKAP 2015	REGNSKAP 2016	REGNSKAP 2017	BUDSJETT 2017	AVVIK 2017
Økonomisk oversikt - investering					
Inntekter					
Salg av driftsmidler og fast eiendom	9 818	12 636	8 147	10 000	-1 853
Andre salgsinntekter	970	7 020	1 117	800	317
Overføringer med krav til motytelse	82	214	4 193	-	4 193
Kompensasjon for merverdiavgift	4 837	5 801	38 844	46 341	-7 498
Statlige overføringer	-	-	-	-	-
Andre overføringer	-	-	-	-	-
Renteinntekter og utbytte	42	54	126	-	126
Sum inntekter	15 749	25 725	52 427	57 141	-4 715
Utgifter					
Lønnsutgifter	620	489	1 723	-	1 723
Sosiale utgifter	94	115	486	-	486
Kjøp av varer og tj som inngår i tj.produksjon	129 574	277 596	327 898	421 383	-93 485
Kjøp av tjenester som erstatter tj.produksjon	-	239	40	-	40
Overføringer	5 714	17 102	42 164	46 341	-4 178
Renteutgifter og omkostninger	348	716	1 457	-	1 457
Fordeelte utgifter	-	-	-	-	-
Sum utgifter	136 350	296 257	373 768	467 725	-93 957
Finansransaksjoner					
Avdrag på lån	14 765	45 197	37 868	20 000	17 868
Utlån	30 001	29 129	38 625	40 000	-1 375
Kjøp av aksjer og andeler	773	13 215	918	950	-32
Dekning av tidligere års udekket	6 339	3 840	10 064	-	10 064
Avsatt til ubundne investeringsfond	9 399	5 622	9 261	10 000	-739
Avsatt til bundne investeringsfond	16 490	23 439	6 069	-	6 069
Sum finansieringstransaksjoner	77 767	120 442	102 806	70 950	31 856
Finansieringsbehov	198 368	390 974	424 147	481 533	-57 386
Dekket slik:					
Bruk av lån	158 459	287 066	376 909	448 197	-71 287
Salg av aksjer og andeler	-	-	-	-	-
Mottatte avdrag på utlån	27 651	40 581	22 537	16 500	6 037
Overført fra driftsregnskapet	2 518	1 700	780	775	5
Bruk av tidligere års udisponert	-	-	-	-	-
Bruk av disposisjonsfond	-	-	-	-	-
Bruk av bundne driftsfond	-	29 036	23 001	1 611	21 390
Bruk av ubundne investeringsfond	5 900	22 526	918	14 450	-13 532
Bruk av bundne investeringsfond	-	-	-	-	-
Sum finansiering	194 528	380 910	424 147	481 533	-57 386
Udekket/udisponert	-3 840	-10 064	-0	-	-0

Tabellen over viser regnskap og budsjett for kommunens investeringer. Kommunen hadde i 2017 en samlet investeringskostnad på 373,7 mill. kr. Dette er 93,9 mill. kr. lavere enn budsjettet og 77,5 mill. kr. høyere enn samlede investeringskostnader i 2016. Hovedårsak til at forbruket er lavere enn budsjettet skyldes forsinkelser i gjennomføring, hovedsakelig på grunn av manglende kapasitet. Årets investeringsregnskap har et samlet investeringsbehov på 424,1 mill. kr. Dette er dekket slik:

- Bruk av lån 376,9 mill. kr.
- Hvorav opptak av lån til investeringsprosjekt innen VAR området er på ca.139 mill. kr.
- Mottatte avdrag på utlån 22,5 mill. kr.
- Overført fra driftsregnskapet 0,8 mill. kr.
- Bruk av fond 23,9 mill. kr.

Store investeringsprosjekt

Tabellen under gir en oversikt over større investeringsprosjekt.

(TUSEN KR)	TOTALT MEDGÅTT	FORBRUK	BEVILGET	REST	KOMMENTAR
	T.O.M. 2017	2017	2017		
Nye Idd skole	82 442	82 438	87 950	5 512	Det bygges ny barneskole på Risum, beregnet for 600 elever. Denne skal erstatte Idd og Folkvang skole. Planlagt ferdigstilt høst 2018
Utvidelse avløpsrenseanlegg Remmen	216 521	60 260	81 281	21 021	Bygging av nytt avløpsrenseanlegg. Bygg utvides og ny vei blir oppført rundt anlegget. Nye, tekniske installasjoner vil gi anlegget mulighet for flere rensetrinn.
Nytt demenssenter Bergheim	31 211	29 491	30 000	509	Bygging av nytt demenssenter på Bergheim med plass til 96 plasser spesielt tilrettelagte for demente.
Tilbakekjøp av bygg fra HKP	85 348	16 042	20 350	4 308	Planlagt tilbakekjøp av totalt 7 bygninger fra Halden Kommunale Pensjonskasse over flere år. 1 bygg er tilbakekjøpt i løpet av 2017.
Avløp Os Hageby	10 346	10 003	11 322	1 319	Prosjektet innebærer separering av avløpsledninger *
Glenne	19 069	9 733	12 000	2 267	Prosjektet innebærer separering av avløpsledninger *
Sum omtalte prosjekt	444 937	207 967	242 903	34 936	

*Separering av avløpsnett vil si at det legges en ledning for spillvann (avløp fra wc, sluk, dusj osv.) Dette vannet føres til det kommunale renseanlegget for rensing. Samtidig legges det en overvannsledning som tar vann fra tak, gårds plasser, veier osv., og fører dette vannet til en resipient, for eksempel havnebassenget, en bekk el. Etter at anlegget er ferdigstilt sendes det ut til huseierne som da må legge om sine private stikkledninger på samme måte. Gamle, kommunale vannledninger blir samtidig skiftet ut.

Budsjettet for 2017 la vekt på økonomi og kontroll, både i et kortsiktig og langsiktig perspektiv, samtidig som det ble lagt rette for en stadig mer effektiv drift gjennom strukturelle investeringer. Nye Idd skole, Demenssenter på Bergheim er gode eksempler på investeringer av strukturell karakter og disse sammen med tilbakekjøp av bygg fra HKP er alle eksempler på investeringer som er beregnet til å være lønnsomme og vil kunne gi en positiv effekt i drift i årene fremover.

Finans

Finansanalyse og renter på innlån

Kommunens langsiktige lånegjeld (eksklusive pensjonsforpliktelser og lån til videreformidling) ved utgangen av 2017 var på 2 324 mill. kr. mot 1 932 mill. kr ved utgangen av 2016.

Gjennomsnittlig sikringsgrad er 40,8 % og porteføljen har en gjennomsnittrente på

2,30 % og en gjennomsnittlig rentebindingstid på 3,0 år.

Sum renteutgifter og låneomkostninger viser 57,2 mill. kr i driftsregnskapet for 2017, dette er 25,9 mill. kr lavere enn budsjettet for 2017 og 0,4 mill. kr lavere enn regnskapet for 2016.

Nøkkeltall	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	Krav i finansreglementet
Lånevolum	1 791	1 932	2 324	
Gj.snitt rente	3,10 %	2,55 %	2,30 %	
Gj.snitt rentebindingstid	3,10 år	4,0 år	3,0 år	2-5 år
Andel fastrente	46,50 %	46,10 %	40,80 %	< 25 % > 75 %

Halden kommune kan i henhold til finansreglementet binde maksimalt 75 % av innlånsvolumet til fast rente. Tilsvarende kan maksimalt 75 % være til flytende rente.

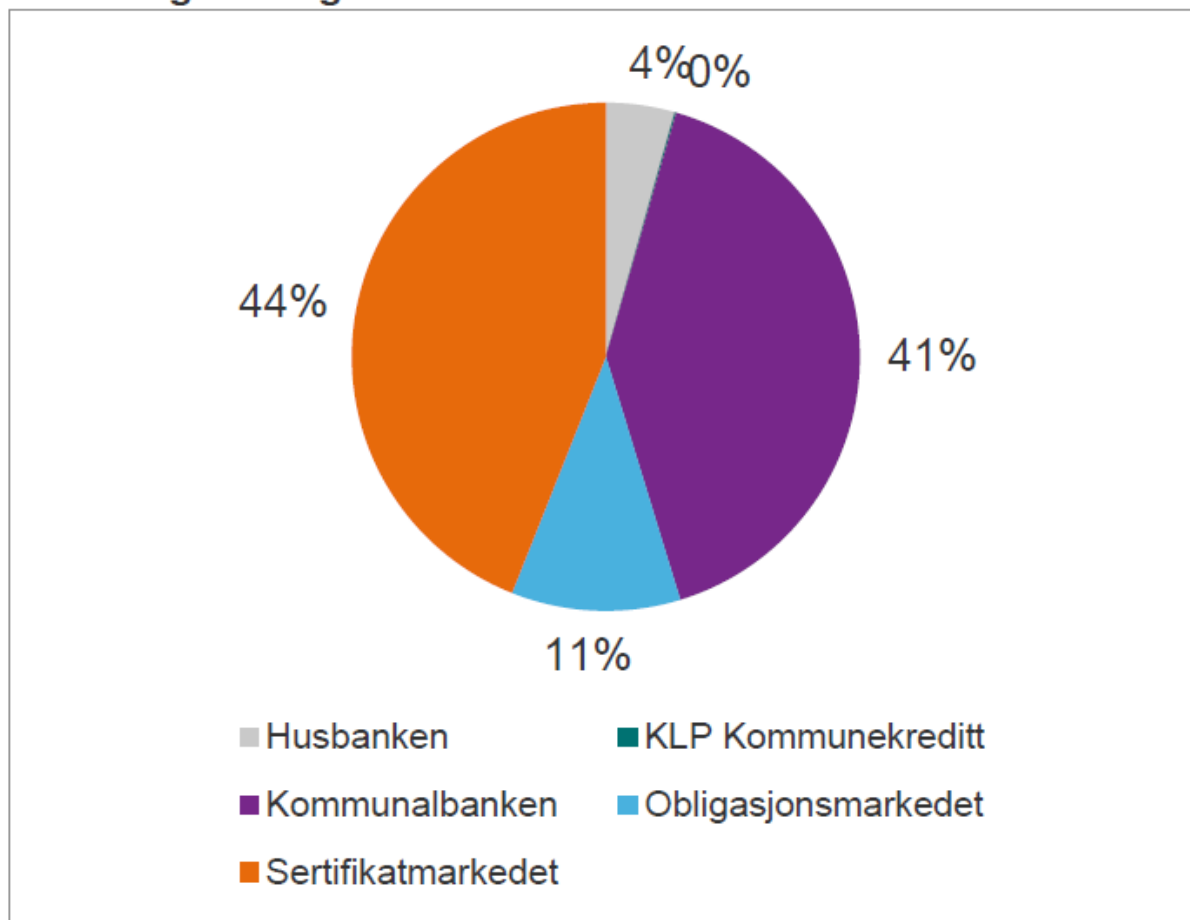
Pr. 31.12.2017 er 40,8 % av låneporteføljen sikret til fast rente, dette er godt innenfor vedtatte finansreglement.

Gjennomsnittlig rentebindingstid skal være mellom 2 og 5 år, med 3,0 år i rentebindingstid er dette også innenfor reglementet.

Maksimal rentebindingstid i den lengste rentebindingen som foreligger pr. utgangen av 2017, utløper i 2028.

Forfallene på rentebindingene har en relativt god spredning, noe som bidrar til å redusere renterisikoen. I løpet av 2017 er det tatt opp sertifikatlån på kr 71,2 mill. kr., 72,0 mil. kr. er tatt opp i kommunalbanken og, 250 mkr er tatt opp som børstotert obligasjonslån. I tillegg er det tatt opp lån til videreformidling på 33,9 mill. kr.

Fordeling av långivere

Diagrammet over viser hvor mye gjeld kommunen har til ulike utstedere, lån til videreformidling er via Husbankens ordning og er ikke inkludert over. Majoriteten av kommunens gjeldsportefølje består av lån i Kommunalkredit (41,0 %) og sertifikater (44,0 %). En god spredning av finansiering på flere motparter/investorer er med på å redusere refinansieringsrisikoen og kredittpåslaget.

Avdrag

I henhold til vedtatt budsjett skal regnskapsmessig belastning av avdrag baseres på bestemmelsene om minimumsnivå på avdrag i forhold til eiendeler og restgjeld, såkalt minimumsavdrag. Beregning av minimumsavdraget viser at avdraget utgjorde 62,3 mill. kr. for 2017 mot et budsjett på 62,3 mill. kr. Avdraget i 2016 utgjorde 57,0 mill. kr. og er dermed økt med 5,3 mill. kr. fra 2016 til 2017.

Utbytte og renteinntekter

Det ble i 2017 utbetalt 0,39 mill. kr. i kundeutbytte fra Gjensidige til Halden kommune, 2,1 mill. kroner fra Østfold energi, og 1,0 mill. kroner fra Halden utvikling.

Renteinntektene utgjorde i 2017 8,9 mill. kr. mot 6,0 mill. kr i budsjett. Av inntektene på 8,9 mill. kr. utgjorde renter av bankinnskudd 1,1 mill. kr., renter på utlån 4,4 mill. kr. og øvrige renteinntekter 3,4 mill. kr. Renteinntektene i 2016 utgjorde totalt 6 mill. kr.

Risikoeksponering

Kommunens finansforvaltning er regulert av kommuneloven og finansforskriften. I henhold til forskriften skal kommunestyret minst en gang hver kommunestyreperiode vedta et eget reglement for finansforvaltningen. Halden kommunes finansreglement ble vedtatt i april 2017.

Sentralt i finansforvaltningen er vurderingen av risiko. Halden kommune skal i henhold til gjeldende finansreglement legge vekt på en lav finansiell risiko for å sikre en stor grad av forutsigbarhet. Halden kommune har i 2017 hatt en relativt liten risikoeksponering. Som beskrevet innledningsvis i kapittelet er 40,8 % av langsiktig lånegjeld (eks. pensjonsforpliktelser og startlån) sikret til en fast rentesats. Dette skaper forutsigbarhet og reduserer risikoeksponeringen i forhold til rentekostnadene. Det er likevel viktig å være oppmerksom på at selv med en relativt stor andel bundet til fast rente, vil en liten svingning i flytende rente oppleves å utgjøre betydelige beløp ettersom Halden kommune har en svak økonomi.

Halden kommune har eierinteresser i til sammen 21 ulike selskaper. Selskapsformen er blant annet pensjon- og livselskap, aksjeselskap og borettslag. Eierinteressene er til sammen bokført med en verdi i 2017 på 77,3 mill. kr., hvorav de seks største utgjør 76,1 mill. kr. Enhver eierinteresse kan samtidig utgjøre en risiko. De seks største selskapene har en solid egenkapital som gjør at risikoen ved

eierandelene samlet sett ikke utgjør noen vesentlig risiko.

Halden kommune har gjeldende garantiforpliktelser ved utgangen av 2017 på 21,3 mill. kr. som teoretisk sett kan utgjøre en risiko. Halden kommune er p.t ikke kjent med at det er forhold som tilsier at det vil bli utløst noen krav i den nærmeste tiden i forhold til garantiforpliktelsene.

Likviditet

Halden kommune har i løpet av 2017 benyttet trekkrettighet i flere sammenhengende perioder, og har hatt en avtale med kommunens bankforbindelse om å kunne benytte inntil 450 mill. kr i trekkrettighet. Likviditeten har gradvis blitt svekket som følge av blant annet merforbruk og økende premieavvik. Premieavviket er knyttet til pensjonsutbetalinger som ikke er resultatført. I motsetning til dette har beholdningen av ubrukte lånemidler blitt økt med 50,6 mill. kr. i 2017. Av dette utgjør om lag 14,7 mill. kr. reduksjon i ubrukte lånemidler knyttet til husbanken, mens den øvrige økningen relaterer seg til planlagte investeringer, hvor fremdriften ble lavere enn antatt ved tidspunkt for låneopptak.

Sentraladministrasjon og fellesfunksjoner

Mål og måloppnåelse

Personal og organisasjon

Personal og organisasjon er en støttefunksjon direkte under rådmannen.

Enheten har 7.5 årsverk i tillegg til personalsjef. Personalsjef er kontaktpunkt for hovedtillitsvalgte og hovedverneombudet.

Personal og organisasjon gir råd og veiledning til rådmannen, kommunalsjefer, enhets- og avdelingsledere innenfor ulike områder.

De viktigste arbeidsområdene i personal og organisasjon er utarbeiding og revisjon av reglementer, retningslinjer, prosedyrer og rutiner innenfor personalområdet og opplæring av ledere og andre i disse.

Andre viktige arbeidsområder er veiledning innenfor lov- og avtaleverk, bistand i rekrutteringsprosesser, ansiennitetsberegning og lønnsfastsettelse, overordnet HMS-arbeid, bistand i sykefraværsoppfølging og personalsaker, tilrettelegging av partssamarbeidet og saksbehandling i denne forbindelse, saksbehandling til hovedarbeidsmiljøutvalget, saksbehandling til politiske utvalg samt rapportering til ulike instanser.

Forhandlingsledelse er tillagt personalsjef, mens rådmannens ledergruppe er arbeidsgivers forhandlingsutvalg.

Kommunens lærlingeordning, som ved årsskiftet omfattet 38 lærlinger, administreres av personal og organisasjon ved lærlingeansvarlig i samarbeid med personalsjef.

Økonomi

Økonomiavdelingen er en av kommunens støttefunksjoner og er organisert direkte under rådmannen.

Avdelingen har 30,15 årsverk og består av avdelingene regnskap, innkjøp, lønn, gebyrkontor, faktureringsavdeling, budsjettkontroll og kemnerkontor.

Sentralkjøkkenet, med 13,35 årsverk, er også organisert i økonomiavdelingen.

Avdelingens hovedoppgaver omfatter ajourhold av regnskap, lønnsutbetaling, økonomirapportering, bistand i anbudsprosesser, fakturering samt innkreving av skatter og gebyrer.

Gjennom 2017 har det vært stort fokus på digitalisering av arbeidsprosesser og å ta i bruk digitale løsninger for både å sikre og effektivisere driften.

Politisk sekretariat

Politisk sekretariat er en del av rådmannens administrasjon og betjener de politiske organene bl.a. ved å sørge for innkallinger, tilgang til saksdokumenter og protokollering av møtene. Sekretariatet er også ansvarlig for å informere allmennheten om møtene og å gjøre møtedokumentene tilgjengelig for dem. I denne sammenheng har en i 2017 arbeidet med å «tilbakepublisere» eldre møtedokumenter i kommunens innsynsløsning. Dette er et prosjekt som pågår og vil bli videreført i 2018.

I 2017 har det blitt avviklet til sammen 86 møter i kommunestyret, formannskapet, hovedutvalgene og øvrige råd og nemnder som betjenes av sekretariatet. Av disse var 10 møter i kommunestyret, 11 i formannskapet og til sammen 33 i de 5 hovedutvalgene. I kommunens politisk

valgte organer ble det behandlet til sammen 380 politiske saker, 252 referatsaker og 60 forespørslers/interpellasjoner.

Sekretariatet har mottatt 167 forfallsmeldinger i løpet av året, og har sørget for at vararepresentanter har blitt innkalt i henhold til varalistene for hvert enkelt utvalg.

Sekretariatet er også ansvarlig for å behandle fritakssøknader fra meddommere som er valgt av kommunestyret for å gjøre tjeneste ved domstolene. Det ble i 2017 innvilget fritak for 28 meddommere (av et utvalg på totalt 452). Gjennom oppslag i media/annonsering på hjemmesiden har en lykkes med å få inn 18 nye søknader om å få bli meddommer. Sekretariatet vil i 2018 forberede en sak for kommunestyret vdr supplering av meddommerutvalget.

2017 var et valgår, og sekretariatet hadde hovedansvar for valgavviklingen i samarbeid med IT og Eiendomsforvaltningen. Valget ble gjennomført i all hovedsak uten store problemer. For første gang ble det benyttet elektronisk manntall ved valget, og arbeid med å planlegge for utstyr og infrastruktur fikk stort fokus. Evaluering i etterkant av valget indikerer at nyvinningen ble positivt oppfattet av både valgmedarbeidere og velgere.

Kontrollteam

For 2017 har kontrollteam tilført organisasjonen forbedringer og sikret god etterlevelse av internkontroll i organisasjonen.

Formålet med kontrollteamet er å øke bevisstheten i organisasjonen på gjennomføring av vedtak, og gjennom det; få kontroll på budsjett og annen fastsatt praksis for Halden kommune.

Kontrollteamet har kun gjennomført aktivitet første halvår:

- Avdeling for samfunnsutvikling

Kommunikasjon og service

I 2017 gjennomførte Halden kommune flere viktige løft innen kommunikasjon.

Et løft som ga positive ringvirkninger var å bytte sentralbord og telefoniløsning for kommunens ansatte. Det har gitt bedre svar for publikum og en markant nedgang i telefoner til sentralbordet. Dette har igjen frigjort kapasitet i servicesenteret som har vært brukt til å styrke det øvrige kommunikasjonsarbeidet. I tillegg ble det ansatt en egen kommunikasjonsrådgiver i januar 2017.

Halden kommunes intranett er bygget rundt kvalitetssystemet Risk Manager. Utvikling av dette systemet har i 2017 gjort at informasjon fra flere av kommunens avdelinger har blitt mer tilgjengelig for flere av kommunens ansatte. Kommunens nettside ble oppgradert i 2017. Den ble dermed bedre tilpasset mobile løsninger enn før. Nettsiden har også fått en vesentlig bedre søkefunksjonalitet. I tillegg er det jobbet mye med å strukturere og oppgradere innhold. Det er også innført flere nye elektroniske søknadsskjemaer.

Satsingen på sosiale medier er styrket. Det er ryddet og strukturert i en rekke kanaler for å gjøre det tydeligere at Halden kommune er avsender uansett hvilken avdeling som står bak. Kompetansedeling og bevisstgjøring har styrket innholdet i kommunens sosiale medier og økt svarfrekvensen mot publikum. Dette har igjen økt publikums bruk av kommunens sosiale medier.

Kommunen tilbyr også informasjon til publikum via app. Denne satsingen er styrket i 2017.

Det er byttet leverandør av befolkningsvarsling det siste året. Det har medført økt bruk av slik direkte kommunikasjon på flere områder - særlig innen teknisk.

Det er jobbet mye med å utvikle en visuell profil for Halden kommune og ved inngangen til 2018 ble det ferdigstilt en profilhåndbok. Med dette får kommunens ansatte, og eksterne aktører som utfører grafisk arbeid for kommunen, for første gang et tydelig og profesjonelt regelsett for hvordan markeds- og informasjonsmateriell skal se ut. Dette er et vesentlig bidrag til å gjøre kommunikasjon fra Halden kommune mer helhetlig og profesjonell. Arbeidet med å ta den visuelle profilen i bruk på alle relevante plattformer vil fortsette i 2018.

Dialogen mellom Kommunikasjon og service og øvrige avdelinger i kommunen er styrket i 2017. Det har redusert støy og bidratt til å løfte kvaliteten på kommunens kommunikasjonsarbeid ut mot publikum.

I 2017 er ombyggingen av servicesenteret startet. Dette vil være et viktig bidrag til å løfte kommunikasjonen med publikum ytterligere i året som kommer.

Kommuneadvokatkontoret

Ved inngangen til 2017 besto kontoret av to juridiske rådgivere og kommuneadvokaten. Fra høsten 2017 har kontoret bestått av en juridisk rådgiver, ny tilsatt advokat og kommuneadvokaten.

Kommuneadvokatkontoret gjennomførte 11 prosessoppdrag for barneverntjenesten i 2017. I tillegg ble det gjennomført 4 prosessoppdrag innen øvrige rettsområder, i saker for Halden tingrett.

Eksterne advokater (som kommunen har rammeavtale med) gjennomførte 14 prosessoppdrag for barneverntjenesten og 1 prosessoppdrag for rustjenesten.

Oppdragene er en kombinasjon av hovedforhandlinger (muntlige forhandlingsmøter) og saker som har vært gjenstand for forenklet behandling (skriftlig). Noen saker ble hevet før planlagt behandling.

Juridiske grunnlag for sakene som utføres på oppdrag fra barneverntjenesten og rustjenesten er blant annet omsorgsovertakelse, jf. barnevernlovens (bvl.) § 4-12, akuttsaker jf. bvl. § 4-6, atferdsplasseringer, jf. bvl. § 4-24, og helse – og omsorgstjenestelovens § 10-2.

IT

I slutten av januar migrerte Halden kommune over til ny driftsleverandør 99x. Aremark migrerte i april. Fra samme dato overtok Halden drift av skole og barnehage i Aremark.

Bytte av driftsleverandør gikk uten nevneverdig nedetid.

Følgende større oppgaver/implementeringer ble gjennomført i 2017:

- Digitalisering av skole
  - Nye bærbare til alle lærere
  - iPader til alle i 1. klasse
  - Bærbar PC til alle i 4., 5. og 8. klasse
  - Ny LMS (Læringsplattform) itslearning ble valgt etter anbud og erstattet Fronter
- VKA gikk fra prosjekt til drift
- Elektronisk arkiv og SvarUt er implementert hos NAV kommunal del.
- Egen kommunal fiber til Berg skole, Hjortsberg skole, Tollboden, Solheim, Bergheim bofellesskapene samt Bergheim trygdebolig.
- Mobilt barnevern – 27 iPader benyttes av ansatte.

Noen nøkkeltall:

- IT lokalt har registrert og løst 740 henvendelser/saker i 2017. I tillegg kommer andre henvendelser ved oppmøte på avdelingen eller direkte henvendelser til ansatte.

- Det er registrert 3090 henvendelser til support hos 99x.
- Det er registrert 1812 henvendelser om endringer til 99x.
- 99x drifter 1065 PCer
- Lokal IT drifter 5157 PCer og perifert utstyr som nettverk, printere, nettbrett, etc.

krevende oppgave som tar mye tid også i årene framover. Vi fikk mye god hjelp fra det interkommunale arkivselskapet i Østfold (IKA).

Avdelingen ble midlertidig plassert i Fayegården i påvente av at nye lokaler i gamle rådhuset står ferdig i 2018. Målet har i denne forbindelse vært å rydde i dagligarkivet slik at minst mulig skal bæres tilbake til de nye lokalene.

Arkiv

Gjennom 2017 har fokuset vært opplæring og oppfølging av ephorte og digital forsendelse.

Det har også gjennom 2017 vært fokus på rydding i det historiske arkivet. Dette er en

Det er registrert 21.805 inngående dokumenter i ephorte i løpet av 2017 som er fordelt slik:

Undervisning og oppvekst	5.566
Kommunalområde teknisk	6.767
Helse og omsorg	2.838
Sentral felles inkl. nav	6.634

Kommunen har sendt ut 20.981 brev via sakssystemet ephorte.

Styringsindikatorer

Sentraladministrasjon	2015	2016	2017	Mål 2017
Sykefravær	6,2 %	6,6 %	7,0 %	5,0 %
Økonomi (avvik ift. budsjett)	0,3 %	8,0 %	5,6 %	0 %

Det har også i 2017 blitt jobbet aktivt med nærvær for å få ned sykefraværet. Rådmannen holder fast ved målsetningen om et sykefravær på 5 % fravær og 95 %

nærvær i stab. For 2017 ble sykefraværet 7,0 %, med et nærvær på 93,0 % for sentraladministrasjonen. Arbeidet fortsetter for fullt i 2018.

Område	Indikator	Resultat 2017	Mål 2017
Politisk sekretariat	Andel saker sendt til politiske utvalg senest 8 dager før møtedato	66 %	70 %
Sentralbord	Andel besvarte anrop av totalt innkomne	96,2 %	93,7 %
Personal	Andel oppfølgingsmøter med ansatte som har vært ute av arbeid i 2 år gjennomført iht. kommunens sykefraværsoppfølgingsrutiner	87 %	100 %

Driftsregnskap

Sentraladministrasjon	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	70 705	74 885	87 304	87 525	221
Refusjon syke- /fødselspenger	-2 383	- 2798	-2 493	-992	1 501
Driftsutgifter	59 841	62 450	68 136	68 397	260
Driftsinntekter	-38 360	-46 611	-43 817	-39 343	4 474
Totalt	89 803	87 925	109 131	115 586	6 455

Tall i tusen kr.

Sentraladministrasjon hadde et positivt resultat på om lag 6,5 mill. kr. Den viktigste årsaken til det er enkelte ubudsjetterte inntekter og høyere sykelønnsrefusjoner

enn budsjettert. Merinntektene er knyttet til bl.a. refusjon fra staten, andre statlige overføringer, prosjekt-/fondsmidler og mva.

Fellesfunksjoner	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	9 265	11 586	13 768	11 496	-2 272
Refusjon syke- /fødselspenger	0	0	0	0	0
Driftsutgifter	89 505	148 277	127 725	69 360	-58 365
Driftsinntekter	-60 556	-101 602	-137 656	-81 690	55 966
Totalt	38 214	58 261	3 837	-834	-4 671

Tall i tusen kr.

Resultat for 2017 viser et negativt avvik på 4,6 mill. kr. for fellesfunksjoner. Dette hovedsakelig som følge av økte utgifter knyttet til AFP som er noe høyere enn budsjettert, samt regnskapsmessige avsetninger på 7,1 mkr. I motsatt retning trekker en utglemt inntektsføring fra 2016 knyttet til OU-fondet.

Det negative avviket på andre utgifter skyldes i hovedsak avsetning til disposisjonsfond på 53,4 mill. kr., som gjelder ikke-disponert driftsresultat fra i fjor. Denne har en motpost på inntektssiden.

NAV

Gjennom partnerskapet har NAV-Halden som hovedmål å få flere personer i arbeid og aktivitet, skape et velfungerende arbeidsmarked, gi korrekte tjenester og stønader til rett tid, gi god service tilpasset brukernes forutsetninger og behov, og være en helhetlig og effektiv arbeids- og velferdsforvaltning.

NAV-Halden styres av et partnerskap som består av rådmann i Halden kommune, NAV direktør og leder for NAV- kontoret lokalt. Iht. partnerskapsavtalen avholdes to partnerskapsmøter årlig. Det skal være et likeverdig partnerskap som ivaretar både kommunale og statlige oppgaver.

I 2017 gjennomførte NAV-Halden en KF-en kontinuerlig forbedringsprosess etter modell av LEAN som defineres som:

- En systematisk og faktabasert tilnærming til å jobbe med forbedringer
- Alle ansatte er involvert i forbedringsarbeid
- Brukerorientering som preger våre aktiviteter og beslutninger
- En ledelsesfilosofi basert på forpliktelse til langsiktig endring

NAV ble etablert for å få til en helhetlig og effektiv forvaltning som skal få flere i arbeid og aktivitet, og færre på stønad. Gjennom mer fleksibel og bedre samordnet bruk av statlige og lokale virkemidler vil personer som har sammensatte behov kunne få bedre tjenester. For at NAV skal

få til gode tiltak for den enkelte og nå sine mål, er det i mange tilfeller også nødvendig å samarbeide med andre offentlige instanser, private aktører eller andre.

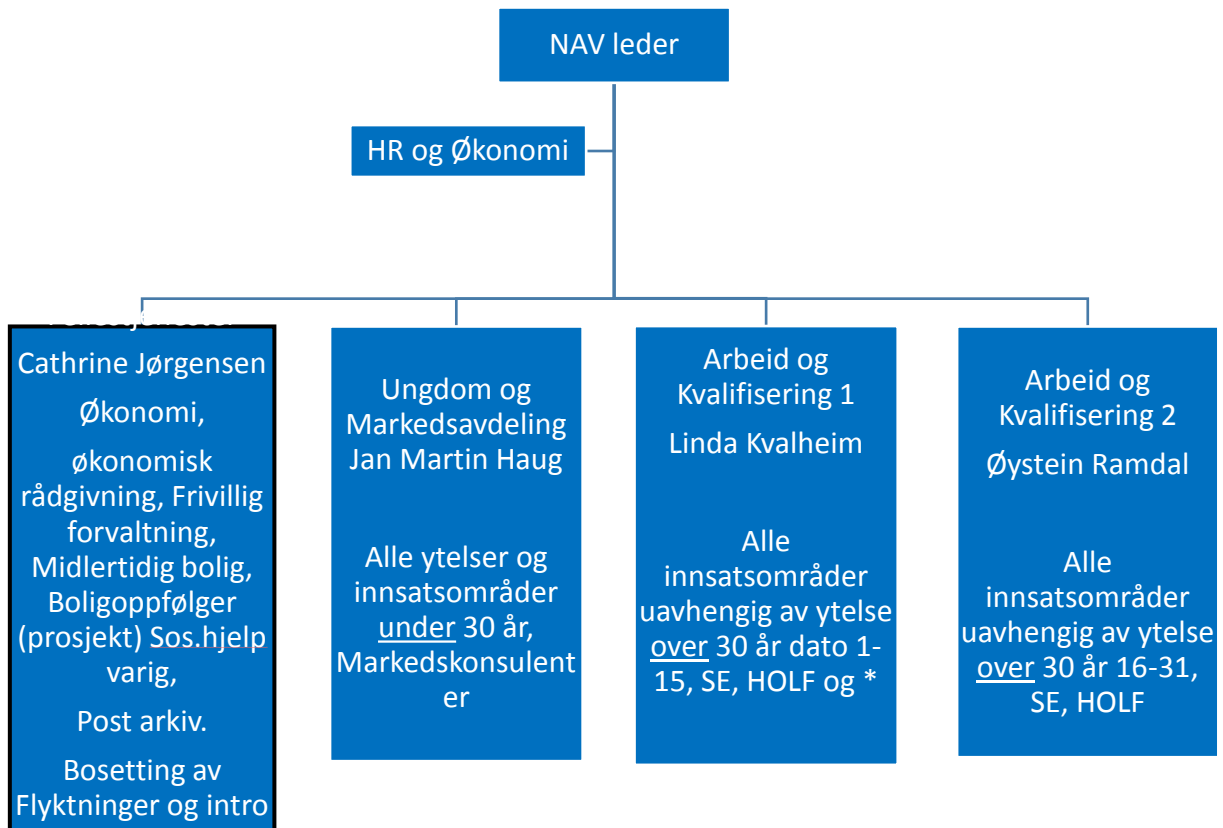
NAV sitt ansvar er blant annet regulert i NAV-loven, folketrygdloven, arbeidsmarkedsloven og sosialtjenesteloven.

NAV-loven gir tydelige føringer som NAV-Halden har praktisert i 2017.

- Større myndighet og handlingsfrihet til NAV-kontorene
- Tydeligere arbeidsretting av NAV-kontoret
- Mindre vekt på antall tiltaksplasser, mer på kvalitet og resultat
- Flere tiltak i egen regi
- Vekt på ledelse og kompetanse i NAV-kontorene
- Større NAV-kontor med bredere kompetansemiljøer
- Offensiv kanalstrategi

Det er besluttet en ny organisering ved NAV-Halden hvor det blant annet er fokus på ledertetthet og resultatansvar. Det er nå 4 avdelinger som er inndelt på følgende vis:

Organisasjonskart NAV Halden

Kjerneoppgaver

NAV`s oppgaver er mangfoldige og berører de fleste innbyggere i Halden kommune. Det er et stort samfunnsoppdrag som er tillagt NAV. Det ytes tjenester innenfor følgende hovedområder:

- Arbeid, tiltak, aktivitet, arbeidsavklaring og kvalifisering.
- Sykefraværsoppfølging
- Økonomisk sosialhjelp, økonomisk rådgivning og frivillig forvaltning
- Bosetting og introduksjonsordning av nyankomne flyktninger, samt familiejenforeninger.
- Boligoppfølger i NAV, samarbeid «en dør inn».
- Kvalifiseringsprogrammet, samt aktivitetsplikt for økonomisk sosialhjelp.

Status enkeltområder

Antall brukere

- Antall brukere på Arbeidsavklaringspenger 826
  - Under 30 år 164
- Antall brukere som mottar sykepenger 800
  - Under 30 111
- Antall ordinære arbeidssøker 782
  - Ungdom under 30 år 266

Totalt antall brukere

2408

Det gode brukermøte

NAV Halden ønsker stadig å gjøre våre brukermøter bedre. Etter en KF-prosess i januar, der vi ønsket færre ad-hoc-møter og flere avtalte møter med rett veileder, var målet å redusere antall «drop-in» med 50 % (fra 130 til ca. 70 brukere per dag). Reduksjonen ble i løpet av to måneder på hele 85 % og vi endte opp med ca. 25 «drop-in» per dag. Vi reduserte også åpningstiden med to timer per dag. Dette har ført til at vi har spart inn ca. 180 % stilling, som i dag benyttes til oppfølging av brukere.

Bedret service

I tillegg viser både årets brukerundersøkelse, vår interne HKI-undersøkelse, antall serviceklager og tilbakemelding fra Fylkesmannen at våre brukere blir stadig mer fornøyde med servicen som gis på NAV Halden. Vi tror «KF-grepet» har bidratt positivt i så måte.

Lavest ledighet

NAV Halden har gjennom hele 2017 hatt den laveste ledigheten blant de fire store byene i Østfold og er i dag på % av arbeidsstyrken. Dette kan tyde på at vår oppfølging av arbeidssøkere har gitt resultater.

Digitalisering

Vi vet at flere av våre brukere forventer at NAV er digitale. NAV er midt oppe i en stor digitaliserings- og moderniseringsprosess på statlig, der målet er å gi flest mulig brukere mulighet til digital dialog samt større deltakelse og påvirkning i egen sak. Dette skal bidra til en interaktiv dialog der NAV og bruker er aktive i å utarbeide aktivitetsplaner. Det er i dag et krav at alle skal ha en aktivitetsplan. Samtidig digitaliseres også stadig større deler av den kommunale delen av NAV. Skanning av innkommen post og innføring av Min Tid er gode eksempler på dette.

Kontroll på økonomisk sosialhjelp

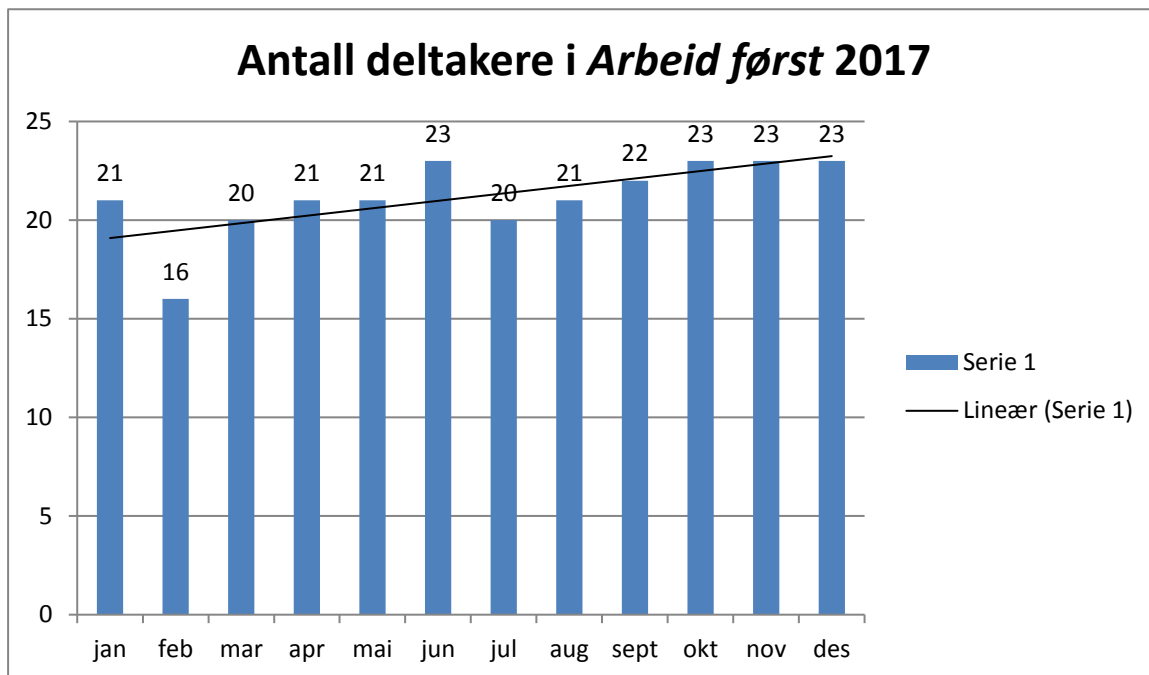
Dette året har også vist at vi har svært god kontroll på økonomisk sosialhjelp der behandlingstiden har ligget på i snitt 13 dager. Alle veiledere har i dag god oversikt over sine porteføljer. Dette har igjen bidratt til både færre nødhjelpssaker og andre store ekstrakostnader, så som blant annet strømrøstanser. Ny nødhjelpsrutine har også ført til at veilederen til den enkelte bruker har kontroll og kan iverksette tiltak, som for eksempel delvis forvaltning og flere utbetalinger per måned, der man opplever at brukere stadig ber om nødhjelp.

NAVs 48-timers garanti.

Denne går ut på å kontakte brukere som ber om det i løpet av 48 timer etter at bruker har lagt igjen beskjed på NAV Kontaktsenter. For 2017 nådde NAV Halden nesten målet på at minst 85 % skulle ringes tilbake.

Nav-veileder i videregående skole

Forskning viser at de som velger bort eller avbryter videregående opplæring reduserer egen mulighet for fast arbeid, stabilitet og trygghet i hverdagen. Fylkeskommunen og NAV forplikter seg til å samarbeide for at flere elever fullfører og består videregående opplæring. Dette samarbeidet er ett av en rekke tiltak i videregående opplæring for å forebygge og hindre at elever avbryter opplæringen. NAV-veileder videregående opplæring skal gjennom individuelt arbeid, være fagperson knyttet til «ikke-skolefaglige hindre» for læring. Målgruppen er skolens elever og ungdom som er i ordninger tilknyttet skolen, herunder Vg3 fagopplæring i skole og OT-klasser. Videre skal nav-veileder bistår NAV-kontoret i arbeidet med de ungdommene som skal gjenoppta videregående opplæring eller skal i annen aktivitet.

Arbeid Først har som hovedmål å bidra til at ungdom som mottar sosialhjelp har en oppmøte og aktivitetsplikt. Dette er det viktigste kommunale tiltaket for å få aktivitet for sosialhjelp. Fra januar 2017 ble det lovfestet, men NAV-Halden har hatt dette opplegget siden 2014.

I løpet av 2017 er 42% av deltagerne gått til aktive løsninger, mens 58% er enten syke, rus/psykiske problemer og trenger annen form for oppfølging før de er klare for arbeidslivet.

Utdrag av noen av oppgavene som er utført i 2017:

- Jobbet på Oreid, med rydding, hogst, bygd gapahuk, deltatt og klargjort til Oreid dagen.

- Kontinuerlig jobb med CV og jobbsøking via pc.
- Produsert ved på Båstadlund.
- Flytteoppdrag for kommunen.
- Diverse småjobber.
- Hatt deltagere på miljøhuset.

Rett Ytelse.

«Rett ytelse» innebærer en kartlegging og avklaring av mottagere av langtidssosialhjelp.

Sosialhjelp skal være en midlertidig ytelse, men flere av personene i denne gruppa avklares mot statlige ytelser eller arbeid. Av de 16 som har fått innvilget uføretrygd har 14 hatt sosialhjelp ved tidspunkt for innvilgelse av uføretrygd.

Indikator	Antall	Totalt 2017	Totalt 2016
Innvilget uføretrygd i rapporteringsperioden	3	16	18
Innvilget AAP i rapporteringsperioden	0	1	
Søknad om uføretrygd under behandling	12		
Aktive deltakere som ikke er avklart	23		
Personer på venteliste	26		

Mestring gjennom jobben

Det er 26 personer som har avsluttet dette oppfølgingstiltaket som NAV mottok tilskudd for ut desember. Dette er et tiltak for unge som, av ulike årsaker, ikke har kommet seg inn på arbeidsmarkedet. Disse ungdommene har hatt ulike utfordringer og er i behov av tett oppfølging enten de er i et utdanningsløp, en arbeidstreningsplass eller andre tiltak.

Metodikken fra prosjektet videreføres i ungdomsgruppa

Av de 26 har 10,4 til utdanning og 12 ungdommer blir fulgt opp videre i andre opplegg.

«Raskere bosetting»

«Raskere Bosetting» har gjennom hele 2017 hatt fokus på et helårsprogram for de som er i introduksjonsprogrammet. Det innebærer norskundervisning og språkpraksisplass. Det har vært fremdrift i etableringen av flere kommunale språkpraksisplasser. Samarbeidet med NAVs markedsavdeling er sentralt.

Vi har bosatt 13 av 15 på kvoten for 2017. IMDi har ved årets utgang ikke anmodet om bosetting av de resterende. For 2018 har kommunestyret vedtatt at kommunen skal bosette 15 personer.

I løpet av 2017 har 16 personer fått familiejenforening. Av disse er det 6 voksne og 10 barn under 18 år.

Det private markedet tilbyr fortsatt boliger. Bruk av kommunale boliger for flyktninger kan utvides, ved systematisk arbeid gjennom boligsosial handlingsplan.

Vi har fortsatt stort behov for praksisplasser, og vi må fremover systematisere og intensivere dette arbeidet. Det jobbes, som tidligere nevnt, med forslag til en forpliktende plan i kommunen som forplikter enhetene til å ta imot arbeidssøkende flyktninger i språkpraksis.

Fokuset er arbeid og / eller utdanning.

Introduksjonsprogram

I løpet av 2017 avsluttet 16 personer sitt introduksjonsprogram. Av disse er 6 kvalifisert til jobb/utdanning etter endt program.

Høsten 2017 startet 24 av introduksjonsdeltakerne på videregående skole. Det er avgjørende for deltakernes motivasjon og mulighet til å lykkes med sine planer at fokuset på den individuelle planen er høyt og at undervisningen er tilpasset fra start.

Halden videregående skole utviser stort engasjement for de som starter opp i videregående skole, og tar på alvor de

utfordringene deltakerne har i forhold til språk og pensumforståelse.

Også Høyskolen i Østfold deltar i samarbeid om flyktingene. Etter den store tilflyttingen til Norge i 2015-2016 er det fra 2017 og fremover utfordringene kommer, da mange personer skal kvalifiseres til høyere utdanning.

NAV har laget interne rutiner for oppfølging av de deltakerne som ikke er kvalifisert til skole/arbeid etter endt introduksjonsprogram.

Frivillig innsats

Frivillig koordinator har gjennom hele 2017 samarbeidet tett med Raskere bosetting, og rekruttert frivillige til enkeltpersoner / familier ved behov.

Gjennom samfunnsavdelingen v/ folkehelserådgiver har også frivillig koordinator vært prosjektleder for Introduksjon frivillig. Målet har vært å starte en prosess for systematisk å øke interessen i lag og foreninger til å bidra i samfunnsoppdraget overfor innvandrene.

Prosjektet ble avsluttet 31.12.17, men metodikken er videreført i et nytt arbeid hvor elever i fare for å droppe ut av videregående skole skal bli fulgt opp. Prosjektene er initiert av Østfoldhelse.

Samarbeidet med Frivilligsentralen har vært økende, ved at mange av innvandrene finner veien dit etter hvert som de har funnet seg til rette i Halden. Dette er i tråd med intensjonen for det frivillige arbeidet i Raskere bosetting.

Flere av elevene ved norskopplæringen og i videregående skole får leksehjelp gjennom Frivilligsentralen.

Gjelds og økonomirådgivning

Det har vært jevn pågang gjennom hele 2017 for å ha samtale med økonomiske

rådgivere. Det er 100 % stilling som tok imot 184 henvendelser i 2017, en svak økning fra 2016. det er færre som har søkt om gjeldsordning.

For de som fikk tilbud om økonomisk rådgivning ble det fattet vedtak iht. Lov om sosiale tjenester i NAV. Det har i 2016 vært cirka 3-5 uker ventetid og noe lengre i ferieperioder. Hastesaker blir prioritert.

Boligoppfølger

Dette har vært en stor suksess også i 2017. Boligoppfølger har fulgt opp bostedsløse og andre personer som har utfordringer med å mestre bosituasjon og å beholde egen bolig.

I 2017 ble det etablert et samarbeidsprosjekt mellom Nav og koordinerende om gjennomstrømning i kommunale boliger, kvalitet og rutiner. Halden kommune er innvilget midler til en stilling og det er boligoppfølger, miljøvaktmestere og leder for prosjektet som skal bidra med resultater også i 2018.

Kvalifiseringsprogrammet

Kvalifiseringsprogrammet er et viktig verktøy for å få langtidsmottakere av sosialhjelp ut i det ordinære arbeidslivet. En viktig forutsetning for å nå målet om ordinært arbeid for denne gruppen er tett oppfølging over tid.

Kvalifiseringsprogrammet kan inneholde tiltak og tjenester fra kommunen, fylkeskommunen, Arbeids- og velferdsdirektoratet, andre statlige instanser, frivillige organisasjoner og private bedrifter. NAV-kontoret har ansvaret for at deltakeren får forsvarlig oppfølging, og må ha et tett samarbeid med tjenesteytere og andre som er involvert i programmet.

I løpet av 2017 har det vært 23 deltagere i KVP ordningen ved NAV-Halden.

Jobbspesialister

Nav Halden har to jobbspesialister en finansiert av kommunen og en fra staten.

Jobbspesialistene jobber etter SE metodikken (Support and Employe).

De jobber ut mot det ordinære arbeidsmarkedet og ikke gjennom tiltasleverandører. Det er ordinær jobb som er målsettingen.

Jobbspesialistene skal være ute hos arbeidsgivere og har et mål om at 65% av deltagerne skal være i ordinær jobb innen en 2 års periode..

Foreløpig er det et begrenset antall brukere da mye av tiden har gått med til å bli kjent med de ulike arbeidsgivere.

Vi har stor tro på at dersom vi følger metodikken, våger, tåler og bruker handlingsrommet vi har, kommer det gode resultater i 2018.

HOLF (helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier)

Prosjekt HOLF (helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier).

NAV-Halden er trukket ut til å være med i et prosjekt som heter «Helhetlig arbeid med lavinntektsfamilier».

Målet for arbeidet med familiene i prosjektet er:

- at foreldrene (og voksne barn) blir i stand til å forsørge barna og seg selv gjennom arbeid/inntekter
- å sikre en stabil og tilfredsstillende bosituasjon for familien
- å bidra til at foreldrene kan håndtere egen økonomi
- å øke barnas deltagelse og sosiale inkludering gjennom deltagelse i barnehage, skole, SFO og fritidsaktiviteter

For rapporteringsperioden er det 21 familier i prosjektet som består av 27 voksne og 39 barn. To familier er avsluttet til arbeid, og fire familier er trukket ut og skal kartlegges for videre oppfølging. I tillegg er det ytterligere 5 som er kommet ut i arbeid.

Barnas situasjon

14 familier har barn med ulike utfordringer som det er viktig å ta hensyn til i arbeidet med familiene. Samtlige familier har fått informasjon om mulighet til å søke om fritidsaktivitet for barna. Familiekoordinatorene har foretatt hjembesøk i flere av familiene. Det har også vært fokus på koordineringsarbeid med andre instanser som barnevern, forsterket helsestasjon, pedagogisk psykologisk tjeneste, barne-/ungdoms-psykiatrien, skoler og barnehager. Et helhetlig arbeid med familiene er oppnådd i rapporteringsperioden.

Styringsindikatorer

NAV	2015	2016	2017	Mål 2017
Sykefravær	10,7	6,2	6,6 %	6%
Økonomi (avvik ift. budsjett)	8,8 %	0 %	16,8 %	0 %

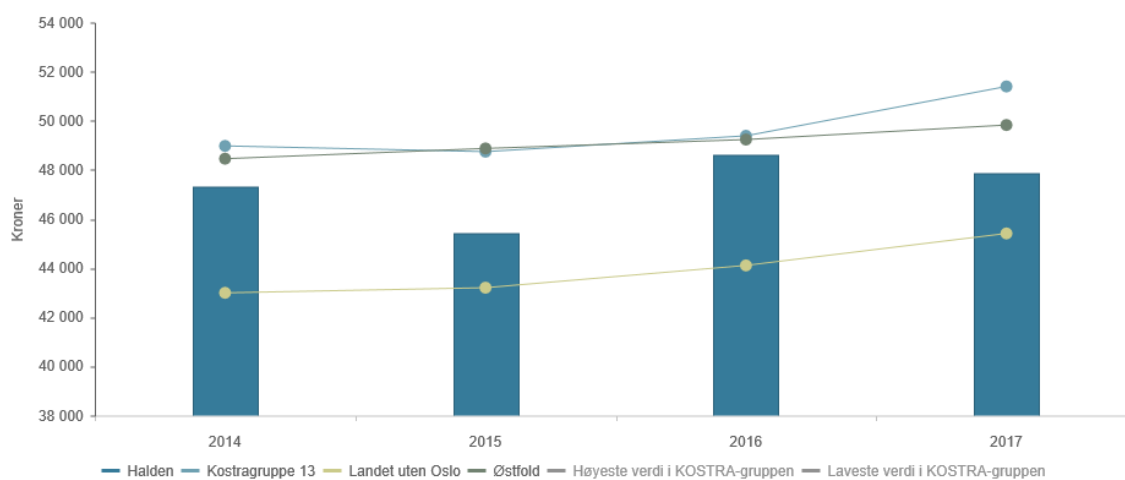
NAV	Styringsindikator	Resultat 2017	Mål 2017
Arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne	Andel personer med nedsatt arbeidsevne med oppfølging siste 3 mnd.	81 %	85 %
Økt aktivitet	Andel graderte sykmeldinger	53 %	50 %
	Andel personer med nedsatt arbeidsevne med overgang til arbeid	43 %	40 %
Sosialhjelp	Samlet antall mottakere av økonomisk sosialhjelp pr mnd.	486	484
	Antall langtidsmottakere med økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde, og som har forsørgerplikt for barn under 18 år	126	140
	Antall mottakere av økonomisk sosialhjelp under 25 år pr mnd.	109	94
	KVP deltagere	23	22
	Andel flyktninger i arbeid eller aktivitet etter endt introduksjonsprogram 2-3 år	55 %	75 %

KOSTRA

Andre nøkkeltall	2014	2015	2016	2017	Moss	Sarpsborg	Fredrikstad
Sosialhjelpsmottakere	1 173	1 183	1 137	1 099	1 152	1 517	2 065
Sosialhjelpsmottakere i alderen 18-66 år	1 149	1 166	1 121	1 081	1 127	1 495	2 020
Sosialhjelpsmottakere i alderen 20-66 år	1 113	1 112	1 073	1 040	1 101	1 452	1 952
Sosialhjelpsmottakere i alderen 18-24 år	241	262	247	248	238	276	378
Sosialhjelpsmottakere i alderen 25-66 år	908	904	874	833	889	1 219	1 642
Sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som hovedinntekt	656	683	709	685	484	763	1 036
Sosialhjelpsmottakere med arbeidsinntekt som hovedinntekt	73	66	53	52	113	112	134
Sosialhjelpsmottakere med forsørgersplikt for barn under 18 år	326	297	312	269	288	475	613
Samlet stønadssum (bidrag + lån)	53 759 574	51 144 386	53 465 465	51 731 951	56 377 304	93 079 000	116 759 729
Samlet antall stønadsmåneder	5 731	5 562	5 732	5 554	5 387	8 015	11 473
Gjennomsnittlig utbetaling pr. stønadsmåned	9 380	9 195	9 328	9 314	10 465	11 613	10 177

Brutto driftsutgifter til økonomisk sosialhjelp pr. mottaker(B)

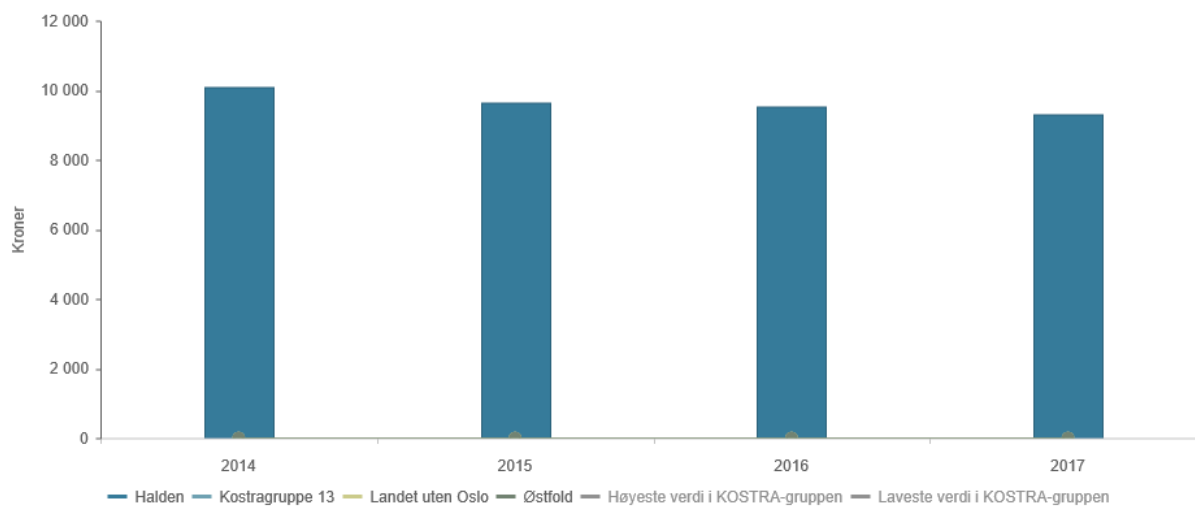
*) Tallene er inflasjonsjustert med endelig deflator (TBU).

	2014	2015	2016	2017
Halden	47 312	45 402	48 594	47 873
Kostragruppe 13	48 982	48 748	49 395	51 404
Landet uten Oslo	43 001	43 212	44 118	45 419
Østfold	48 462	48 880	49 242	49 833

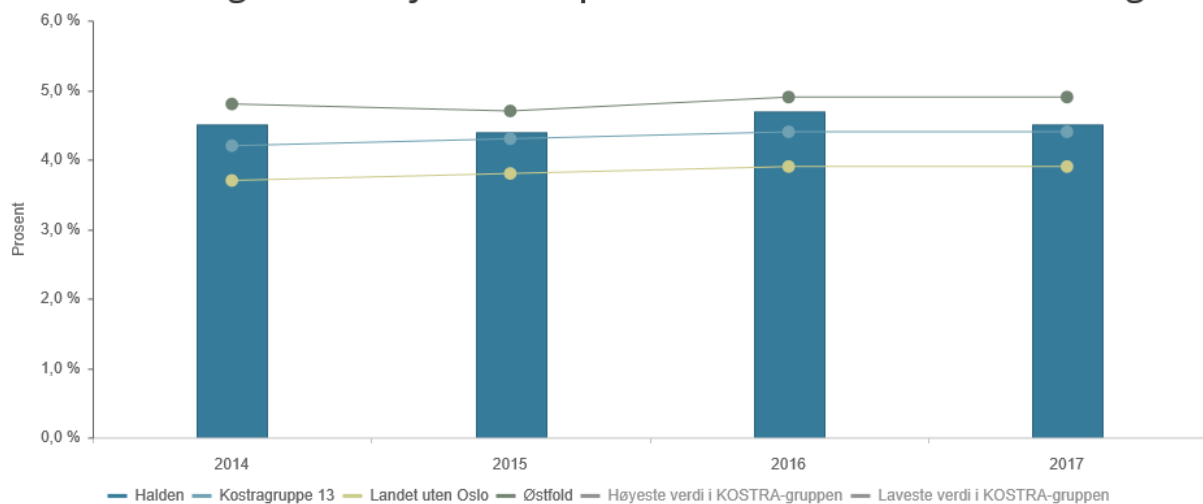
Gjennomsnittlig utbetaling pr. stønadsmåned

*) Tallene er inflasjonsjustert med endelig deflator (TBU).

	2014	2015	2016	2017
Halden	10 082	9 651	9 543	9 314
Kostragruppe 13				
Landet uten Oslo				
Østfold				

Netto driftsutg. til sosialtjenesten i prosent av samlede netto driftsutgifter

	2014	2015	2016	2017
Halden	4,5 %	4,4 %	4,7 %	4,5 %
Kostragruppe 13	4,2 %	4,3 %	4,4 %	4,4 %
Landet uten Oslo	3,7 %	3,8 %	3,9 %	3,9 %
Østfold	4,8 %	4,7 %	4,9 %	4,9 %

Kommentar til KOSTRA-tallene

Vi ser en nedgang i antall sosialhjelpsmottagere med 38 personer sammenlignet med fjoråret.

Våre igangsatt tiltak har en effekt og det er svært viktig å ha fokus på iverksatte tiltak videre. Også gjennomsnittlig utbetaling pr stønsadmåned er stabil. Ungdomsgruppen 18-24 år er også stabilt sammenlignet med fjoråret, her er det ønskelig å få ytterligere personer ut i fulltidsarbeid.

Flere av våre personer på økonomisk sosialhjelp har andre ytelser i tillegg.

Mål og måloppnåelse

2017 har vært et krevende år, men vi har i stor grad lykkes med å gi tilfredsstillende og gode nok tjenester til våre brukere. Både kommunale og statlige midler er tatt i bruk slik at vi har klart å fullføre oppgaver gitt oss i mål og disponeringsbrevet fra staten, nasjonale mål og retningslinjer og ikke minst Halden kommunes økonomiplan og budsjett.

Driftsregnskap

NAV	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	23 366	32 323	39 681	42 942	3 262
Refusjon syke- /fødselspenger	-973	-1 164	-1 125	-1 200	-75
Driftsutgifter	54 403	57 464	59 596	58 307	-1 289
Driftsinntekter	-25 052	-31 328	-50 458	-42 700	7 758
Totalt	51 744	57 295	47 693	57 349	9 656

Tall i tusen kr.

NAV hadde et positivt resultat i 2017 på totalt 9,6 mill. kr. Dette skyldes

mindreforbruk innenfor flere områder, men også økte inntekter gjennom de ulike

tiltakene som er gjennomført. De budsjetterte tiltakene i 2017 har oppnådd full effekt.

Undervisning og oppvekst

Kommunalavdelingens tjenester retter seg til barn & unge i alderen 0-18 (23) år, voksne med et opplæringsbehov etter fylte 18 år og kulturtilbudet i kommunen. Kommunalavdelingen har vært opptatt av å arbeide for et godt oppvekstmiljø for barn & unge i Halden kommune. Tjenestene samordnes og det arbeides for et godt tverrfaglig og helhetlig tilbud. Trygge og utviklende arenaer for barn & unge i alle aldre videreføres. Kommunalavdelingen har et særlig fokus på det helhetlige utdanningsløpet, og dette gjenspeiler seg i planer, rutiner, organisering og samarbeid mellom enhetene.

Oppgaver og ansvar

- 6 kommunale barnehager
- Åpen barnehage
- 12 grunnskoler (9 barneskoler og 3 ungdomsskoler)
- Halden kommunale kompetansesenter
- Familiens Hus som tilbyr tjenester innen; PPT, barnevern og forebyggende helsearbeid: helsesøster, skolehelsetjeneste og svangerskaps-oppfølging
- Botilbud for enslige mindreårige asylsøkere
- Skole- og miljøsentere
- Spesialpedagogisk team

Mål og måloppnåelse

Halden kommune eier 6 ordinære barnehager og en åpen barnehage, og har et tilsynsansvar for 31 ikke-kommunale barnehager. Det er kommunens ansvar å påse at alle barn i Halden har et godt barnehagetilbud, uavhengig av eierform. Kommunen mottar årlig statlige midler til kompetanse- og kvalitetsutvikling av barnehagene, og det er opprettet en felles plangruppe for alle barnehagene. Det er i den sammenheng blitt arrangert kurs og samlinger knyttet til temaene mobbeadferd, tidlig innsats og ny rammeplan for barnehager. Både interne ansatte fra barnevern og PPT har bidratt til opplæringen i tillegg til eksterne forelesere.

Avdelingens oppgaver og aktiviteter er hjemlet i følgende lovverk

- Barnekonvensjonen
- Opplæringslova og forskrifter
- Lov om barnehager
- Barnevernloven og forskrifter
- Kommunehelsetjenesteloven
- Introduksjonsloven

Kommunalavdelingen har ansvar for å forberede saker til politisk behandling.

Brekkerød barnehage ble godkjent som helsefremmende barnehage i 2016. De andre barnehagene er i gang med å bli godkjent. I forbindelse med arbeidet med helsefremmende barnehager, serverer alle barnehagene frokost, lunsj og et fruktmåltid daglig. Utgifter til mat og drikke faktureres foreldrene etter selvkostprinsippet.

Alle de kommunale barnehagene har gjennomført arbeid med dialoguken i Nedprosjektet.

21 ansatte i Halden kommune fra barnevern, helsestasjon, PPT, barnehage og skole ble COSp (circle of security parenting/ Trygghetssirkelen) sertifiserte i 2017, betalt med OU midler. Målet med satsingen er å

tilby både utsatte familier, og etter hver alle familier som får barn i Halden, et kurs i Trygghets sirkelen.

Gjeldende skolepolitiske plattform definerer fire fokusområder: Lesing, regning, sosiale ferdigheter og digitale ferdigheter. I realiseringen av plattformen har det vært viktig å ha en helhetlig satsing på ett område av gangen, og det har vært arbeidet mye med lesing og regning som grunnleggende ferdigheter. Nå satses det spesielt på IKT i skole.

Ved skolestart 2017-2018 fikk alle 1. årsteklaskinger hver sin iPad. 4., 5. og 8. klasse fikk hver sin bærbare pc. Ved skolestart høsten 2019 vil alle Halden-elever ha hver sin digitale enhet. Alle Halden-elever bruker appen Poio til begynneropplæringen i lesing.

Alle skolene jobber nå forpliktende med å knytte IKT til sine pedagogiske satsningsområder. Alle skolene skal bruke Its learning som LMS (digital læringsplattform), og foreldreinnlogging åpner i august 2018.

Skolen samarbeider med Høgskolen i Østfold om etterutdanning av lærere sett i sammenheng med IKT-løftet. Høgskolen ønsker også å forske på resultater av IKT-løftet i samarbeid med Halden kommune.

Skole- og miljøsenderet (SMS) ble fra skoleåret 2017/2018 tilknyttet Risum ungdomsskole. Dette har medført bedret fagmiljø for lærerne og økt inkludering for elevene.

Ved utgangen av 2015 inviterte KS kommunene i Østfold til å delta i Skoleeierprogrammet hvor intensjonen med programmet er lokalt utviklingsarbeid. Dette arbeidet manifesterer seg i den årlige kvalitets- og utviklingsrapport. Skoleåret 2017-18 ser skoleeiergruppa spesielt på SU/SMU-møter som samarbeidsarena.

Halden kommune deltar i KS effektiviseringsnettverk for barn og unge med representanter fra barneverntjenesten, PPT, helsestasjon, NAV, koordinerende enhet og kommunalsjefens stab.

Helsestasjonen leverer gode tjenester i tråd med sine målsettinger og indikatorer.

Barneverntjenesten har mottatt færre meldinger totalt i 2017 sammenlignet med 2016. Antall reduserte henvendelser til barneverntjenesten sees i sammenheng med igangsatt arbeid med kollegatime. Enhetene i Familiens hus gir kollegaveiledning til alle barnehager slik at de settes bedre i stand til å gi hensiktsmessig tidlig hjelp til barn i barnehagen for om mulig unngå henvendelse til barneverntjenesten. Færre henvendelser, økt andel henleggelse av meldinger fører til færre nye undersøkelser og som igjen gir bedre grunnlag for å oppnå lovens krav med hensyn til tidsbruk for gjennomførelse av undersøkelse. Fristoversittelse har blitt betydelig mindre i 2017, arbeidet videreføres.

Barneverntjenesten har iverksatt flere forebyggende tiltak i hjemmet siste halvår 2017 enn tidligere og det er gjennomført færre akutt plasseringer. I 2017 hadde barneverntjenesten 8 akuttvedtak, mot 17 i hele 2016. Det har vært jobbet systematisk med å avverge akutte situasjoner, økt bruk av familieråd og iverksettelse av forebyggende tiltak for å finne gode løsninger.

PPT skal bidra til at flest mulig elever blir ivaretatt innenfor klassens rammer og at barnehagene er inkluderende og ivaretar mangfoldet i barnehagene. PPT bistår skolene med å legge til rette for tilpasset opplæring bl a ved å se barnet og eleven i en kontekst. Et av målene med dette arbeidet er bl.a. å redusere antall elever med spesialundervisning. Målet er å bidra til at flest mulig elever får tilfredsstillende utbytte av opplæringen innenfor rammen av en klasse, enten det gjelder ordinær tilpasset

opplæring eller spesialundervisning. Vedtak om spesialpedagogiske tiltak i barnehage og vedtak om spesialpedagogisk undervisning gis i tråd med sakkyndig tilråding.

I skoleåret 2016/2017 ble det mottatt 284 nye henvisninger. Av disse var 35 førskolebarn, 104 elever i grunnskolen og ca 70 førskolebarn/ elever ble henvist til logoped. Utover det fikk ble det mottatt 30 henvendelser vedrørende tidligere elever som ønsker opplysninger om skolegangen sin, 2 voksne og 13 systemhenvisninger som f.eks gjelder ønske om bistand for å bedre klasse miljøet, mobbing og lignende.

PPT har sammen med Os og Idd skoler gjennom to år deltatt i Læringsmiljøprosjektet i regi av Læringsmiljøsenderet i Stavanger, og har opparbeidet mye kompetanse på området. PPT tilbyr kurs i fagområder som skolene og barnehagene ønsker, f.eks spesifikke språkvansker, talevansker, temaer innenfor mobbing, tegn-til-tale kurs m.m

Halden kommunale kompetansesenter flyttet til Risum videregående skole, lokalene gir rom for annen klassedeling og elever og ansatte er godt fornøyd med lokalitetene. Utfordring knyttet til transport er ivaretatt.

Styringsindikatorer

Undervisning, oppvekt og kultur	2015	2016	2017	Mål 2017
Sykefravær	8,3 %	8,2 %	7,5 %	
Økonomi (avvik ift. budsjett)	0,5 %	0 %	1,8 %	0 %

Sektoren har kontinuerlig mål om å redusere sykefravær. Sektoren hadde i 2017

et gjennomsnittlig sykefravær på 7,5 %. Dette er 0,7 % bedre enn resultatet for 2016.

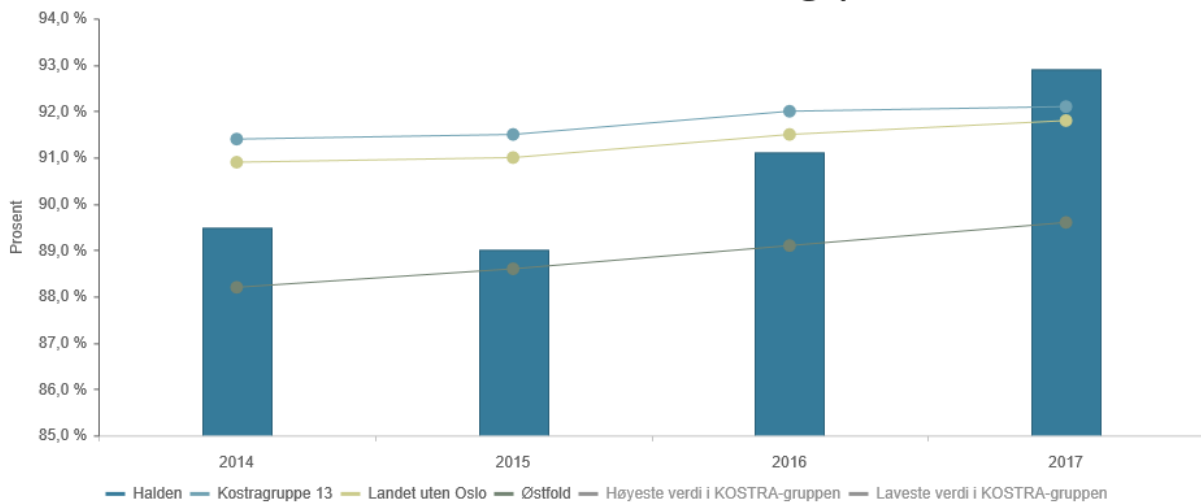
U&O	Styringsindikator	Resultat 2017	Mål 2017	
Barnehage	Andel barn i barnehage (private og kommunale) som har spesielle behov	3,9%	2 %	
	Andel pedagogisk personell med godkjent utdanning	100%	100 %	
	Foreldrenes tilfredshet med barnehagetilbudet *Ikke prosent	4,6*	5*	
Grunnskole	Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning	8,2%	7 %	
	Barnetrinn	7,5%		
	ungdomstrinn	9,5%		
	*Hver skole skulle i 2017 bedre resultatene med 6 %	Mobbing i skolen 7.trinn *score fra elevundersøkelsen hvor 1 er best og 5 er dårligst	1,3*	1
	Mobbing i skolen 10.trinn	1,3*	1	
	Lesing på 5.trinn. Andel elever på nivå 2 og 3	76,7%	95 %	

	Lesing på 8.trinn. Andel elever på nivå 3,4 og 5	67,5 %	95 %
	Lesing på 9.trinn. Andel elever på nivå 3,4 og 5	83,7%	95 %
	Regning på 5.trinn. Andel elever på nivå 2 og 3	71,1%	95 %
	Regning på 8.trinn. Andel elever på nivå 3, 4 og 5	59,5	95 %
	Regning på 9.trinn. Andel elever på nivå 3,4 og 5	78,3%	95 %
	Overgang fra grunnskole til videregående skole	98,6 %	99 %
Helsesøstertjenesten	Andel hjemmebesøk før barnet er 2 uker	82 %	95 %
	Andel fullførte helseundersøkelser innen barnet er 8 uker	99 %	100 %
	Andel fullførte helseundersøkelser innen barnet er 2 år og 2 mnd.	90 %	80 %
	Andel fullførte helseundersøkelser innen barnet er 4 år og 2 mnd.	94 %	95 %
	Andel 6 åringer til skolestartundersøkelser hos lege før skolestart	100 %	80 %
Barnevern	Andel bekymringsmeldinger avklart innen tidsfristen	100 %	100 %
	Andel undersøkelsessaker innenfor tidsfristen	72 %	100 %
	Andel barn med tiltaksplan	98 %	100 %
	Andel barn med omsorgsplan	100 %	100 %
	Andel barn i fosterhjem med fire tilsynsbesøk	72 %	100 %

Kostra

Andre nøkkeltall	2014	2015	2016	2017	Grp. 13 2017	Østfold	Landet uten Oslo 2017
Andel barn 1-5 år med barnehageplass	89,5	89,0	91,1	92,9	92,1	89,6	91,8
Andel minoritetsspråklige barn i barnehage i forhold til innvandrerbarn i 0-5 år	53,9	58,6	57,4	56,7	65,2	61,9	64,8
Netto driftsutgifter til grunnskolesektor pr innbygger i aldersgruppen 6-15 år over tid	102 242	99 434	99 216	96 936	101 221	103 745	107 036
Andel timer spesialundervisning av antall lærertimer totalt	15,4	13,4	15,2	17,0	17,6	17,7	17,7
Netto driftsutgifter til SFO (215), per innbygger	311	200	258	244	159	183	188
Brutto driftsutgifter pr innbygger 0-5 år, Helsestasjon- og skolehelsetjenesten	8 328	8 344	8 608	9 129	9 971	10 489	10 769
Netto driftsutgifter per innbygger 0-17 år, barnevernstjenesten	8 229	9 342	10 384	9 023	9 559	11 510	10 559

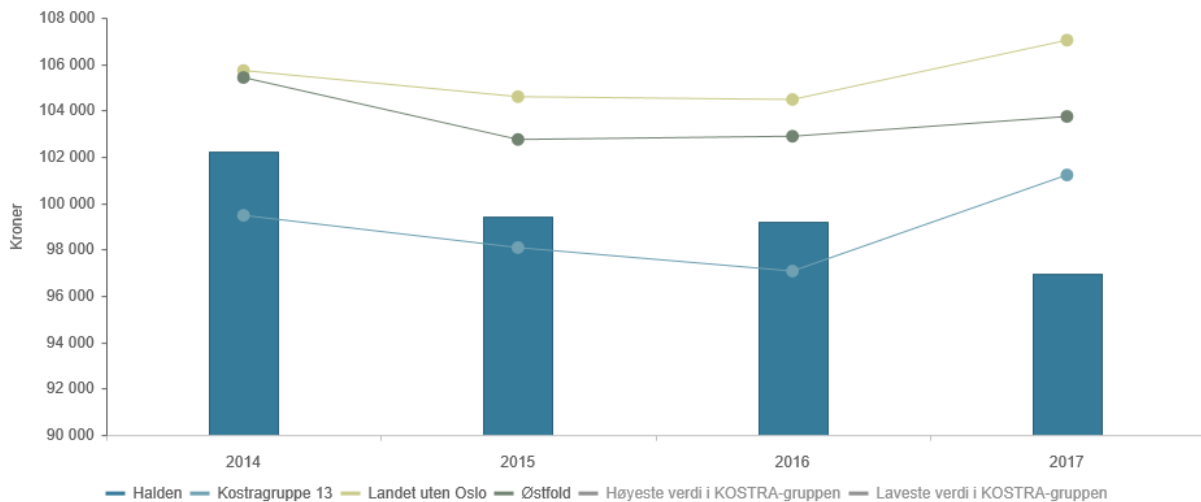
Andel barn 1-5 år med barnehageplass

	2014	2015	2016	2017
Halden	89,5 %	89,0 %	91,1 %	92,9 %
Kostragruppe 13	91,4 %	91,5 %	92,0 %	92,1 %
Landet uten Oslo	90,9 %	91,0 %	91,5 %	91,8 %
Østfold	88,2 %	88,6 %	89,1 %	89,6 %

Netto driftsutgifter til grunnskolesektor (202, 215, 222, 223), per innbygger 6-15 år

*) Tallene er inflasjonsjustert med endelig deflator (TBU).
**) Graf er justert med utgiftsbehov

	2014	2015	2016	2017
Halden	102 242	99 434	99 216	96 936
Kostragruppe 13	99 477	98 088	97 074	101 221
Landet uten Oslo	105 726	104 598	104 477	107 036
Østfold	105 426	102 753	102 890	103 745

Andel barn med barnehageplass øker i perioden 2014 – 2017, Dette er en naturlig

og ønsket utvikling, da det i perioden er innført maksgrænse for kostnad pr.

barnehageplass på 6 % av inntekten, og gratis kjernetid (20 timer pr. uke) for 3, 4 og 5 åringer for husholdninger med lav bruttoinntekt (pr. 1. aug. 2017 – 450 000,-).

Som tallene viser så ligger Halden kommune under Østfold og landsgjennomsnittet i netto driftsutgifter til grunnskolen pr innbygger. Noe av forklaringen her ligger i lave kostnader til skolebygg.

Driftsregnskap

Undervisning og oppvekst	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	431 207	446 517	459 230	457 190	-2 040
Refusjon syke-/fødselspenger	-21 130	-20 344	-22 241	-18 013	4 228
Driftsutgifter	269 149	280 591	283 952	266 622	-17 331
Driftsinntekter	-82 197	-95 413	-107 375	-88 128	19 246
Totalt	597 031	611 351	613 567	617 670	4 103

Tall i tusen kr.

Avdelingens budsjett for 2017 hadde en nettoramme på 617,7 mill. kr. Resultat for 2017 ble et mindreforbruk på 4,1 mill. kr. Noen enheter hadde gjennom året utfordringer med å tilpasse tjenestetilbudet i henhold til tildelt ramme. Avvikene ble imidlertid dekket inn via ekstraordinære inntekter og mindreforbruk på andre enheter.

Brutto lønn viser et negativt avvik på om lag 2 mill. kr. som i all hovedsak skyldes bruk av vikarer pga sykdom og videreutdanning. Dette må også ses i sammenheng med merinntekt på syke- og fødselsrefusjoner, og andre inntekter. Avvik på lønn er også relatert til økt omfang av barn som har behov for spesialpedagogiske ressurser eller behov for ekstra voksen i barnehage eller skole.

Et betydelig merforbruk på andre utgifter må ses i sammenheng med enda større merinntekter i løpet av året. Mer enn halvparten av merforbruket er utgiftsførte overføringer til 2018 av bundne midler knyttet til prosjekter innenfor skole, barnehage og Familiens hus. Utover dette er viktigste avvik knyttet til bl.a. økte utgifter

til kjøp/driftsavtaler med private. I tillegg er det merforbruk knyttet til renhold, skoleskyss og gjesteelever i andre kommuner. Skolene har også hatt ekstra utgifter knyttet til undervisningsmateriell, inventar/utstyr og IKT-løftet (lisenser og utstyr).

Betydelige merinntekter skyldes overførte, bundne prosjektmidler fra 2016 og statlige overføringer i 2017, til bl.a. videreutdanning av lærere og mottak av fremmedspråklige elever. I tillegg kommer merinntekter gjennom året som følge av refusjoner fra andre kommuner (gjesteelever), integreringstilskudd, samt noen inntekter knyttet til aktiviteter i 2016.

Økonomien har hatt stort fokus og har vært en prioritert oppgave gjennom 2017. De fleste enhetene viser til positivt resultat.

De kommunale barnehagene viser samlet et positivt resultat. Årsaken er redusert bemanning, i tråd med at normen for antall barn per voksen fra 1. august 2017 ble økt fra 6 til 6,5 barn.

Kultur

Kultur er grunnlaget for sivilisasjon og dannelse, demokrati og fellesskap. Samfunnsutviklingen med økt globalisering, digitalisering og mangfold, gjør at vi mer enn noen gang trenger levende og inkluderende lokalsamfunn. Kultur er limet som binder mennesker sammen og bidrar til kunnskapsheving og mestring. Kultur skaper identitet og tilhørighet gjennom kjennskap til felles fortid og forventninger til framtid. Tilgangen til kunst og kultur har positive ringvirkninger av forebyggende karakter og et viktig virkemiddel for integrering, involvering og god folkehelse. Kunst og kultur har også stor betydning for nærings- og byutvikling. Et aktivt produserende og formidlende kulturliv har egenverdi og skaper en levende og attraktiv by. Halden kommune skal være en sentral aktør i videre utvikling av kultur i Halden. Dette gjennom å være en stabil tilrettelegger som bidrar med infrastruktur og stimulerer til aktivitet og samhandling mellom alle kulturlivets aktører.

Halden skal være en by der publikum får oppleve et bredt spekter av festivaler og arrangementer med høy kulturell kvalitet også innenfor billedkunst og museum, utført av profesjonelle og amatør kunstnere.

Dette innebærer at det vil gis fokus:

- Økt profilering.
- Bidra til etablering av nye arbeidsplasser for kunstnere og kulturaktører innen hele spekteret av kunst, kultur og arrangørkompetanse.
- Samspillet mellom det offentlige, næringslivet og festivalene.
- Lokalt arbeidet med litteratur, ytringsfrihet og flerkulturell mangfold.
- Gode idretts-, friluft- og naturopplevelser i Halden, med fokus på tilgjengelighet for alle. Dette vil stimulere befolkning til økt deltakelse med glede og mestring i idrett- og friluftsliv.

Oppgaver og ansvar

Enhet/ tjenester

Kulturadministrasjon

Oppgaver

- Halden byhistorie
- Kulturkontoret
- Museer
- Kunstformidling
- Koordinering av festivaler og arrangementer.
- Kulturplan, kulturminneplan og kommuneplan for fysisk aktivitet.

Ungdomstilbud

- Rockehuset
- Ungdomsklubben
- Konservativen
- Ungdomsråd

Remmen/Kultursal

- Remmen svømmehall
- Kultursalen

Tilskudd

- Driftstilskudd etter søknad
- Faste Overføringer
- Prosjekter – statlige
- DNBE
- Kirkelig administrasjon
- Andre religiøse formål
- Kultur diverse prosjekter

Bibliotek/Kulturskole/ Frivilligsentral/ti

- Aktivitetstilbud for mennesker med nedsatt funksjonsevne
- Spillemidler
- Idrett
- Den kulturelle spaserstokk
- Hovedbiblioteket
- Bibliotek fengselet
- Kulturskolen
- Den lokale kulturelle skolesekken
- Halden Frivilligsentral

Enhet for Kultur har ansvar for tjenestene innen kultur- og idrettsfeltet. Saksbehandleransvar overfor Hovedutvalg for samfunnsutvikling og kultur. Enheten har ansvar for gjennomføring av politiske vedtak og utarbeidelse av kulturplan, kulturminneplan og kommuneplan for fysisk aktivitet.

Enhetens oppgaver og aktiviteter er hjemlet i:

- Opplæringsloven (kulturskolen)
- Folkebibliotekloven
- Folkehelseloven
- Lov om bruk av spillemidler fra Norsk tipping.
- Kulturlova
- Barnekonvensjonens artikler, blant annet 12, 15 og 31 har stor betydning for arbeidet som gjøres.

Kulturadministrasjonen ivaretar oppfølging av lag, foreninger, kultur- og

idrettsaktører samt tilskuddsordninger. Det ytes bidrag til korps, Opera Østfold, Det norske Blåseensemble (DNBE), Halden historiske samlinger, Kulturrådet, Idrettsrådet og 17. mai arrangement årlig, herunder organisasjoner og privatpersoner som bidrar til gode kulturopplevelser i Halden.

Barn og unges kulturtilbud representeres gjennom Rockehuset, Domino og Kulturskolen. Enhetene gir barn og unge et variert kulturtilbud. Kultur står sterkt i Halden og innbyggerne er stolte av sin kulturarv. Videreutvikling av nettopp kulturtilbudet til barn og unge er derfor en av de mest sentrale oppgavene Halden kommune prioriterer.

Halden bibliotek er med på å bevare byens stolte kulturarv. Nasjonal bibliotekstrategi ble vedtatt i 2015. Regjeringen vil bidra til at folkebibliotekene blir kulturarenaer for fremtiden. Strategien følger opp økningen i

statens utviklingsmidler, og er vårt bidrag til å stimulere det fremtidsrettede arbeidet som allerede gjøres i hele landet. Bibliotekene er av våre best likte og mest brukte kulturinstitusjoner. Vi ønsker et pulserende bibliotek som sprer informasjon, kunnskap og kulturarv. Bibliotekene er samtidig arenaer for samtale, refleksjon og dannelse som er tilgjengelig for alle.

Kulturskolen er en lovpålagt oppgave. Det er et mål å arbeide for at alle som ønsker plass skal få plass. Oppmerksomheten må rettes på økt gruppeundervisning i større omfang enn individuell undervisning. Kulturskolen skal innenfor sine rammer tilstrebe størst mulig variasjon i sitt musikk- og kulturtilbud for å treffe flest mulig. Økt samarbeid/samordning med grunnskolen bør vurderes.

Mål og måloppnåelse

Kultur- og idrettsadministrasjon

Enheten har ansvar for å systematisere alt planarbeid innenfor området, foreta saksbehandling for politisk utvalg, søknadsbehandling ved søknad om kulturmidler o.l., og er ansvarlig for kommunens søknader om midler innenfor området herunder spillemidler og integreringsmidler. Kulturadministrasjonen har i tillegg ansvar for å bistå med tilrettelegging av ulike arrangement enten ved veiledning eller ved å se til at andre kommunale/kommersielle bidragsytere bistår.

Fokusområder 2017

- Skape rom for og systematisere arbeid med kulturminneplan/annen planarbeid:

Måloppnåelse

- Rullering av Idrett og friluftsplassplan ble utført 2017. Kommunedelplan Kultur starter opp i 2018.

- Systematisere arbeid med søknad om spillemidler/integreringsmidler o.l.: Enheten har gjennomført informasjonsmøte i forbindelse med spillemiddelsøknader.

- Systematisere/lage en plan for vedlikeholdsarbeid/rehabilitering av idrettshaller og anlegg: Arbeidet med en vedlikeholdsplan er igangsatt og forventes ferdig i løpet av sommeren 2018.

- Videreutvikle samarbeidet med Haldens idrettsråd og Halden kulturråd: Enheten har videreført samarbeidsavtalen med Halden Idrettsråd. Samarbeidsavtale med Halden kulturråd bli ferdigbehandlet i mars 2018.

- Videreføre samarbeid med Østfoldmuseene og DNBE og Opera Østfold: Opptapping av bidraget til Opera Østfold er innarbeidet i budsjett og økonomiplan.

Funksjonsdelingsavtalen med Det Norske Blåseensemble er videreført i 4 nye år gjeldende fra 2019.

Østfold museene ble i 2017 vedtatt etablert i Fayegården. Driftstilskudd videreført.

- Utrede muligheten/behovet for et samarbeid mellom Ungdomsklubben og skolen, for å skape en god mestringsarena er ikke gjennomført.

- Biblioteket, arbeidet er igangsatt med å utrede tjenestens plass i samfunnet – et mer åpent bibliotek og vurdere muligheter/konsekvenser.

- Kulturskole – behov for å utrede alternativ organisering/opplæring og berøringsflater med grunnskolen. Arbeidet er igangsatt. Kulturskolen utvider sitt tilbud med Kulturskole SFO, Sommerkulturskole, samarbeid med korpsbevegelsen i Halden.

Halden bibliotek

Biblioteket er kommunens best besøkte kulturinstitusjon. Bibliotekets tjenester er gratis.

Ved en endring i bibliotekloven i 2014 fikk folkebibliotekene et enda klarere samfunnsoppdrag som arena for læring og kulturopplevelser.

Halden bibliotek skal være en pulserende institusjon som formidler aktuell informasjon og kunnskap, og vedlikeholder litteraturarven.

Biblioteket er en del av kjernevirksomheten i kommunens kulturtilbud. Biblioteket er et møtested for ulike grupper i befolkningen, og sikrer med sitt fagpersonale at alle får lik tilgang til bibliotekets tjenester.

Halden biblioteks satsningsområder er barn, unge og minoritetsspråklige.

Halden bibliotek består av: voksenavdeling, barne- og ungdomsavdeling og bibliotekavdelingen i Halden fengsel.

Måloppnåelse

- Åpningstiden ved Halden bibliotek økte pr 1. september 2017 til 40t/uka (fra 32,5 t/ uka)
- Utlånet av bøker og filmer ved Halden bibliotek var på 108 344 enheter i 2017
- 97 761 personer besøkte biblioteket i 2017
- Halden bibliotek gjennomførte 11 arrangement for voksne i 2017

- Barneavdelingen hadde 52 klassebesøk og holdt 36 eventyrtimer
- Bibliotekavdelingen i Halden fengsel hadde et utlån på 50 209 fordelt på ca 220 innsatte.

Brygga kultursal

Kultursalen har de senere årene spilt en aktiv rolle i byens kulturliv og tilbyr et godt og variert program for alle aldre. Kultursalen har gjennom 2017 markert seg meget positivt gjennom sitt brede og gode tilbud, aktive markedsføring og hadde sitt høyeste besøkstall noensinne på sine 9 år. Det har vært 80 åpne arrangementer fordelt gjennom året. Besøket påvirker i sterk grad byens utesteder, især rundt torget og har således en stor økonomisk betydning for byens uteliv. Kultursalens generelle satsing videreutvikles i 2018.

Måloppnåelse

Kultursalen har i 2017 tilrettelagt for et bredt og allsidig program. Kultursalen hadde en inntjening på om lag 6.7 mill. kr, enheten gikk likevel med et merforbruk. Dette er knyttet til blant annet flere solgte billetter for arrangementer i 2018 enn prognosen tilsa, som inntektsføres i 2018.

Ungdomskulturen og rockeopplæring

Ungdomskulturen og rockeopplæring er fortsatt et satsningsområde i Halden. Rockehuset beholdes som musikkfaglig tilbud og ungdomsklubben Domino som den mest sentrale aktøren i det forbyggende arbeidet for barn og unge innen kultur. Videreutvikling av ungdomstilbudet er et satsningsområde, og i dialog med ungdommene vil det totale aktivitetstilbud bli gjennomgått. Nye lokaler sees i sammenheng med fremtidig tilbud.

Måloppnåelse

Ungdomstilbud, videreføres og videreutvikles. Sak om relokalisering av

ungdomstilbudet og tjenestens innhold er igangsatt. Forventes ferdig i mars 2018.

aktivitetsnivå bør det utredes mulighet for flere ansatte.

Frivillighetssentralen

Frivillighetssentralen videreføres på samme nivå som 2016. Statlige rammer som tidligere har vært gitt direkte til frivillighetssentralen gis i rammen til kommunen fra 2017. Frivillighetssentralen sikres en videre overførsel av statstilskudd på 0,36 mill.kr. Samarbeidsavtale må ferdigstilles. For å videreføre dagens

Måloppnåelse

Ved en videreføring av aktivitetsnivået til frivillighetssentralen bør det utredes om det er behov for flere ansatte.

Det er søkt integreringsmidler 2018 for å bidra til at 50% stillingsressurs kan tilføres virksomheten.

Styringsindikatorer

Undervisning, oppvekt og kultur	2015	2016	2017	Mål 2017
Sykefravær	7,4 %	3,0 %	7,5 %	
Økonomi (avvik ift. budsjett)	5,8 %	0,7 %	1,8 %	0 %

Sektoren har kontinuerlig mål om å redusere sykefravær. Sektoren hadde i 2017

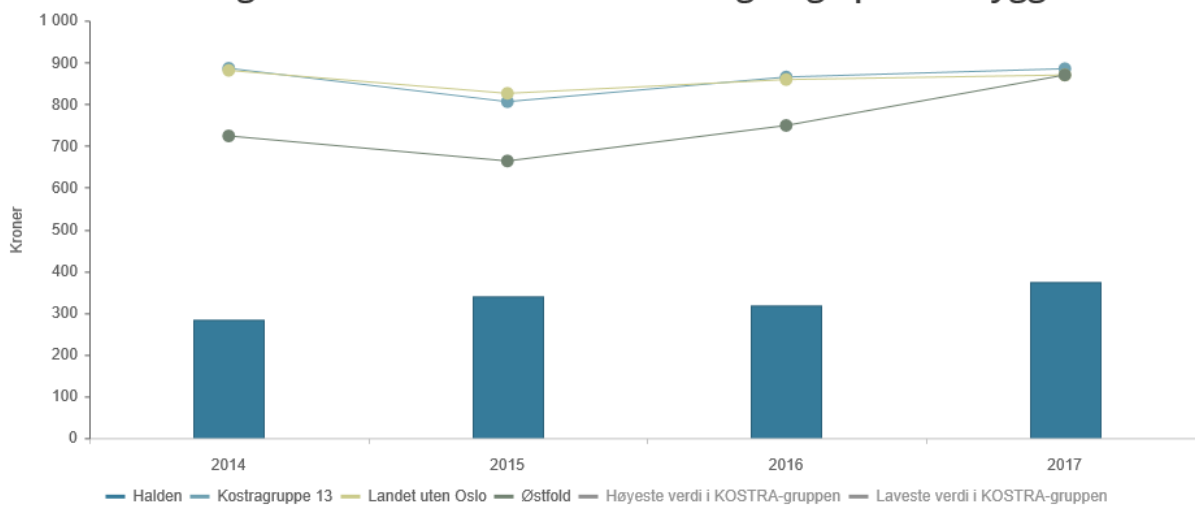
et gjennomsnittlig sykefravær på 7,5 %. Dette er 0,7 % bedre enn resultatet for 2016

Område	Indikator	Resultat	
		2017	Mål 2017
Bibliotek	Antall utlån på bibliotek	108 344	82 000
Barn og unge	Besøkstall i vårt ungdomstilbud	2850	6 000
Kulturskolen	Antall elever i kulturskolen	202	250
Kultursalen	Antall arrangement	80	80

Kostra

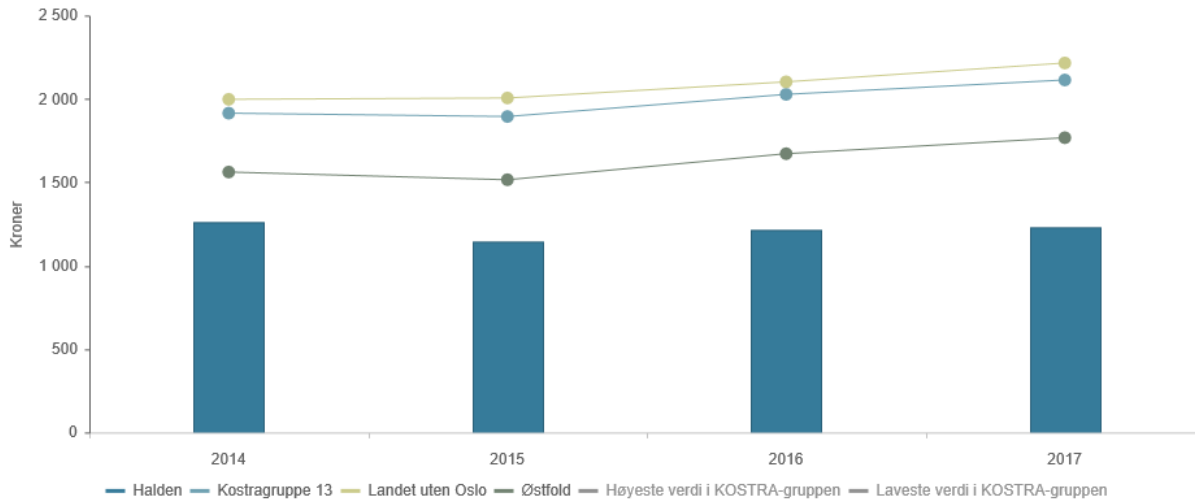
Andre nøkkeltall	2014	2015	2016	2017	Grp. 13 2017	Østfold 2017	Landet uten Oslo 2017
Netto driftsutgifter aktivitetstilbud barn & unge (F231)	4,1	5,4	4,8	5,4	7,9	8,9	7,3
Netto driftsutgifter til andre kulturaktiviteter (F385)	26,5	32,2	15,2	6,4	13,8	15,9	12,7
Netto driftsutgifter til folkebibliotek (F370)	14,6	13,6	13,4	13,5	12,4	13,6	12,7
Netto driftsutgifter til idrett pr innbygger	184	206	247	126	195	120	219
Netto driftsutgifter til aktivitetstilbud barn & unge pr innbygger 6-20 år	283	341	319	374	885	870	870
Korrigerte driftsutgifter til kommunale musikk- og kulturskoler, pr bruker	36 182	20 222	21 324	21413	19 859	23 880	19 291
Netto driftsutgifter for kultursektoren per innbygger i kr	1 260	1 145	1 214	1 231	2 114	1 768	2 216

Netto driftsutgifter til aktivitetstilbud barn og unge per innbygger 6-20 år

	2014	2015	2016	2017
Halden	283	341	319	374
Kostragruppe 13	886	806	865	885
Landet uten Oslo	881	826	859	870
Østfold	724	664	749	870

Netto driftsutgifter for kultursektoren per innbygger i kroner(B)

	2014	2015	2016	2017
Halden	1 260	1 145	1 214	1 231
Kostragruppe 13	1 915	1 895	2 028	2 114
Landet uten Oslo	1 998	2 006	2 103	2 216
Østfold	1 562	1 516	1 672	1 768

Netto driftsutgifter til aktivitetstilbud barn og unge øker noe i forhold til 2016, og ligger markant lavere enn Østfold og

landsgjennomsnittet. Halden kommune har lavere driftsutgifter pr. innbygger enn sammenlignbare kommuner.

Driftsregnskap

Kultur	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	16 500	17 180	17 640	19 635	1 995
Refusjon syke- /fødselspenger	-548	-375	-696	-277	420
Driftsutgifter	42 500	39 811	41 508	35 796	-5 711
Driftsinntekter	-17 232	-15 241	-15 375	-13 272	2 103
Totalt	41 220	41 374	43 076	41 882	-1 194

Tall i tusen kr.

Resultatet for 2017 viser et underskudd på om lag 1,2 mill. kr for kultur og idrett. Dette har to hovedårsaker. Brygga kultursal har hatt vesentlig mindre inntekter enn budsjettet, og samtidig høyere utgifter. I tillegg kommer en ikke budsjettet utgift på 875 000 kroner til ulike trossamfunn, som følge av en feil i beregningsgrunnlaget for

tidligere års tilskudd. På den annen side er det et positivt avvik på lønn, som er knyttet til vakanser der rekrutteringsprosessen har tatt lengre tid enn forventet. Det negative avviket på andre utgifter skyldes i stor grad ikke budsjetterte spillemidler på 3,5 mill. kr., som må sees opp mot tilsvarende inntekter.

Helse og omsorg

Kommunalavdeling for helse – og omsorg har ansvar for å sikre hensiktsmessige og forsvarlig helse- og omsorgstjenester til innbyggerne i Halden kommune, samt ivareta en effektiv og bærekraftig forvaltning av tilgjengelige ressurser. Tjenestene skal være basert på faglighet og brukermedvirkning, som ivaretar trygghet, verdighet og mestring. Det skal sikres at innbyggerne og tjenestemottakerne i Halden har tillit til at det leveres forsvarlige tjenester og at det bygges opp under egenmestring. Tjenestene skal i størst mulig grad rettes mot forebyggende og helsefremmende tiltak. God ressursutnyttelse, rettferdig fordeling av tjenester, samt virkningsfulle og koordinerte tjenester er målsetningen. Det skal videre legges opp til at den enkelte har en aktiv og meningsfull tilværelse og bygge opp under visjonen om at vi skal arbeide «sammen om et godt liv». Sammen med pasienten, pårørende, interesseorganisasjoner, frivillige og andre samarbeidspartnere.

Oppgaver og ansvar

Kommunalavdelingen sitt hovedansvar er følgende:

1. Sykehjemsdrift
2. Omsorgsboliger med heldøgns bemanning.
3. Samlokaliserte boliger til psykisk utviklingshemmede.
4. Bofellesskap for rus – og psykisk uhelse.
5. Dagsenter for personer med psykisk uhelse.
6. Kommunal rus – og psykiaritjeneste.
7. Dagaktivitetstilbud for funksjonshemmede.
8. Dagaktivitetstilbud for eldre og demente.
9. Hjemmesykepleie.
10. Hjemmehjelpstjeneste.
11. Lege – fysio- og ergoterapitjeneste.
12. Legevakt
13. Fengselshelsetjeneste.
14. Støttekontakt, omsorgslønn og avlastningstjenester.
15. Koordinering av tjenester.

Mål og måloppnåelse

Kommunalavdelingen har hatt fokus på økt kompetanse, nærversarbeid, god økonomistyring og samhandling. Det har vært satset på ernæring gjennom kursing av ansatte, innføring av fire måltider, kartlegging av ernæringsstatus og innføring av ernæringsplaner. Det har også vært satset på rus – og psykiatri gjennom

samløkalisering av tjenestene i sentrum, endret organisering, og opprettelse av lavterskeltilbud til rusavhengige. Det har det vært en målsetning om å ta i bruk innovative og digitale løsninger i flere deler av tjenesten, både administrativt og i produksjon av tjenester. Det har for øvrig vært gjennomført flere prosjekter for å heve kvaliteten og sørge for kvalitetssikring.

Styringsindikatorer

Helse og omsorg	2015	2016	2017	Mål 2017
Sykefravær i prosent	11,1	10,9	10,3	8
Økonomi (avvik ift. budsjett) i prosent	0,1	0,53	1,87	0 %

Sykefraværet har gått jevnt ned siden 2015, men ligger fortsatt et godt stykke unna målsetningen om 8 %. Det har vært jobbet godt og kontinuerlig med NED – prosjektet sammen med NAV, og alle avdelinger har fokus på sykefravær.

Resultatet for 2017 viser at kommunalavdelingen har forvaltet ressursene på en forsvarlig og hensiktsmessig måte, innenfor de tildelte rammer.

Område	Indikator	Resultat 2017	Mål 2017	Resultat 2016
Koordinerende fellestjenester	Andel søknader med foreløpig svar innen tre uker	95%	100 %	99%
	Antall bedre boforhold – bistand til å skaffe nytt bosted/utbedret eksisterende	20	25	33/20
	Antall forhindret utkastelse/bistått mht. økonomi	4	10	11
	Antall fremskaffede nye kommunalt disponerte leiligheter	0	12	4
Hjemmebaserte tjenester	ATA- tid («Ansikt til ansikt tid»)	56,3%	55%	52%
	Kompetansesammensetting (høyskole/faglært/ufaglært)	36/48/16	44/46/10 %	31/49/20
Omsorgsboliger	Kompetansesammensetting (høyskole/faglært/ufaglært)	16/62/22 %	20/60/20 %	12,5/64/23,5
Samlokaliserte	Kompetansesammensetting (høyskole/faglært/ufaglært)	28/44/28 %	35/45/20 %	20,5/45,5/34
Sykehjem	Kompetansesammensetting (høyskole/faglært/ufaglært)	45/45/10 %	58/40/2 %	43/45/12
	Andel pårørende med planlagt årlig samtale med leder langtidsplasser	70 %	70 %	70%
	Antall overliggerdøgn på sykehus	220	130	147
	Beleggsprosent Korttid/langtid	85/99	85/99	73/77

Status for måleindikatorerne viser at det jobbes målrettet i kommunalavdelingen innenfor mange områder.

Forvaltningslovens bestemmelser om svarfrist er viktig at overholdes. Der det ikke er mulig å gi endelig svar på søknader om helse – og omsorgstjenester innen fristen, skal innbyggeren orienteres om forventet saksgang i en foreløpig melding innen tre uker. Dette overholdes i det vesentligste. I vurderingen av hvilke tjenester den enkelte skal tilbys er det viktig at det foretas en grundig kartlegging og faglig vurdering, som må ligge til grunn for vedtaket.

Den direkte brukertiden i kommunens hjemmesykepleie (ATA) er høy, og over målsetningen for 2017. Dette tyder på en effektiv drift av tjenesten. Resultatet er også relativt høyt i nasjonal sammenheng.

For øvrig bemerkes utviklingen i kompetansesammensetningen.

Hjemmebaserte tjenester har økt høyskoleandelen med 5 % sammenlignet med resultat for 2016. Omsorgsboliger har økt høyskoleandelen med 3,5 %, samlokaliserte boliger med 7,5 % og sykehjem med 2 %. Dette er en positiv utvikling og er et resultat av målrettet arbeid for å øke kompetanse i tjenesten. Det er

utarbeidet en egen strategien for å rekruttere og beholde sykepleiere og vernepleier som viser resultater. Måltallene er ikke oppnådd, så arbeidet vil fortsette.

Indikatoren «antall overliggerdøgn» referer seg til de tilfeller hvor helseforetaket har definert en pasient som «utskrivningsklar» en konkret dato, og hvor kommunen ikke tar imot pasienten på oppsatt tid. Årsakene til dette er mange. I en del tilfeller er kommunen, med utgangspunkt i den kjennskapen man har til pasientens tilstand, faglig uenig med sykehuset i at pasienten de facto er utskrivningsklar. Da det er helseforetaket som har definisjonsretten, vil slike tilfeller regnes inn som et overliggerdøgn. I andre tilfeller vurderer kommunen det som så krevende og belastende for pasienten, og så vidt kostnadskrevende for kommunen, at man i en dialog med sykehuset overskrider datoen.

Antall overliggerdøgn i 2017 er langt høyere enn måltallet. Det har vært et høyt press på sykehjems plasser i 2017. I tillegg har antall utskrevne pasienter fra sykehuset, som har behov for sykehjems plass økt betraktelig i 2017. Volumøkningen har vært utfordrende for kommunen å håndtere. Utskrivningspraksisen fra sykehuset oppfattes å ha blitt stadig mer krevende.

Beleggsprosenten viser en svært effektiv utnyttelse av plassene, både langtids plasser og korttids plasser. Korrigert for helt nødvendig praktisk arbeid som eksempelvis nedvasking og rydding av rom, er beleggsprosenten på kommunens langtids plasser nær opp til 100 %. Korttids plassene har en beleggsprosent på 85 % noe som er svært høyt dag det naturlig nok er en langt høyere rulling på disse plassene, med nedvasking og rydding imellom.

Kostra

	2014	2015	2016	2017	Østfold 2017	Grp. 13 2017	Landet uten Oslo 2017
Korrigerte brutto driftsutgifter pr. mottaker av kommunale pleie og omsorgstjenester*	426 370	418 717	421 347	426 864	389 981	422 313	419 073
Netto driftsutgifter pr innbygger til pleie- og omsorgtjenesten, konsern**	17 795	15 985	16 850	15 869	16 835	17 035	17 054
Netto driftsutgifter til pleie og omsorg i kr pr innbygger 67 år og over*	109 699	103 089	104 153	102 145	106 264	109 768	114 138
Korrigerte brutto driftsutgifter pr. hjemmetjenestemottaker i kroner*	304 027	295 361	295 724	299 094	246 394	255 998	255 628
Korrigerte brutto driftsutgifter, institusjon, pr. kommunal plass*	1 119 271	1 159 752	1 173 111	1 161 449	1 153 163	1 181 385	1 133 874
Brukerbetaling i institusjon i forhold til korrigerte brutto driftsutgifter	11,2%	11,8%	12%	11,7%	12,4%	13,1%	13,3%
Andel plasser i enerom i pleie- og omsorgsinstitusjoner	100%	97,8%	97,8%	96,8%	93%	94,1%	94,5%

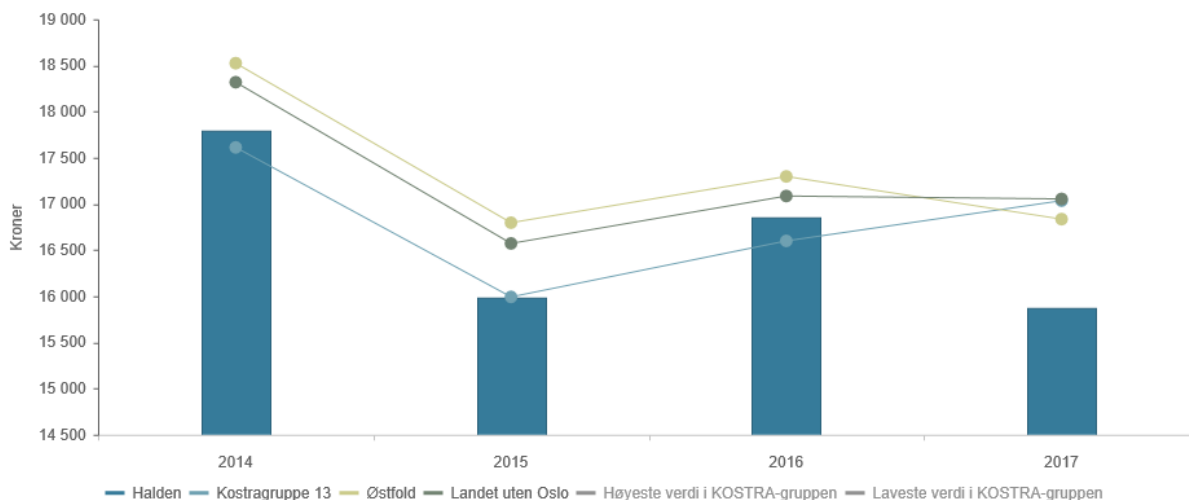
* Justert for inflasjon med deflator

** Justert for utgiftsbehov og inflasjon med deflator

Netto driftsutgifter pr. innbygger til Pleie og omsorg (B)

*) Tallene er inflasjonsjustert med endelig deflator (TBU).

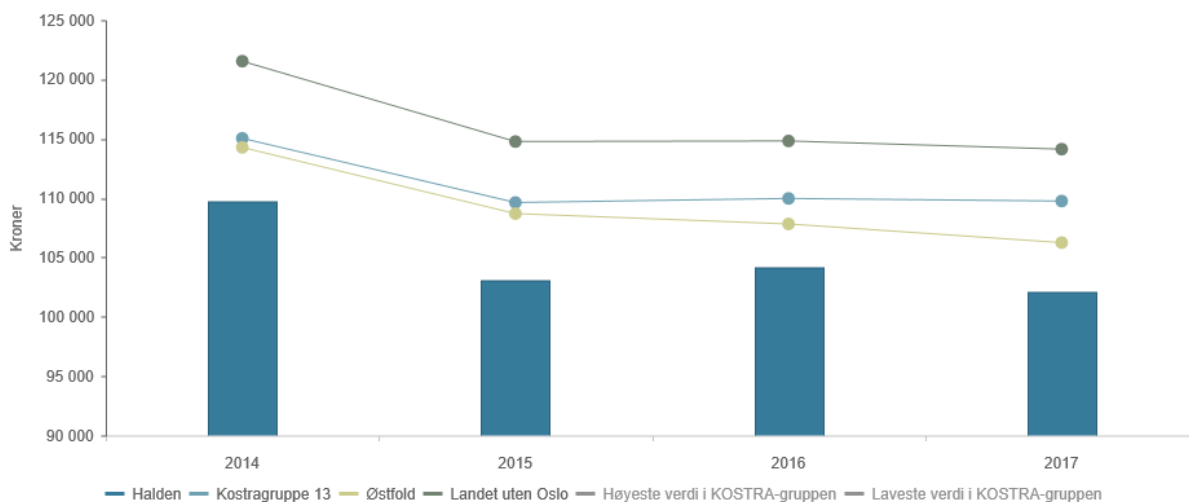
***) Graf er justert med utgiftsbehov

	2014	2015	2016	2017
Halden	17 795	15 985	16 850	15 869
Kostragruppe 13	17 612	15 992	16 599	17 035
Østfold	18 524	16 796	17 298	16 835
Landet uten Oslo	18 318	16 572	17 085	17 054

Netto driftsutgifter, pleie og omsorg pr. innbygger 67 år og over

*) Tallene er inflasjonsjustert med endelig deflator (TBU).

	2014	2015	2016	2017
Halden	109 699	103 089	104 153	102 145
Kostragruppe 13	115 051	109 643	109 986	109 768
Østfold	114 289	108 707	107 840	106 264
Landet uten Oslo	121 553	114 779	114 832	114 138

Kommentarer til KOSTRA-tallene

Netto driftsutgifter pr. innbygger til pleie – og omsorgstjenesten er på kr. 15 869,-. Dette er laveste nivå i perioden fra 2014 og frem til i dag. Det er en betydelig reduksjon siden 2016, og ligger lavere enn 2015 som hadde en sterk reduksjon fra 2014. Kostnaden ligger også godt under gjennomsnittet av kostragruppe 13, Østfold og landet U/ Oslo for øvrig. Dette vitner om et svært effektivt tjeneste og hvor fokus på inntektsoptimalisering gir resultater. Den samme utviklingen ses på netto driftsutgifter til pleie og omsorg pr. innbygger over 67 år, hvor majoriteten av tjenestene gis.

Korrigerte brutto driftsutgifter pr. hjemmetjenestemottaker har økt marginalt fra 2016 til 2017, men ligger lavere enn

2014 nivå. Flere og flere omfattende tjenester gis i hjemmet og sett opp mot ATA – tiden på 56,3%, så viser dette en svært effektiv drift. Hjemmebaserte tjenester har økt volum i tjenestene uten å øke kostnadene tilsvarende.

Kostnad pr. institusjonsplass er redusert i forhold til 2016 nivå, og ligger noe høyere enn 2014 og 2015 nivå. Institusjonene mottar pasienter med et helt annet sykdomsbilde enn tidligere, noe som blant annet er synlig på kostnader til medisiner, som har økt markant. Behandling startes oftere i sykehuset for å ferdigbehandles i kommunen. Dette er kostnadskrevende både i forhold til medisiner og personell. Vi synes å ligge på samme nivå som snittet i Østfold og kostragruppe 13.

Driftsregnskap

Helse og omsorg	Regnska p 2015	Regnska p 2016	Regnska p 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	615 413	626 965	651 597	643 032	-8 565
Refusjon syke-/fødselspenger	-36 791	-37 767	-34 015	-32 914	1 101
Driftsutgifter	191 378	207 836	198 522	185 494	-13 029
Driftsinntekter	-200 008	-213 107	-214 745	-192 376	22 369
Totalt	569 991	583 927	601 360	603 236	1 876

Tall i tusen kr.

Endelige regnskapstall for 2017 viser kr. 601,36 millioner kroner og kommunalavdelingen leverer et positivt resultat på 1,8 millioner kroner. Driftsinntektene er økt med 1,6 millioner sammenlignet med 2016. Dette er et resultat av fortsatt høyt fokus på inntektsoptimalisering. Refusjon sykepenger er 3,7 millioner lavere enn i 2016 og harmonerer med at sykefraværet

har gått ned. Andre driftsutgifter er redusert med 9,3 millioner kroner i forhold til 2016 og skyldes høyt fokus på å redusere utgifter i alle ledd. Fastlønn har økt med 25 millioner kroner i forhold til 2016 og skyldes først og fremst lønnsvekst, men også fokus på å ha fast ansatte i drift og i mindre grad leie inn personell fra bemanningsbyrå.

Teknisk

Kommunalavdeling teknisk leverer tjenester på mange områder som har en vesentlig betydning for kommunens innbyggere og næringsliv. Tjenestene er rettet mot et mangfold av oppgaver knyttet til saksbehandling, forvaltning og driftsoppgaver. Kommunalavdelingen er en viktig samfunnsaktør og skal utøve god service, godt håndverk og stå for god og likeverdig saksbehandling. Vi skal tilby kommunens innbyggere en stabil vannforsyning med høy kvalitet, ha en avløpsstruktur og rensesgrad som er i tråd med det til enhver tid gjeldende regelverk og tilby en god renovasjonsordning som tilfredsstiller innbyggerens behov. Kommunalavdelingen er også en viktig bidragsyter på tvers av kommunalavdelingene i kommunen og har som mål å bidra til at ansatte og brukere av kommunale bygg kan utøve sitt virke i trygge og hensiktsmessige omgivelser. Kommunalavdelingen tilstreber å være en nyttig og verdifull bidragsyter til det mangfold av idretts- og kulturbegivenheter som finner sted i Halden.

Oppgaver og ansvar

Administrasjonen er saksbehandler for hovedutvalg plan, teknisk, landbruk og miljø samt Havneutvalget. Videre utarbeider administrasjonen også saker for Hovedutvalg for samfunnsutvikling og kultur. Kommunalavdelingen har ansvar for gjennomføring av politiske vedtak og utarbeidelse av områdets planverk. Sektoren hadde i 2017 59 politiske saker til behandling i HPTLM og 33 referatsaker til orientering. I tillegg kommer saker til utvalg for samfunn og kultur.

Kommunalavdelingen har i 2017 hatt følgende enheter:

- Kommunalteknikk
- Plan og miljø
- Eiendom, havn og avfall
- Brann og feiervesen

Kommunalteknikk utarbeider hovedplan VA og iverksetter tiltak i henhold til denne, herunder planlegging og bestilling av vedlikehold av vannbehandlings- og rensesanlegg og kommunens vann- og avløpsnett. Kommunalteknikk v drift renser avløpsvann i henhold til renskrav og produserer drikkevann i henhold til

drikkevannsforskriften, samt sikrer distribusjon av dette. Det gjennomføres også enkelte prosjekter i henhold til Hovedplan VA. Driftsmessig vedlikehold av veier, gater, parker og friluftsarealer tilligger også kommunalteknisk. Kommunalteknisk drift vedlikeholder og reparerer også kommunale kjøretøy, maskiner og utstyr.

Enhet Plan og miljø har i seg avdelingene Miljø og landbruk, plan, byggesak og geodata. I 2017 har også teknisk v Plan og miljø overtatt plan og byggesaker for Aremark kommune.

Geodataseksjonen foretar oppmålingsforretninger, grensejusteringer og grensepåvisninger. Tildeler adresser, utarbeider megleroppgaver, behandler søknader om seksjonering, digitalisering av reguleringsplaner samt oppdatering av kartverk. Adresseoppdateringen i Halden er nå 100% Halden er den første store bykommunen i Østfold som har nådd dette målet.

Byggesaksseksjonen foretar behandling av byggesøknader etter Plan- og bygningsloven med forskrifter.

Gjennomfører også tilsyn, ulovlighetsoppfølging, gjennomføring av forhåndskonferanser og generell veiledning av byggesaker.

Planseksjonen behandler eksterne og interne reguleringsforslag i samsvar med Plan- og bygningsloven og utarbeider egne kommunale reguleringsplaner. Seksjonen behandler også innkomne delingsøknader

Miljø og landbruk uttaler seg i forhold til reguleringsplaner, delingssaker og byggesaker innen fagområdene landbruk, forurensning og biologisk mangfold. Videre utføres det saksbehandling i henhold til gjeldende lovverk, herunder forurensningsloven, konsesjons- jordlov- og skoglovsaker. Avdelingen gjennomfører også tilsyn ved pålegg om rensing av private avløpssystemer i henhold til handlingsplan for spredte avløp. Avdelingen er tilskuddsforvalter innen område jord/skog og fører tilsyn/kontroll med gjennomførte tiltak (eks. produksjonstilskudd, RMP-midler, SMIL-midler, NMSK-midler og skogfondsordningen) og det utføres rådgivning ved utforming av søknad om bygdeutviklingsmidler til Innovasjon Norge. Ansvar for viltforvaltningen, kommunens viltnemd og fallviltgruppa ligger også under Miljø- og landbruk. Avdelingen gjennomfører og tilsyn ved pålegg om rensing av private avløpssystemer jf. handlingsplan for spredte avløp og gjennomfører prøvetagninger i alle kommunens bekker.

Enhet Eiendom, havn og avfall har i seg kommunens eiendomsforvaltning, drift og forvaltning av Halden havn, drift og forvaltning av Rokke avfallsplass samt renovasjonsområdet. Eiendomsavdelingen planlegger og gjennomfører kommunens store investeringsprosjekter, Idd, Bergheim og Os, samt en rekke større og mindre prosjekter. Videre forvaltes, driftes og vedlikeholdes kommunens eiendommer og bygningsmasse, ca. 125 000 kvm. I 2017 kjøpte kommunen ved Eiendom tilbake St. Joseph fra Halden kommunale

Pensjonskasse. Eiendommen ble oppgradert og huser nå Rus- og psykiatritjenesten.

Brann og feiervesenet driver forebyggende brannvern og tilsyn i særskilte brannobjekter

Brann- og redningsberedskap er kommunens beredskap mot akutt forurensning på land og i vann. Deltar videre i interkommunalt arbeid i Østfold, samt svensk-norsk samarbeid innenfor ulykke, brann og redning. Feiing og tilsyn med boliger og fyringsanlegg.

Havn

Halden kommunes sjøområde ble i 2017 trafikkert av 352 skip mot 344 i 2016. Varer for eksport er totalt 553 436 tonn mot 549 547 i 2016 Dette er tonn fordelt i hovedsak på sten (Bakke) og Papir (Norske skog) Innenfor kommunens sjødistrikt er det 5 havneanlegg med skipstrafikk. Det anlegget med flest anløp er Bakke brygge som skiper ut sten. Nexans fabrikk har egnet havneanlegg for utskiping av kabel mens Norske skog bruker Sauøya til eksport av papir og import av clay. Sauøya fungerer også i stor grad som suppleringskai og lagerplass for Nexans fabrikk gjennom et samarbeid med Norske Skog. Kornsiloen og Mølen er anlegg med begrenset skipstrafikk, men kan i perioder ha mange operasjoner gående. Primært fungerer Mølen som mottakskai for tømmer til Norske skog og mobiliseringskai for Nexans fabrikk. Totalt hadde Kornsiloen og Mølen 95 skipsanløp i 2017.

Etter at det ble foretatt grunnundersøkelser ved Mølen i 2014, har anlegget operert med sikkerhetsrestriksjoner for belastning. Dette har igjen redusert mulighetene til lagring av gods på kaiene, og derav antatt begrenset antall skipsanløp. Det er i budsjett 2018 lagt inn investeringsmidler for nye kaikanter på deler av Mølen. Omsetningen fra skipsanløp og vareavgifter ligger på ca. kr. 3.500.000 årlig. Selve kaifronten er fra slutten av 1950 årene og ikke vært

vedlikeholdt i særlig grad siden den ble bygget.

Det er en pågående prosess vedrørende havnestrategi. I dette arbeidet er det flere uavklarte forhold som gjør arbeidet tidkrevende. Dette gjelder både framtidig havnebruk, organisering og sikring etter

bestemmelsene i lovverket. I 2017 fikk kommunen tilbakemelding fra Norske skog Saugbrugs at de ikke ønsket et felles havneselskap med Halden kommune.

Havna disponerer 500 båtplasser med et belegg på ca. 69%. Dette er en forbedring med 10% siden 2016.

Mål- og resultatstyring

Tekisk	2015	2016	2017	Mål	Merknad
Sykefravær	5,2 %	5,7 %	5,2%	4,5 %	
Økonomi	-0,8 %	-1,4 %	2,3 %	0 %	Avvik i forhold til budsjett

Sektoren har kontinuerlig mål om å redusere sykefravær. Sektoren hadde i 2017 et gjennomsnittlig sykefravær på 5,2 %. Dette er 0,5 % bedre enn resultatet for 2016.

Område	Indikator	Resultat 2017	Mål 2017
Vann	Prosent produsert vann til forbruk basert på idealvannproduksjon 11 000 m3/døgn	136 %	100 %
	Andel prøver som oppfyller forskriftenes krav til kvalitet	100 %	100 %
	Andel ledningsbrudd reparert innen 8- timer	97 %	100 %
	Andel vannprøver med pH-verdi innenfor mål.	100 %	100 %
Avløp	Andel tilknyttede etter utsending av henstilling/pålegg/år	47 %	100 %
	Andel slam minimum kvalitetsklasse 2	100 %	100 %
	Renset avløpsvann i forhold til idealavløp vannmengde 11 000 m3/døgn	116 %	100 %
	Rensegrad i prosent av målt mengde fosfor i vannprøver inn og ut av rensenanlegg (res. Ihht godkjenning fra FM i forb. med utbygging)	95 %	90 %
	BOF	91%	70%
	KOF	88%	75%
VVA-anlegg	Antall arbeidsulykker	0	0
Vei	Opprettholde veikapital	82 %	82 %
Byggesak	Saksbehandlingstid disp.søknader (tidlig <6mnd)	1,7 mnd.	< 3 mnd.
	Andel omgjøringer i % av antall klager	0 %	< 10 %
	Andel saker behandlet innen 3 ukersfristen	82 %	100 %
	Andel saker behandlet innen 12 ukersfristen	89 %	100 %
Geodata	Andel oppmålingssaker behandlet innenfor frist - 16 uker.	100 %	100 %
	Andel megleropp-gaver behandlet innenfor frist - 5 dager.	98 %	100 %

	Andel ferdigstilte saker i matrikkel innenfor frist - 5 dager.	95 %	100 %
Plan	Andel plansaker gjennomført innen frist - 12 uker.	100 %	100 %
Miljø	Andel oppgraderte renseanlegg i kommunen.	82 %	85 %
	Tilsyn - andel oppgarderte renseanlegg som fungerer.	65 %	80 %
Eiendomsmasse	Gjennomførte tilsyn særskilte brannobjekt etter standardkrav DSB (NY)	52 %	100 %

Sektoren har gjennom de siste årene utarbeidet styringsindikatorer for driften. Hensikten med dette er å i større grad kunne sikre gode tjenester for innbyggerne i Halden kommune og samtidig identifisere fremtidige utviklingsområder. Arbeidet med indikatorer er en kontinuerlig prosess med mål om gi kontinuerlig forbedring.

Halden kommune leverer kvalitativt godt og nok vann til kommunens innbyggere. Alle prøver og analyser er innenfor de krav som stilles i henhold til drikkevannsforskriften. Sektoren er i tillegg i gang med å optimalisere driften ved Erte vannbehandlingsanlegg. Det vises i denne sammenheng også til ferdigstilt UV-anlegg som optimaliserer rensingen av vann til byens befolkning. Prosjektet ble ferdigstilt i desember 2016. I løpet av våren 2017 er også reservevannkilde etablert og er med det med på å sikre vanntilførselen ytterligere.

Vi produserer i dag ca. 136 % av idealforbruket av vann til forbruk i forhold til det vi vet om innbyggernes og industriens gjennomsnittsforbruk. Ideelt sett bør dette tallet ned på 120%. Kommunens arbeid med Smart vann og fremtidige digitale vannmålere vil være en viktig faktor i dette arbeidet. En mer riktig vannproduksjon vil medføre reduserte utgifter for innbyggerne samtidig som vi vil ha en bedre kontroll på hvor og når lekkasjer oppstår. Dette vil også medføre en mer riktig fordeling av kostnader knyttet til vannforbruk da det i større grad enn i dag betales for faktisk vannforbruk. Dette vil også medføre at befolkningen vil bli mer bevisste på

vannforbruk generelt. Det er et paradoks at vi i Norge i dag produserer og renser vann til utmerket drikkevannskvalitet som brukes i toalettet når vi nå ser at et hele byer med veletablert infrastruktur andre steder i verden faktisk er tomme for vann.

Nye styringsindikatorer i 2017 er KOF og BOF. BOF5 er mengden av organisk materiale som kan brytes ned biokjemisk (mikrobiologisk) etter 5 dager. Dette er et mål på mengden organisk materiale som er tilgjengelig for biologisk nedbrytning i det aktuelle tidsrommet (vanligvis 5 dager). Oksygennivået i vannet måles ved oppstart og etter 5 dagers inkubasjon ved 18-22 grader C.

Krav i utslippstillatelse: minst 70% når BOF overstiger 25 mg/l.

KOF - Mengden av organisk materiale som kan brytes ned kjemisk. Gir et mål på den totale mengden av organisk materiale. Krav i utslippstillatelse: minst 75% når KOF overstiger 125 mg/l.

BOF og KOF måles for å finne ut av oksygenforbrukende kapasitet i avløpsvannet. Høyt oksygenforbruk i vann vil føre til oksygenmangel og forråtnelse i naturen, og gir også luktproblemer.

Lekkasjer er en faktor som påvirker innbyggerne i større og mindre grad.

Å nå målet om reparasjon innen 8 timer krever også at andre eksterne aktører er tilgjengelige –for eksempel kabelpåvisning. Måloppnåelse for 2017 er her på 97%.

Vi rensert i 2017 i snitt 116% av vannet som produseres. Dette som en følge av innlekk i avløpssystemet.

Vedrørende indikator; «Andel tilknyttede avløpsnett etter utsending av henstilling/pålegg» er dette en utfordrende indikator å rapportere på da det er 6+6 mnd frist for påkobling. Pr 2017 er 47% av påleggene gitt ferdigattest.

Sektoren opplever i høy grad kunne levere gode resultater i forhold til effektiv saksbehandling. Målet er en god og effektiv tjeneste til kommunens innbyggere. Faktorer som påvirker saksbehandlingstiden er faktisk arbeidsstyrke og kontinuitet. Sektoren er sårbar for sykdom, permisjoner og oppsigelser samtidig som nyansatte krever opplæring. Dette er forhold som også påvirker resultatene i rapporteringen.

Geodata-avdelingen rapporterer om 100 % måloppnåelse for sine styringsindikatorer når det gjelder 16-ukersfristen. Indikatoren vedrørende behandling av megleroppgaver er igjen tilbake på 100%. Adresseoppdateringen i Halden er nå 100%. Halden er den første store bykommunen i Østfold som har nådd dette målet. For femdagers fristen innen matrikkelføring er indikatoren på 95% måloppnåelse.

På plan er målet å behandle alle planforslag innen gitte frister. Et mål de i 2017 har klart å nå.

Byggesak har i 2017 gradvis forbedret måloppnåelsen og har i 2017 89 % måloppnåelse innenfor 12 ukersfristen og 82 % innfor treukersfristen. Ansatte som har avsluttet sitt arbeidsforhold i kommunen er erstattet med nye krefter og vi er tilfreds med å levere såpass sterke resultater så tidlig.

Indikatoren som omhandler spredte avløpsanlegg har synliggjort fremgangen i arbeidet med å oppgradere private avløpsanlegg. Framgangen er alltid størst i begynnelsen, og avtar etter hvert som vi nærmer oss full opprydning. Anleggene som nå ikke har fått pålegg fra kommunen ligger i nedslagsfeltet til Rokkevassdraget og kystbekkene, fra Sponvika til Røsnæskilen. Kommunen arrangerte informasjonsmøte for grunneierne som har eiendommer som drenerer til dette området i april. Pålegg om oppgradering er nå sendt ut og området skal være ferdig innen 2021. Da skal alle boliger i Halden med private avløpssystem være oppgradert. Arbeidet med opprydning på fritidseiendommer (ca. 1000 stk.) vil starte opp i 2017-18

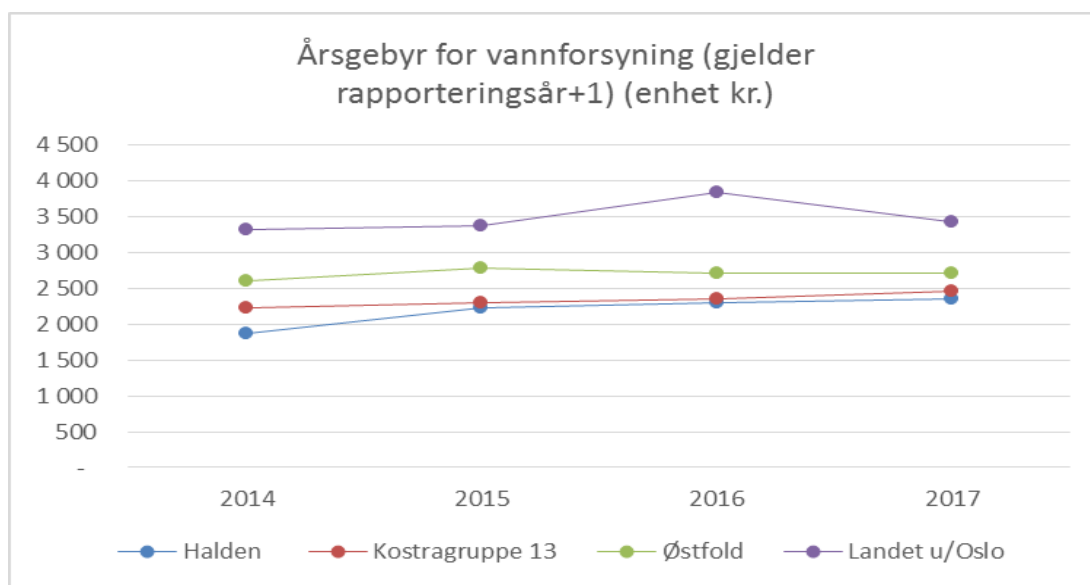
Halden kommune ligger fortsatt godt an til å nå årets mål og innen 2021 å oppfylle krav nedfelt i EU's vanddirektiv.

Så langt er ca. 85 % av anleggene oppgradert. Halden kommune ligger fortsatt godt an til å oppfylle krav nedfelt i EU's vanddirektiv og tiltakene vil bidra til en vesentlig rensing av vassdragene som renner til Iddefjorden.

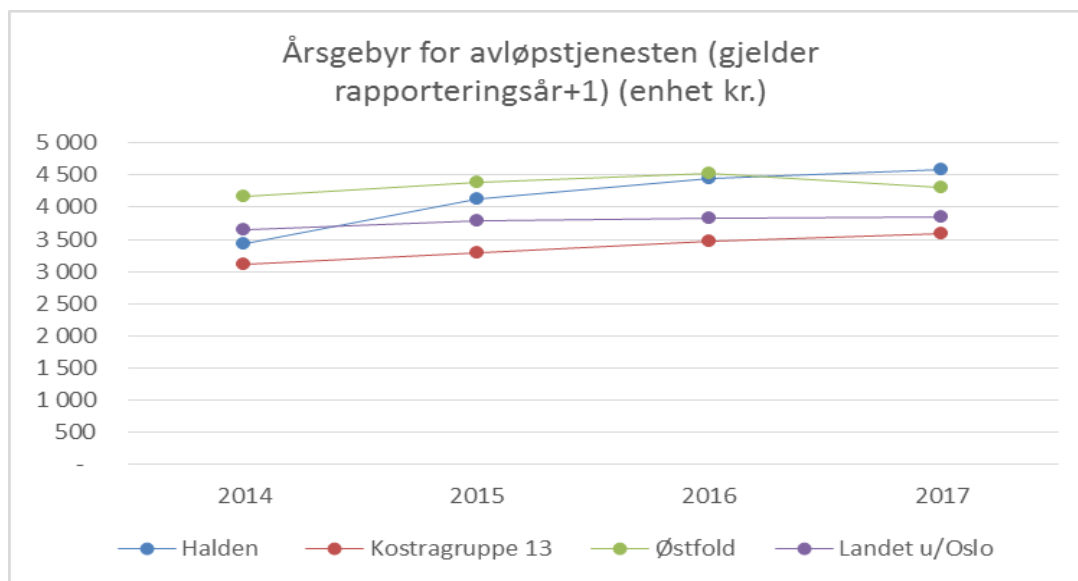
Indikatoren knyttet til andel private renselanlegg som fungerer viste pr desember 2016 en måloppnåelse på 63%. Tallet er basert på gjennomførte kontroller i 2016, der kun nye anlegg ble kontrollert. Avviket i forhold til definert målsetting om 90% velfungerende anlegg forklares med at alle kontrollerte anlegg i år er nye anlegg, som ikke er tilstrekkelig innkjørt med tanke på dosering av kjemikalier og bruk (huseiers bruk av vaskemidler som hemmer det biologiske rensetrinnet i anlegget). Selv om 35% av anleggene ikke oppfyller forskriftens krav til rensing så er utslippene vesentlig redusert sammenlignet med tiden før oppgraderingen. Resultatet nå ved utgangen av 2017 er på 65%.

KOSTRA

	2014	2015	2016	2017	Østfold 2017	Grp. 13 2017	Landet u/Oslo
Netto driftsutg. til kommunal eiendomsforvaltn. Pr. innbygger Enhet : Kr	2 027	2 390	2 638	3 048	4 452	4 878	5 129
Utgifter til vedlikeholdsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning pr. m ²	10	20	28	29	77	113	100
Samlet areal på formålsbyggene i kvadratmeter per innbygger Enhet m ²	3,8	3,4	3,5	4,1	4,0	3,5	4,6
Netto driftsutgifter i kr. pr. innbygger Kommunale veier og gater	534	570	535	625	703	922	1065
Årsgebyr for vannforsyning (gjelder rapporteringsår+1) (enhet kr.)	1 869	2 235	2 296	2 360	2720	2463	3431
Årsgebyr for avløpstjenesten (gjelder rapporteringsår+1) (enhet kr.)	3 421	4 137	4 443	4 584	4309	3595	3839
Årsgebyr for avfallstjenesten (gjelder rapporteringsår+1) Enhet Kr	2 214	2 271	2 271	2 471	2276	2536	2712
Andel fornyet spillvannnett, gjnsnitt siste tre år Enhet : Prosent	1,66	1,06	0,91	0,94	0,52	-	0,77

	2014	2015	2016	2017
Halden	1 869	2 235	2 296	2 360
Kostragruppe 13	2 236	2 299	2 357	2 463
Østfold	2 599	2 786	2 706	2 720
Landet u/Oslo	3 317	3 381	3 835	3 431

	2014	2015	2016	2017
Halden	3 421	4 137	4 443	4 584
Kostragruppe 13	3 118	3 284	3 480	3 595
Østfold	4 167	4 395	4 517	4 309
Landet u/Oslo	3 655	3 784	3 835	3 839

Kommentarer til KOSTRA-tallene

Halden kommune har oppgradert store deler av ledningsnett de seneste årene da det har vært et stort behov for investering og fornyelse av gammelt nett. Plan for separering av ledningsnett er omfattende og det er store områder som fornyes hvert år. Separering av avløpsnett vil si at det legges en ledning for spillvann (avløp fra wc, sluk, dusj osv.) Dette vannet føres til det kommunale rensenanlegget for rensing. Samtidig legges det en spillvannsledning som tar vann fra tak, gårdsplasser, veier osv., og fører dette vannet til en resipient, for eksempel havnebassenget, en bekk el. Etter at anlegget er ferdigstilt sendes det ut pålegg til huseierne p, å legge om sine private stikkledninger på samme måte. Gamle, kommunale vannledninger blir samtidig skiftet ut.

Oppgraderingen gir, naturlig nok, også en lavere gjennomsnittsalder for spillvannsnett. Dette er positivt siden lav alder bør indikere høy kvalitet på

anleggene. På tross av høy investeringstakt og store forbedringer for kommunens innbyggere blant annet når det gjelder sikring av vanntilførsel, lekkasjesøk og rensmengde på vann og avløp ligger kommunen forholdsvis stabilt når det gjelder gebyr-økninger.

Når det gjelder eiendom og eiendomsforvaltning har ressursene i 2017 vært lave i forhold til de kommuner vi kan sammenlikne oss med. Halden kommune ligger ca. på gjennomsnitt av Østfoldkommunene når det gjelder samlet areal på formålsbygg pr innbygger. I Østfold ligger utgifter til vedlikeholdsoppgaver på et snitt på ca. 77 kroner pr innbygger. Halden kommune har til rådighet 29 kroner pr innbygger, altså ca. 39%. For landet for øvrig uten Oslo ligger tilsvarende tall på 113 kroner pr innbygger. I 2018 vil antall m² vedlikeholdsforpliktelser øke da kommunen har kjøpt og overtatt Risum vgs.

Driftsregnskap

Teknisk	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	81 111	83 216	89 437	90 810	1 373
Refusjon syke- /fødselspenger	- 3 147	-2 105	-2 323	-930	1 393
Driftsutgifter	100 639	89 074	96 169	84 151	-12 018
Driftsinntekter	-112 164	-103 884	-113 638	-102 729	10 910
Totalt - Teknisk	66 438	66 300	69 644	71 302	1 659

Tall i tusen kr.

Resultat på rammeområde Teknisk var i 2016 et mindreforbruk på ca. 1,6 mill. kr. Gjennom året har det blitt arbeidet aktivt for å få god kontroll på økonomien og det jobbes kontinuerlig for å redusere utgifter og øke inntekter. I hovedsak knyttes det positive avviket for 2017 seg til et bedre resultat enn budsjettet på næringsdelen av Rokke avfallsplass.

Rokke avfallsplass nådde budsjettmålet om en inntekt på 20 mill. kr. på næringsavfall som en følge av stor aktivitet i markedet høsten 2015. Rokke leverte et overskudd i 2017 på ca. 5,9 mill. kr.

Bruk/avsetning fond 2017:	Feier	263 867	avsetning
	Byggesak/plan	-1 996 174	avsetning
	Geodata/oppmåling	870 709	avsetning

Avsatt skatt overskudd på Rokke ca. 1,3 mill. kr.

VAR

	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	18 244	20 289	18 842	17 650	-1 192
Refusjon syke- /fødselspenger	-287	-1 007	-822	-17	805
Driftsutgifter	143 069	149 285	170 685	128 015	-42 670
Driftsinntekter	-161 091	-168 567	-188 705	-145 648	43 057
Totalt - VAR	-66	0	0	0	0

Tall i 1000 kr.

Selvkostområdet for vann endte totalt med et overskudd på ca. 1,17 mill. kr. Området opplever noe uforutsigbarhet med tanke på antall nye vannmålere og svingninger i inntekter som følge av dette. Samtidig har ikke fremdrift innenfor investeringer vært like stor som budsjettet, noe som har resultert i lavere kapitalkostnader enn

budsjettet. Et lavt rentenivå er også en årsak til at området endte med et mindreforbruk i 2017. Området har fondsmidler som etter retningslinjene for beregning av selvkost er foreldet. Det vil si at det er innkrevd for mye gebyrer over en 5 årsperiode som nå burde ha vært benyttet. Som følge av dette blir midlene tilbakeført

til innbyggerne ved at avgiftene holdes uendret for 2018 og man planlegger bruk av fondsmidler for å håndtere pris- og lønnsvekst.

Selvkostområdet for avløp endte totalt med et merforbruk på 0,6 mill. kr. Dette er så å si helt i tråd med budsjettert planlagt bruk av fondsmidler for området. Aktivitetsnivået innenfor området har dog vært lavere enn antatt samt at rentenivået for 2017 har bidratt til lave kapitalkostnader. Dette har, på den andre siden, bidratt til at man har kunnet prioritere enkelte vedlikeholdsprosjekt.

Oppgjør på VAR-området blir foretatt mot funksjonsregnskap i henhold til retningslinjene for beregning av selvkost

Vann	1 177 117 mill. kr. avsetning til fond
Avløp	629 997 mill. kr. bruk av fond
Renovasjon	796 994 mill. kr. bruk av fond

Selvkostområdet for renovasjon endte totalt med et merforbruk på 0,8 mill. kr. Som på område for vann har renovasjonsordningen fondsmidler som etter retningslinjene for beregning av selvkost er foreldet. Det vil si at det er innkrevd for mye gebyrer over en 5 årsperiode som nå burde ha vært benyttet. I den anledning tilbakeføres midlene til innbyggerne ved at gebyrnivå for 2018 ikke økes i like stor grad som antatt lønns- og prisvekst.

for kommunale tjenester. I 2017 har vi følgende resultat og avregning mot fond for Vann, Avløp og Renovasjon:

Havn

	Regnskap 2015	Regnskap 2016	Regnskap 2017	Budsjett 2017	Avvik
Bruttolønn	2 057	2 662	2 808	2 813	5
Refusjon syke- /fødselspenger	0	0	-8	0	8
Driftsutgifter	5 899	4 481	4 154	2 147	-2 007
Driftsinntekter	-7 955	-7 143	-6 955	-4 961	1 994
Totalt - Havn	0	-1	0	0	0

Tall i 1000 kr.

Regnskap for havneområdet blir behandlet i henhold til havne- og farvannsloven og resultat blir følgelig avsatt til fond beregnet til fremtidig havnevirksomhet. I 2017 hadde området et overskudd på ca. 0,69 mill. kr. Fordelt på tre områder; farled, kai og øvrig havn. Overskuddet er avsatt til fond.